

UNIVERZITA PARDUBICE
Fakulta filozofická
Ústav historických věd

Demografický vývoj farnosti Pěčín v letech 1785 – 1884

Marek Mizera

Bakalářská práce
2012

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Marek Mizera**
Osobní číslo: **H08025**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny**
Název tématu: **Demografický vývoj farnosti Pěčín v 19. století**
Zadávající katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Student podá populační vývoj farnosti Pěčín v 19. století na základě studia matrik zpracovaných agregativní metodou. Jeho úkolem bude sledovat základní tendence vývoje porodnosti, sňatečnosti a úmrtnosti a jejich sezónní pohyb. Osnova: 1) Rozbor základní literatury a pramenů 2) Stručné dějiny farnosti (hospodářství, školství) 3) Přirozená měna - sňatečnost (počet sňatků, rodinný stav snoubenců, sňatkový věk) - porodnost (počet narozených, vícečetné porody, nemanželské děti, počet dětí v rodině, kmotrovství) - úmrtnost (počet zemřelých, průměrný věk zemřelých, věková skladba zemřelých, kojenecká a dětská úmrtnost, mrtvorozenost)

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

1) Dějiny obyvatelstva českých zemí, Praha 1996. 2) Ludmila KÁRNÍKOVÁ, Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754 ? 1914, Praha 1965. 3) Ludmila NESLÁDKOVÁ, Reprodukce kulturně odlišných skupin obyvatelstva jižní Moravy v novověku na příkladu křesťanů a židů, Praha 2003. 4) Eduard MAUR, Základy historické demografie, Praha 1983. 5) Vybrané studie z Historické demografie (1/1967 ? 33/2009).

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Alexandra Šikulová**
Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2010**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2012**

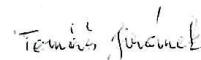

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
532 10 Pardubice, Studentská 84

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2011

Prohlášení

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré prameny, literaturu a další informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury a jsou patřičně citovány.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mě požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Pardubice.

V Pardubicích dne 27. 3. 2012

Marek Mizera

Souhrn

Práce se zabývá demografickým vývojem farnosti Pěčín v letech 1785 – 1884. Na základě anonymní excerpce dat z farních matrik sleduje vývoj přirozené měny ve sňatečnosti, natalitě a mortalitě.

Klíčová slova

historická demografie, sňatečnost, porodnost, úmrtnost

Title

Demographic development of the parish Pěčín in years 1790 – 1884

Annotation

The work deals with the demographic development of Pěčín parish in 1785-1884. It follows the development of a natural change in marriage, birthrate and mortality on the basis of data anonymous excerpts from parish registers.

Keywords

historical demography, nuptiality, natality, mortality

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Alexandře Šikulové za cenné rady a připomínky, které mi poskytovala při tvorbě této práce. Velký dík patří také mé rodině za pochopení, trpělivost a za pomoc po finanční stránce. Stejně tak děkuji své přítelkyni za pomoc v nelehkých situacích v době studia a vykonávání práce.

Obsah

1. Úvod	1
2. Kritika pramenů a literatury	3
3. Stručná historie Pěčína	8
3. 1 Historie	8
3. 2 Školství	11
3. 3 Církevní stavby v Pěčíně	12
4. Sňatečnost	14
4.1 Počet sňatků	17
4.2 Sezónnost uzavírání sňatků	20
4.3 Rodinný stav snoubenců	22
4.4 Sňatkový věk	24
5. Porodnost	34
5.1 Počet narozených	37
5.2 Počet dětí v rodině	39
5.3 Vícečetné porody	40
5.4 Nemanželské děti	41
5.5 Sezónnost porodů	43
5.6 Kmotrovství	44
6. Úmrtnost	49
6.1 Počet zemřelých	52
6.2 Průměrný věk zemřelých	54
6.3 Věková skladba zemřelých	57
6.4 Kojenecká a dětská úmrtnost	58
6.5 Mrtvorozenost	62
6.6 Sezónní pohyb úmrtnosti	63
7. Závěr	65
8. Použitá literatura, prameny a internetové zdroje	68
8. 1 Literatura	68
8. 2 Prameny	71
8. 3 Internetové zdroje	71
9. Seznam tabulek a grafů	72
9. 1 Tabulky	72

9. 2 Grafy	73
10. Seznam příloh	74
Přílohy	75

1. Úvod

Tématem této bakalářské práce je demografický vývoj farnosti Pěčina v 19. století. Jedná se o kulturní, historicko-demografické téma. V této problematice jsou značné rozdíly mezi jednotlivými typy obcí a regionů. Mikrohistorický náhled nám umožní postihnout vývoj farnosti Pěčín. Informací dosáhneme díky anonymní excerpti dat z církevních matrik. Získané informace se pak budeme snažit porovnávat s celozemským vývojem. Konkrétně se budeme zabývat lety 1785 až 1884. Původně jsem se chtěl věnovat celému tzv. "dlouhému" 19. století, tedy období 1785 - 1914, ale církevní matriky mi to neumožnily. Všechny dostupné matriky námi zkoumané farnosti, jak narozených, oddaných tak i zemřelých, začínají rokem 1785. Jejich ukončení je ovšem různorodého rázu. Matriky narozených končí rokem 1887, matriky oddaných rokem 1897 a matriky zemřelých končí rokem 1894. Z těchto důvodů jsem si zvolil stoleté časové pásmo 1785 – 1884. Toto období zasahuje do dvou století a dochází v něm k tzv. demografické revoluci.

Na začátku práce rozebereme použité prameny a základní literaturu k naší bakalářské práci. Poté se zaměříme na stručnou historii Pěčína od jeho počátků, kde se budeme věnovat tamějšímu životu v 19. století, s nímž je spojeno i školství a kostel Narození sv. Jana Křtitele. Největší pozornost budu věnovat vývoji přirozené měny v natalitě, mortalitě a sňatečnosti ve farnosti Pěčín v letech 1785 - 1884. Ve sňatečnosti se budeme věnovat počtu sňatků, rodinnému stavu snoubenců, sňatkovému věku a sezónnosti uzavírání sňatků. Studium matrik narozených nám umožní zabývat se počtem narozených dětí, počtem dětí v rodinách, nemanželskými dětmi, vícečetnými porody, sezónností porodů a také kmotrovstvím z pohledu sociálního postavení. V úmrtnosti se budeme zabývat počtem zemřelých, jejich průměrnému věku, věkové skladbě zemřelých, mrtvorozenosti, sezónnímu pohybu úmrtnosti a zvláštní kapitolu budeme věnovat kojenecké a dětské úmrtnosti.

Tuto obec jsem si vybral nejen z důvodů, že v této oblasti žiji, ale také proto, že mi je tato část republiky velmi sympatická, co se týká do krásy krajiny a okolí. Dalším a velice podstatným důvodem byla dostupnost, dochovannost a celistvost církevních matrik. Vzhledem k tomu, že tato obec byla v té době územím jednoho náboženství,¹ počet obyvatel nebyl příliš malý ani velký a žádné další obce pod tuto farnost nespádaly, zdála se mi jako ideální pro zpracování.

Obec Pěčín se nachází ve východních Čechách v Královéhradeckém kraji v okrese

---

¹ S výjimkou velmi malého výskytu židů.

Rychnov nad Kněžnou, 4 kilometry od Rokytnice v Orlických horách. Rokytnice byla v 19. století z velké části osídlena německým obyvatelstvem, ale Pěčín zůstal český. Farnost obce podléhala správě žambereckému okresu, který byl tvořen z bývalých panství Žamberk, Rokytnice, Kyšperk, Žampach a Lanškroun; Žamberk celkem spravoval 13 obcí a jednou z nich byla obec Pěčín.² Obec se nachází v úrodné oblasti se zemědělskou konjunkturou. Obyvatelé se živili výhradně zemědělstvím. Ve vybraném stoletém období tu žilo průměrně 1100 obyvatel. Dnes tu žije zhruba 500 lidí.

---

² Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou (dále SOKA RK). Archiv města Rokytnice v Orlických horách (1636 - 1945). Kronika obce Rokytnice v Orlických horách - 1. díl (1360) 1840 – 1860, s. 327-331.

pravděpodobně velice málo. Setkáváme se také se zápisem do rubrik, čímž si zjevně faráři ulehčoval práci, jelikož výrazy, které se opakovaly, nemusel stále dokola opisovat. Až do poloviny 18. století měli faráři při zapisování do matrik volnou ruku, což vedlo k oné nejednotnosti zápisů.⁷

Za vlády Marie Terezie bylo vydáno několik nařízení, která měla tuto nejednotnost a volnou ruku faráře změnit, a tím také vedení matrik zkvalitnit. V celé monarchii byly zavedeny nové matriční formuláře a to na základě vydání dvorského dekretu ze 6. října 1770. Jednotným jazykem používaným při zapisování do rubrik byla zvolena latina. Do této doby byl jazyk dosti nejednotný. Zapisovalo se latinsky, německy a česky. K dalším výrazným změnám došlo za vlády Josefa II. K první úpravě došlo vydáním patentu 1. května 1781, ve kterém byly matriky prohlášeny za veřejné listiny. Navíc 20. února roku 1784 bylo nařízeno vést podrobnější formulář, který s menšími úpravami vydržel až do roku 1949. A to jen proto, že v roce 1950 byly církevní matriky nahrazeny matrikami státními. Bylo přikázáno vést knihy narozených, oddaných a zemřelých.⁸

Každá z těchto knih měla své vlastní rubriky. V knize sňatků se uváděl rok, měsíc a den vykonání svatby, číslo domu, jméno a příjmení ženicha, náboženství, jeho stáří, a jestli byl svobodný nebo vdovec. To samé se zaznamenávalo z pohledu nevěsty. Navíc se zapisovala jména a příjmení svědků a jejich stav. Ti se pak museli zapsat do sňatkové knihy. Pakliže uměli psát, podepsali se vlastní rukou. Pokud neuměli, zastoupil je někdo jiný. Onen zápis pak musel potvrdit alespoň křížkem či jiným znamením. Tyto rubriky zapisoval oddávající.

V knize narozených se uvádí jejich rok, měsíc a den narození, domovní číslo, jméno a pohlaví dítěte, jestli se narodilo v manželství nebo ne. Dále se uváděla jména, příjmení a stav kmotrů. Ti zde působili něco jako svědkové ve stavební knize a i oni se museli do knihy narozených zapsat vlastní rukou či potvrdit záznam křížkem. V knihách zemřelých se uváděl rok, měsíc a den úmrtí, číslo domu, jméno, náboženství a věk mrtvého, pokud byl znám. Někde se ještě můžeme dočíst o další rubrice, a to o nemoci a způsobu smrti. Je to dané především tím, kde byl a kde ne zkušený léčitel.⁹

Nařízením z 21. 9. 1799 bylo přikázáno vést ve všech zemích monarchie matriční duplikáty. Ty pak měly být zasílány konsistoři. Od roku 1868 se začaly vyskytovat civilní matriky. Stalo se tak na základě povolení občanských sňatků. Nejprve se vedly jen matriky

---

⁷ BARTŮNĚK, Václav. Historický vývoj matrik. In *Časopis rodopisné společnosti* 12. Praha, 1940, s. 7 - 8.

⁸ MAUR, E. Církevní matriky, s. 435 - 436.

⁹ MAUR, Eduard. *Základy historické demografie*. Praha, 1983, s. 52 - 57.

oddací. Matriky narozených a zemřelých se k nim přidaly později.

Matriky jsou prakticky jediným pramenem, který nám umožňuje studovat přirozenou měnu obyvatelstva v plné šíři. Vůbec možnost využití matrik je ohromně široká a zdaleka se neomezuje jen na demografii. Matriční záznam nezachycuje jen základní události lidského života - narození, sňatek a úmrtí. Pomáhá také poznat rodinné prostředí, ze kterého jedinec vyšel - společenské kruhy, kde si vyhledal manželku, radostné okamžiky, kdy na svět přicházely děti, i tragické události, ve formě úmrtí nejbližších osob. Často v matrikách narazíme na inventáře far a kostelů, údaje o farních pozemcích, desátku a o zádušním dobytku. Dále se třeba dozvídáme o výnosu koledy, devalvací peněz, válečných událostech, cenách obilí, živelných pohromách a epidemiích. Z demografických věcí to jsou například porody, i vícečetné, nemanželské a odložené děti, den křtu, mrtvorozenost, sociální původ, sňatkový věk a mnoho dalších.¹⁰

Statistické zpracování matrik může poskytnout materiál nejen historické demografii, ale také například dějinám zdravotnictví, dějinám sociálním, kulturním a také onomastice. V demografii patří matriky mezi prameny prvořadé. Ve starší době byly matriky prakticky jedinou písemností, která soustavně evidovala přirozenou měnu obyvatelstva.¹¹

Věnujme chvíli času také poznámkám v matrikách, které jsou nezbytné pro pochopení různých zvláštností. Poznámky v matrikách jsou připisovány na přideštiny, předsádky a volné listy. Dozvíme se z nich o nástupu nových farářů a kantonů, vyhánění nekatolických duchovních, požárech far, kostelů, nákladech na jejich obnovu nebo přestavbu. Poznámky mají v matrikách ale také význam pro diplomatické studium, pro poznání vývoje matrik jako takových. Někteří duchovní psali do matrik nařízení církevních i světských úřadů, pokyny vikářů při kanovníckých vizitacích ohledně vedení záznamů o křtech, úmrtích a sňatcích.¹² Všechny poznámky, ať už se týkají čehokoli, mají ovšem jen doplňující význam a jen suplují jiné druhy pramenného materiálu uloženého ve farním archivu, jako jsou farní kroniky, kostelní účty, knihy patentů a aktový materiál.¹³

Matriky mají také své nevýhody. Mohou nám uniknout různé poznámky, jež jsou ale důležité. Při sčítání zápisů se také mohou přehlédnout osoby, které do farnosti nepatří. Ty pak mohou roční počty křtů, sňatků a úmrtí podstatně zkreslit.

Co se týče ikonografické výzdoby matrik, tak ta je velmi chudá. Prakticky se s ní nesetkáváme. Když už ano, jedná se jen o ornamentální úpravu titulních listů. Ojedinele

¹⁰ MAUR, E. *Církevní matriky*, s. 440 – 441.

¹¹ MAUR, E. *Základy historické*, s. 52 – 57, 72 – 76.

¹² MAUR, E. *Církevní matriky*, s. 445 – 449.

¹³ MAUR, E. *Základy historické*, s. 52 – 57, 72 – 76.

můžeme v matrice najít vyobrazení farní obce s kostelem, biblické scény s motivy křtu a sňatku, nebo obrázků vesnického pohřbu.¹⁴ Konkrétně v pečínských farních matrikách se žádné ikonografické výzdoby nedočkáme.

Z Pečína máme k dispozici celkem devět matrik, nacházejících se ve Státním oblastním archivu v Zámrsku. Těchto devět knih je stěžejních pro vypracování této bakalářské práce. Úvodní strany matrik jsou vždy nadepsané stejně. Je v nich uváděno, o jakou obec se jedná, jaký druh matriky to je. Dále se uvádí panství, pod které obec spadá a kým je tedy spravována, a o jaký se jedná kraj. Samozřejmě nesmí chybět ani časové rozmezí matrik. Fara Pečína spadala pod panství Žamberecké, kraje královéhradeckého.¹⁵

Naše matriky jsou psané kurentem v českém jazyce. Výjimku tvoří matrika narozených 1841 – 1856 a matrika zemřelých 1847 - 1894, které jsou nadepsány německy. Poznámky o narozených, resp. zemřelých, jsou do ní ale vpisovány v jazyce českém. Úprava matrik je závislá na faráři. Písmo je velmi složitě čitelné až do přelomu 30. let 19. století. V této době se vyskytuje také řada škrtnců a přepisů. Nejlépe čitelné písmo, a platí to pro všechny druhy matrik, je zhruba od roku 1860. Naše matriky jsou vedeny již rubrikovým záznamem. Většina z nich je vedena přehledně. Několik záznamů jde ale jen těžko přečíst. V matrice narozených farář vyplňoval tyto údaje: měsíc, číslo domu, jméno dítěte, náboženství (katolické, protestantské), pohlaví (mužské, ženské), lože (manželské, nemanželské), rodiče (otec, matka), kmotři (jméno, stav). V matrikách oddaných byly informace vypisovány do rubrik: měsíc a den, číslo domu, ženich – jméno, náboženství (katolické, protestantské), stáří, stav (svobodný, vdovec), nevěsta – jméno, náboženství (katolické, protestantské), stáří, stav (svobodná, vdova), svědkové (jméno a stav). Úmrtní matriky obsahovaly kolonky: měsíc a den, číslo domu, jméno zemřelého, náboženství (katolické, protestantské), pohlaví (mužské, ženské), stáří (rok, měsíc a den), nemoc a druh smrti.

V druhé části této kapitoly bych se rád zaměřil na literaturu, která pro mě byla stěžejní při zpracovávání této práce. Literatura pro toto období je velmi početná, budeme-li počítat také soudobou literaturu demografickou. Základní příručkou pro zpracování dat z matrik byla kniha od Eduarda Maura *Základy historické demografie*. Najdeme zde zmínky o všech okruzích, kterými je možné se v historické demografii zabývat. Od E. Maura jsem použil i řadu jeho článků ve Sborníku archivních prací nebo studie publikované v Historické demografii, ze které jsem použil i články od Ludmily Fialové, Miroslavy Melkesové,

---

¹⁴ MAUR, Eduard. Vývoj matričního zápisu v Čechách. In *Historická demografie* 6, 1972, s. 42 – 48.

¹⁵ Státní oblastní archiv Zámrsk. Fond Sběrka matrik východočeského kraje - FÚ Pečín. Inventář matrik.

Ladislava Nekvapila a dalších.

Další důležitou publikací je monografie *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754 - 1914* od Ludmily Kárníkové. Kniha je rozdělena podle časového pásma do kapitol od kapitalismu po imperialismus. V tomto časovém prodlení autorka rozebírá především porodnost a úmrtnost. Věnuje se jejím výchytkám, vzestupu a snižování, důvodům, proč k nim docházelo apod. Dále rozebírá oblasti za průmyslové revoluce. Zabývá se textilními oblastmi a průmyslovými centry, jejich rozvoji a naopak i místům, která zaostávala, a samozřejmě rozdílu mezi takovými oblastmi. Na konci knihy se věnuje soupisům a sčítání obyvatelstva v českých zemích od roku 1754 do roku 1910 – k čemu sloužily, kdy probíhaly a jak se vyvíjely.¹⁶

Publikace *Dějiny obyvatelstva českých zemí* je dalším důležitým dílem pro tuto práci. Kniha se zabývá poznatky o obyvatelstvu českých zemí z demografického, sociologického a z antropologického hlediska. V knize mě nejvíce zaujala studie od Ludmily Fialové, která se zabývá statistikou obyvatelstva v českých zemích, počtem obyvatel a jejich rozmístění, rodinnými poměry a sňatečností, demografickou skladbou obyvatelstva a mnoha dalšími tématy spojenými s problematikou předkládané bakalářské práce.¹⁷

Jako poslední bych zde rád uvedl publikaci od Ludmily Nesládkové - *Reprodukce kulturně odlišných skupin obyvatelstva jižní Moravy v novověku na příkladu křesťanů a židů*. Věnuje se značnou mírou základním bodům demografického studia sňatečnosti, porodnosti a úmrtnosti. Také se věnuje například nemanželské plodnosti, vývoji přirozené měny křesťanského a židovského obyvatelstva, vícečetným porodům, podmínkám uzavírání sňatků, svatebnímu a pohřebnímu veselí a mnoha dalším tématům

Pro získání informací o vývoji obyvatelstva v českých zemích jsem použil následující literaturu: J. G. Sommer *Das Königreich Böhmen, statistisch-topographisch dargestellt* a zásadní prací pro tuto tematiku je *Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky 1850 - 1970*. Lexikon vznikl na základě výsledků sčítání lidu v letech 1850 - 1970.

Pro kapitolu o historii Pěčína jsem vycházel zejména z Pamětní knihy farního úřadu Pěčín (1841 – 1985) a nedávno vyšlé publikaci od Věry Slavíkové, která se věnuje církevním památkám. Bohužel podrobnější informace o tamějším životě v 19. století nemáme, jelikož kroniky pocházející z této doby se nedochovaly.

---

¹⁶ KÁRNÍKOVÁ, Ludmila. *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754 - 1914*. Praha, 1965.

¹⁷ *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha, 1998. ISBN 80-204-0720-0.

3. Stručná historie Pěčina

3. 1. Historie

Počátky Pěčina klademe do roku 1260, kdy byl založen pány z Rychnova. Za zakladatele považujeme Heřmana, syna Viléma z Drnholce. Páni z Rychnova zde nechali postavit hrad, který měl chránit vstup do horských osad. Dnes zde již nestojí. Název vesnice pravděpodobně vychází ze jména jednoho pánů z Rychnova, a to "Pěka" nebo "Pieka".¹⁸ Pomalu se začali usazovat v orlickém podhůří a zde také zakládali řadu dalších vesnic jako Dlouhou Ves, Javornici, Pěčín, Slatinu, Rokytnici atd.¹⁹ Novým majitelem Pěčina se v roce 1497 stal Vilém z Pernštejna, který ves koupil od Albrechta z Rychnova. Tehdy se Pěčín oddělil od rychnovského panství a od té doby spadl pod Litické panství. Kromě Pěčina koupil Vilém také hrad Rychnov, Slatinu, Újezd atd. Jaroslav z Pernštejna v roce 1556 musel svá panství, ke kterým mimo jiné patřil i Pěčín, prodat kvůli finančním problémům. Ves koupil kníže Arnošt. V blízkém sousedství leželo panství Rokytnice, které vlastnil hrabě Nostitz a Rienek. Pěčín byl od počátku zásadně českou a katolickou vsí. Mezi obyvateli Pěčina se našlo pár, kteří uměli mluvit německy, ale to díky německým usedlíkům, kteří do Pěčina přišli z Rokytnice. Rokytnické panství bylo po dlouhá léta německé. Po smrti knížete Arnošta připadla všechna panství králi Ferdinandovi I., který roku 1558 panství Litice, Pěčín, Slatinu, Kameničnou, půl Žamberka, Českou Rybnou a další prodal Václavu Okrouhlickému st. z Kněnic. Ten si tyto obce příliš dlouho neudržel a kvůli svým dluhům musel část prodat. V roce 1562 panství Litice, Pěčín, Slatinu koupil pan Mikuláš z Bubna a Litic, který svůj majetek rozšířil o další panství a to v roce 1575, kdy koupil druhou půlku Žamberka, Pastviny, Klášterec, Bartošovice a další od Karla Žampacha. Od té doby spadl Pěčín pod panství Žamberecké a až do roku 1809 zůstal v držení rodu pánů z Bubna a Litic. Tehdy se novým majitelem stal Veriand hrabě Windischgrätz, který roku 1815 prodal panství baronovi Johnovi Parischovi. Žamberecké panství zůstalo Parischům až do roku 1948, i když po První světové válce některé části ztratilo.²⁰

Jako všude jinde i v Pěčině platila povinnost roboty už za prvních pánů z Rychnova. Nejhůře se vedlo sedlákům, kteří se bouřili proti přísným trestům a vysokým daním. K největším bouřím docházelo v letech 1825 až 1827, kdy byli někteří sedláci odvezeni do

---

¹⁸ Státní okresní archiv Rychnov n. Kn. (dále SOKA RK). Farní úřad Pěčín. Pamětní kniha farního úřadu Pěčín (1841 – 1985), s. 24 – 37.

¹⁹ KRČMÁŘ, Jan. *Obec Pěčín v Orlických horách: Vlastivědný popis*. Vamberk, 1936, s. 29 - 35.

²⁰ SOKA RK, Pamětní kniha, s. 24 – 37.

vězení. Sedláci, kteří odmítali robotovat a platit, se stávali velmi zadluženými a někteří z finančních důvodů museli své pozemky prodat za pár korun. Konec těmto sporům učinil až rok 1848, kdy byla robota zrušena.²¹ Zemědělské usedlosti, které nově vznikaly, byly zatíženy hypotékami. I přesto se ale postupně začaly uplatňovat pokrokové metody zemědělské výroby. Například byly zdokonalovány pluhy, dřevěné brány byly nahrazovány železnými, kosy nahradili srpy, větší péče byla věnována chovu dobytka, objevovaly se fukary, mlátičky a šrotovníky. První stroje na setí se ale objevily až ke konci 19. století. V druhé polovině 19. století zde byla založena družstevní mlékárna a také byl založen sbor dobrovolných hasičů. Pěčín byl v této době čistě zemědělskou obcí.²²

Na konci 18. století a počátku 19. století přišla vlna germanizace, kdy byl v Pěčíně zaznamenán větší přísun německého obyvatelstva ze sousední Rokytnice, kam přicházeli zejména z Pruska. Docházelo tak k mísení českých rodin s německými, sedláci si často za ženy braly Němky a jelikož se ve vysokých úřadech uplatňovala němčina, začalo se i v Pěčíně mluvit německy. V druhé polovině 19. století došlo k národnostnímu obratu, kdy do Pěčina přicházely české časopisy, které povzbuzovaly národního ducha lidí. Vlastenectví výrazně podpořil nový řídící učitel Josef Beran, který u mládeže probouzel národní sebevědomí. Od té doby se postupně znovu začala prosazovat čeština.²³

V letech 1815 – 1818, nejspíše v důsledku doznívání napoleonských válek, propuklo na panství velké zdražování potravin. V roce 1831 v říjnu bylo v českých zemích ohlášeno nebezpečí nákazy cholery, která propukla ve Vídni a rozšiřovala se do dalších částí monarchie. Celé dva roky hrozilo nakažení cholerou, ale jako zázrakem se choroba Slatině i Pěčínu vyhnula, a tak byla v dubnu 1833 sloužena děkovná bohoslužba, že Bůh tamější lidi ušetřil.

V roce 1842 v březnu zemřel pěčínský rychtář Franz Tobiška, který úřad zastával celých 27 let. Tento rok je spojen s krátkou zimou, a tak mohla setba začít už v dubnu. Úroda byla důležitá pro obživu obyvatelstva a od ní se odvíjel život v Pěčíně. Díky úspěšné sklizni zůstaly ceny potravin téměř stejné. Naopak roku 1845 byly po celém panství brambory nakaženy hnilobou, což přineslo nejen vzrůst cen v českých zemích, ale i v Evropě. Neúroda, která měla velký vliv na vzrůst cen, přetrvávala ještě v roce 1848. Rok 1848 byl důležitým také z hlediska politického. Období let 1848 – 1849 je spojeno se sériemi revolucí v Evropě. Tehdejší rakouský císař a český král Ferdinand I. zrušil zákon o cenzuře, povolil zřízení

---

²¹ KRČMÁŘ, J. *Obec Pěčín*, s. 59 - 60.

²² URL: [http://www.mistopisy.cz/historie_pecin_10594.html. 2012-3-21]

²³ KRČMÁŘ, J. *Obec Pěčín*, s. 86 - 87.

Národní gardy a slíbil svolat říšský sněm. Další rok se odehrával v nadějích na vytvoření nové ústavy, která měla být projednána na Kroměřížském sněmu, a v nadějích na šťastný konec. Císař Ferdinand I. ale v prosinci roku 1848 odstupuje. Dne 7. února byla sloužena slavnostní bohoslužba za nového císaře a krále France Josefa. Císař Franz Josef nechal v březnu 1849 rozpustit sněm a vyhlásil novou ústavu.²⁴

Právě v období této mezery se odehrála Prusko–rakouská válka v roce 1866, kdy byly postiženy zejména české země, nejvíce severovýchodní část Čech. Čechy a také Pěčín byl napaden pruským vojskem, které přišlo do vsi a vydíralo už tak chudé obyvatelstvo, rozkrádali a brali potřebné potraviny.²⁵

Nastávající zima byla velmi mírná, téměř žádná, kronika poznamenává, že po celé zimní období kvetly karafiáty a stromy pučely. Malá zima ale přinesla dobytčí mor, který se Pěčínu obloukem vyhnul, neštovice už ne. Ty zde řádily až do konce srpna 1873. Příští rok byl zcela opačného rázu. Rok 1874 přinesl hlad, sucho a úhyn dobytka. Úroda byla díky suchu velmi malá a byla i nouze o vodu, jejíž prameny vysychaly. Navíc přišla velmi tuhá zima, která přetrvávala až téměř do května následujícího roku.²⁶

Komunikaci s okolními městy zajišťovala pošta, která v dřívější době náležela Rokytnici, takže poštovní posel chodil do Pěčina, kde dopisy svěřil nějaké známé osobě nebo dětem ve škole. Se zhoršujícími se národnostními problémy s Němci, kteří panovali v Rokytnici, byla pěčínská pošta přidělena k Žamberku. Pěčínská pošta byla zřízena až v roce 1902. Dalším důležitým faktorem pro obec byla silnice. Pěčín byl jakousi křižovatkou a hlavní spojnici s Rokytnicí. Původních cest do Rokytnice bylo několik, ale nebyly moc bezpečné. V zimě téměř nesjízdné, sněhem zaváté a 4 kilometrů dlouhá cesta trvala několik hodin. Cesty byly úzké, takže vyhnout se s protijedoucím vozem bylo téměř nemožné. Ani na jaře a na podzim tomu nebylo lépe, kdy cesty byly zavodněné řekou. První silnice vedla ze Žamberka přes Kameničnou a Pěčín do Rokytnice, která byla postavena v roce 1854. Ostatní silnice směrem k Rychnovu byly postaveny až po roce 1900.²⁷

Zdravotní stav vesnice byl proměnlivý. Ovlivňovalo ho například počasí a choroby s ním spojené. Ve farní kronice se zdravotním stavem téměř nezabývali, první zmínku nacházíme v zápisech až v 70. letech 19. století. Nemůžeme očekávat dlouhé popisování nemocí, které se ve vsi objevily. Celkově zdravotní stav shrnují do jednoduché věty jako: „*Zdravotní stav pro tento rok byl příznivý, výborný nebo dobrý atd.*“ Období 70. let 19.

²⁴ SOKA RK, Pamětní kniha, s. 80 - 83.

²⁵ Tamtéž, s. 90 - 91.

²⁶ Tamtéž, s. 92 - 99.

²⁷ KRČMÁŘ, J. *Obec Pěčín*, s. 64 - 67.

století, které je spojené s krutou zimou, neúrodou, suchým létem, se podepsalo i na zdravotním stavu lidí. Při velmi tuhé zimě docházelo k umrznutí slabých jedinců. Při slabé zimě se objevovaly choroby, které napadaly zvířata, čímž docházelo k znehodnocování potravy lidí a často i k nakažení lidí. Rok 1880 je hodnocen z hlediska zdravotního stavu výborně. V roce 1881 se v Pěčíně objevil tyfus, ale nakažených nebylo mnoho. Koncem 80. let se v Evropě objevila chřipka, která zasáhla i Čechy.²⁸

3. 2 Školství

Důležitou roli, stejně jako v každém městě nebo vesnici, zastávala škola, která pomáhala zvyšovat gramotnost lidí. České školství se v první polovině 17. století nacházelo v úpadku v důsledku Třicetileté války, ale postupem 17. století docházelo k oživení a svítalo na lepší časy. Vznikaly městské a farní školy. Na školy většinou dohlížela církev, jejímž hlavním cílem bylo bojovat proti reformaci. Vyučovalo se hlavně náboženství, čtení, psaní a počty. Výuka probíhala různě po vsi, kde se zrovna naskytlo místo, v kde jaké chalupě. Do školy zpočátku chodil ten, kdo chtěl a zejména v zimě, protože po zbytek roku musely děti pracovat na polích. Za poskytnuté učení vybíral učitel 1-2 krejcarů.²⁹

První škola v Pěčíně fungovala už v 17. století, ale bližší informace o ní nemáme. První detailnější údaj o škole pochází z roku 1721. Tehdy ještě nesloužila k vyučování vlastní budova školy, ale učilo se různě po domech, kde podle zápisů víme, že výuku vedl z dobré vůle kovář Jan Dytrt, jeho synové a další.³⁰ První, ještě dřevěná farní škola, byla postavena roku 1739 nedaleko kostela, kde pěčínská škola stojí dodnes, i když v trochu jiné podobě. V nové škole učil Josef Dytrt od roku 1740 do roku 1774, který starou chalupu školy odkoupil do svého vlastnictví. Kvůli stížnostem na kvalitu výuky kovářem Josefem Dytrtem, který neuměl ani psát, byl do Pěčina pozván nový kantor z Kunvaldu, František Michalička.³¹ Původní dřevěná škola už nevyhovovala a tak byla stržena a roku 1834 postavená nová, tentokrát již zděná. Byla zde zavedena jednotřídní škola.³² V roce 1869 se školám podařilo vymanit ze správy církve a podle nového zákona, který byl vydán v tomto roce, byly podřízeny státu. Tímto zákonem byly také zřízeny c. k. zemské a okresní školní rady.³³

²⁸ SOKA RK, Pamětní kniha, s. 92 – 99.

²⁹ KRČMÁŘ, J. *Obec Pěčín*, s. 48.

³⁰ Státní okresní archiv Rychnov n. Kn. JUZA, J.: Archiv města Rokytnice v Orlických horách, 1636 - 1944. Sdružený a skupinový inventář, 1981, s. 18.

³¹ KRČMÁŘ, J. *Obec Pěčín*, s. 48 - 53.

³² SOKA RK. JUZA, J.: Archiv města, s. 18.

³³ KRČMÁŘ, J. *Obec Pěčín*, s. 48 - 53.

K rozšíření školy na dvoutřídní došlo až v roce 1875. Pro nedostatek místa musela být pronajata místnost v tamním hostinci. Nová a větší škola byla postavena v roce 1885, kde fungovaly třídy tři. V roce 1890 musela být škola na skoro celý měsíc zavřena, kvůli nemoci.³⁴ V této době vedl školu řídící učitel Beran, za jehož působení docházelo k rozvoji školy (byla zavedena a rozšířena knihovna, zajistil nové učební pomůcky a byl vybudován vodovod). Do Pěčína přišel v únoru 1886 z Kunvaldu.³⁵

Kroniky školy nejsou dochované a první začínají až ke konci 80. let 19. století. Informace o vzniku školy byly nalezeny ve farních kronikách a z publikací o obci Pěčíně. Stejně tak tomu je i s kronikami obce, kde se starší kroniky také nedochovaly.

3. 3 Církevní stavby v Pěčíně

Dnešnímu kostelu zasvěcenému sv. Janu Křtiteli předcházela dřevěná škola z počátku 14. století, který stával na skalnatém ostrohu uprostřed vsi. Tento katolický kostelík se od dob husitských válek až po Bílou horu stal terčem husitů, kališníků i jednoty bratrské a prošel několika změnami. Ke kostelu náležela dřevěná zvonice.³⁶ V roce 1727 byl kostel zbořen a byl postaven nový kostel sv. Jana Křtitele, který stojí dodnes na stejném místě vedle školy. Stavitelem byl Jan Kumpert a Tesařským mistrem Václavem Pejchou z Lukavice. Smlouvy sepsané se stavitelem obsahovaly údaje o provedení práce, o její kvalitě, stanovily se míry kostela apod., aby za případné vady byl odpovědný stavitel. Honorář měl Jan Kumpert dostat až po dostavění kostela.³⁷ V roce 1788 byl kostel povýšen na lokální a byla zde zřízena fara.³⁸ Kostely v Pěčíně a ve Slatině byly už od počátku v závislosti na žambereckém kostele, kde byly také vedeny matriky pro každou obec. Když ve Slatině vznikla samostatná fara a byl dosazen první farář roku 1787 pan Vavřinec Stejskal, získal od žambereckého faráře v roce 1781 matriku Slatiny a Pěčína. Jak již bylo poznamenáno výše, pěčínský lokální kostel vznikl v roce 1788, tudíž musel být jmenován i první lokalista do úřadu faráře, kterým se v říjnu stal Josef Feigel. Pěčínský kostel se tím osamostatnil a získal do správy svou matriku, kterou do té doby vedl kostel ve Slatině nad Zdobnicí. Pěčínské matriky (matrika narozených, oddaných, zemřelých) byly vedené žambereckým

³⁴ SOKA RK. Pamětní kniha, s. 98.

³⁵ KRČMÁŘ, J. *Obec Pěčín*, s. 48 - 53.

³⁶ Tamtéž, s. 38 - 39.

³⁷ SLAVÍKOVÁ, Věra. *Pěčínské církevní památky*. Pěčín, 2001, s. 15 – 20.

³⁸ SOKA RK. Pamětní kniha, s. 28 – 31.

duchovenstvem od roku 1785.³⁹ Pěčínská fara neměla žádný majetek v podobě kapitálu, vlastnila pouze tři pozemky okolo fary a pole za ní, které fara získala odstoupením žambereckého faráře a předáním tohoto území ihned po založení lokálie.⁴⁰

Výnosem ministerstva kultury č. 18591/5976 30. října roku 1857 byla pěčínská lokálie povýšena na farnost. Duchovní správa příslušela pod správu Žamberka, ovšem finanční záležitosti se vedly samostatně. Dále se můžeme například dočíst o sporu o zádušní pole v Pěčině. Pěčínský zastávali názor, že pole patří pěčínskému kostelu, naproti tomu Žamberk tvrdil, že polnosti dostal žamberský farář. Tento spor se táhl až do 20. století. Dále se můžeme dozvědět, z jakých činností kostel získával finance nebo naopak odváděl. Zisky byly především ze zvonění hran, z pohřebních úkonů, prodeje svíček, pronájem zádušního majetku (stavby, pole, louky, lesy, chalupy i školy). Naopak vytěžené peníze putovaly nejčastěji na opravy, kostelní potřeby (víno, vosk na svíce) na praní a správu kostelních oděvů či úklid kostela, údržbu zvonů, platbu pro kostelníky a ministranty atd.⁴¹

Mezi záduší patřily např. chalupa, sloužící mezi lety 1721 – 1739 k výuce čtení a náboženství, kovárna, škola u kostela, hřbitov, kostnice či kapličky.⁴²

---

³⁹ SOKA RK. Pamětní kniha, s. 71 - 73.

⁴⁰ SOKA RK. Pamětní kniha, s. 135.

⁴¹ SLAVÍKOVÁ, V. *Pěčínské církevní*, s. 26 – 30.

⁴² Tamtéž, s. 32 – 40.

4. Sňatečnost

Jako první problematikou v této práci se budeme zabývat sňatečností. Budeme zkoumat počet sňatků v Pěčínské farnosti, sňatkový věk a rodinný stav snoubenců. Chybět nebude ani sezónnost všech sňatků v námi zkoumaném období, tedy v letech 1785 - 1884. V kapitole o sňatkovém věku se podíváme nejen na věk podle pohlaví a rodinného stavu (svobodní či ovdovělí), ale i na věkové rozdíly mezi snoubenci. V rodinném stavu nás bude zajímat, jestli muž a žena šli do manželství ze stavu svobodného člověka, nebo už měli nějaký sňatek za sebou.

Sňatečnost má značný vliv na porodnost. Je to především z toho důvodu, že se většina dětí rodila v manželství. Mimo něj se také nějaké dítě narodilo, ale bylo jich málo. Manželským a nemanželským dětem se budeme věnovat v kapitole o porodnosti.

Sňatek představoval jakousi vstupní bránu k založení rodiny, domácnosti, k výchově potomstva a také ke společenskému uznání. Manželství můžeme definovat jako trvalé životní společenství muže a ženy uznané právem. Týkalo se samozřejmě všech sociálních vrstev a patřilo do oblasti veřejných a společenských událostí. Pakliže došlo k úmrtí jednoho z manželů, mohl se ten druhý opětně oženit, popř. provdat. Nutno také dodat, že sňatek byl podřízen právní regulaci ze strany církve i státu.⁴³ V manželství šlo vždy o propojení muže a ženy, jež odpovídalo danému právnímu systému. V Čechách se o uplatnění manželství zasloužil kníže Břetislav, který si jako první z panovníků uvědomil společenský a také mravní význam manželství. Manželství v evropských zemích spočívalo skoro od počátku v uzavření svatební smlouvy. Již v roce 1039 prohlásil sňatek uzavřený před církví jako jedinou možnou formu manželského soužití. Také zrušení tohoto svazku bylo uskutečnitelné jen z důvodů stanovených kanonickým právem.⁴⁴

Otázkou manželství se zabývalo mimo jiné také 24. zasedání Tridentského koncilu, konaného v roce 1563. Jednání o manželství byl vyhrazen celý jeden rok a bylo ukončeno vyhlášením 12 kánonů o sňatkové reformě. Byla zde například uvedena posvátnost sňatku, monogamie, stanovení překážek, nadřazenost panictví, nerozlučitelnost atd. Tato forma vyžadovala uzavření sňatku za přítomnosti vlastního faráře a dvou nebo tří svědků. Kněz mohl oddat snoubence i bez souhlasu rodičů, jelikož základní podmínkou pro uzavření sňatku

---

⁴³ NESLÁDKOVÁ, Ludmila. *Reprodukce kulturně odlišných skupin obyvatelstva jižní Moravy v novověku na příkladu křesťanů a židů*. Praha, 2003, s. 111. ISBN 80-901674-7-0.

⁴⁴ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. Praha, 1999, s. 70 - 71. ISBN 80-204-0737-5.

stačil pouze souhlas ženicha a nevěsty.⁴⁵

V roce 1753 došlo k další vyhlášce. Bylo nařízeno, že sňatky vojenských osob, uzavřené bez souhlasu vojenských institucí, jsou neplatné. Navíc až do vydání tolerančních patentů oficiálně směli uzavírat sňatek jen katolíci mezi sebou.⁴⁶

16. ledna 1783 vydal Josef II. manželský patent, na jehož základě byl sňatek považován za občanskou smlouvu.⁴⁷ Na základě tohoto patentu bylo přeneseno rozhodování o manželských sporech na státní soudy, a tím byla zrušena církevní jurisdikce v manželských věcech.⁴⁸ Ani tento patent nezměnil po staletí fungující systém, jelikož císař respektoval náboženské poměry poddaných. Současně však uznal dosavadní kanonické instituce.⁴⁹ Navzdory změnám občanského zákoníku z roku 1811 a zákonu z roku 1868 zůstalo kanonické právo v našich zemích základem úpravy rodinných a manželských vztahů až do roku 1949.⁵⁰

Pokud se chtěl někdo oženit nebo vdát na jiném území, než ke kterému náležel, musel získat souhlas od vrchnosti. Pokud snoubenci pocházeli ze stejného panství, také se stalo, že museli tento souhlas vlastnit. Církev tento způsob podporovala. Navíc byl vydán zákaz oddávání poddaných, kteří by neměli povolení vrchnosti. Nařízení nabylo platnost v roce 1680 pražskou konzistoří.⁵¹ V dekretu o zrušení nevolnictví z 1. listopadu 1781 byla zrušena povinnost snoubenců mít k sňatku povolení vrchnosti. Ovšem naproti tomu jej faráři nadále od poddaných vyžadovali a to až do roku 1848, kdy došlo ke zrušení poddanství. V letech 1849 - 1855 náleželo právo udělit povolení k sňatku do rukou obecní samosprávy a v letech 1856 - 1868 okresnímu úřadu. Tento, v ostatních západních zemích Evropy nemyslitelný pozůstatek, byl u nás odstraněn až v roce 1869.⁵²

Od roku 1781 bylo také dovoleno, aby si nekatolík vzal katolíka. Podmínkou bylo, že jeden nebude bránit partnerovi ve své víře druhému. Pokud byl otec katolík, všechny děti byly vychovány podle víry otce. Ovšem pokud byl otec evangelík, víru otce získal pouze chlapec, dcera pak víru matky. K takovému sňatku však v případě naší farnosti nedošlo. V Pěčíně se žádní protestanti v námi zkoumaném období nenacházeli. Jsou zde ovšem zmíněni židé, o kterých je zmínka jen v matrice narozených.

V roce 1811 byl vyhlášen Všeobecný občanský zákoník. V našich zemích začal platit o rok později a mimo jiné se také zabýval právem manželským. Možnost uzavírat manželství

⁴⁵ NESLÁDKOVÁ, L. *Reprodukce kulturně*, s. 112.

⁴⁶ Tamtéž, s. 114.

⁴⁷ Tamtéž, s. 115.

⁴⁸ KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha, 1962, s. 120.

⁴⁹ Způsobilost k uzavření manželství, ohlášky a nerozlučitelnost platného manželství.

⁵⁰ LENDEROVÁ, M. *K hříchu*, s. 71.

⁵¹ KLABOUC, J. *Manželství*, s. 82.

⁵² *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, s. 160 - 161.

získali všichni. Nezáleželo již na stavovské příslušnosti, národnosti a vyznání. Při řešení manželských sporů považoval jako základ občanské právo a uznával jen sebou stanovené překážky. Takovou překážkou mohl být například věk, kde bylo u snoubenců mladších 24 let vyžadováno souhlasu zákonných zástupců.⁵³

V roce 1855 byl ve Vídni vyhlášen konkordát a v roce 1856 císařský patent, podle kterého byly manželské záležitosti vráceny do rukou církve. Byla zrušena platnost pro katolíky. Pravomoc byla přenesena na církevní soudy. Papež nakonec v roce 1870 konkordát vypověděl.⁵⁴

Stávalo se ovšem také, že sňatek nebyl uzavřen vůbec. Mezi takovéto překážky patřil špatný duševní stav jednoho či obou sňatku chtivých, impotence, nedostatečný příjem nebo prostituce.⁵⁵

Přestože v hierarchii křesťanských hodnot čnělo vysoko nad manželstvím panenství či panictví, církev na konci vrcholného středověku uznala manželský svazek za jednu ze sedmi svátostí. Manželský svazek se stal v moderní společnosti základním stavebním kamenem státu. Rodina a manželství v 19. století nabývala nových podob v důsledku ekonomických a společenských změn. Rodina přestala být bezprostředně svázána s výrobními funkcemi, definitivně se od sebe oddělil život soukromý a veřejný, změnil se vztah mezi mužem a ženou a mezi dětmi a rodiči. Muž měl rodinu zajistit po hmotné stránce, žena se měla starat o domov.⁵⁶

---

⁵³ NESLÁDKOVÁ, L. *Reprodukce*, s. 115.

⁵⁴ KLABOUCH, J. *Manželství*, s. 132.

⁵⁵ NESLÁDKOVÁ, L. *Reprodukce*, str. 116.

⁵⁶ LENDEROVÁ, M. *K hříchu*, s. 71.

4.1 Počet sňatků

V letech 1785 - 1884 bylo ve farnosti Pěčín uzavřeno celkem 775 sňatků. Toto číslo není nijak veliké, ovšem s přihlédnutím na průměrný počet obyvatel v těchto letech je to číslo dostačující. Díky několika publikacím⁵⁷ známe v některých letech přesný počet obyvatel žijících v naší farnosti, a tak můžeme vypočítat hrubou míru sňatečnosti pro tyto léta. Díky této hrubé míře můžeme zjistit, kolik sňatků v tom daném roce připadlo na 1 000 obyvatel středního stavu.

Tabulka 1. *Hrubá míra sňatečnosti ve farnosti Pěčín v 19. století*

Rok	Počet obyvatel	Počet sňatků (pětiletý průměr)	Hrubá míra sňatečnosti farnosti Pěčín	Hrubá míra sňatečnosti české země⁵⁸
1833	941	5,4	5,7	8,1
1843	966	9,4	9,7	8,5
1850	1095	9,4	8,6	8,6
1869	1193	13,8	11,5	8,9
1880	1177	9,8	8,3	7,9

Z tabulky č.1 se dozvíme, jaká byla hrubá míra sňatečnosti v českých zemích, a tak jej můžeme porovnat s hrubou mírou farnosti Pěčín. Pouze v jednom případě, v roce 1833, je hrubá míra sňatečnosti Pěčina nižší v porovnání s výsledky pro české země. V roce 1850 se hrubá míra nachází na naprosto shodné úrovni 8,6. V ostatních třech letech je sňatečnost ve farnosti Pěčín vyšší. Nejvyšší rozdíl je v roce 1869, kde činí přesně 2,6. Srovnáme-li počet obyvatelstva s počtem sňatků, až tak korespondující nám to nepřijde. Je sice pravda, že v roce 1869, kdy je počet obyvatelstva nejvyšší, je nejvyšší i průměrný počet sňatků, a naopak v roce

⁵⁷ PALACKÝ, František. *Popis království Českého, čili, Podrobné poznamenání všech dosavadních krajův, panství, statkův, měst, městeček a vesnic, někdejších hradův a tvrzí...* . Praha, 1848.

Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky 1850-1970. Praha, 1978.

Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005. Praha, 2008.

SOMMER, Gottfried. *Das Königreich Böhmen, statistisch-topographisch dargestellt.* Prag, 1936.

⁵⁸ KÁRNÍKOVÁ, L. *Vývoj obyvatelstva*, s. 336.

1833, kdy je počet obyvatelstva v Pěčíně nejnižší, je i průměrný počet sňatků nejnižší. Při přesnějším pohledu to až tak jisté není. Pro příklad si porovnejme léta 1843 a 1850. V roce 1843 je počet obyvatel na čísle 966 s průměrným počtem sňatků 9,4 a v roce 1850, kde je počet obyvatel bezmála o 129 lidí vyšší, je počet sňatků na shodné úrovni. Takže tvrzení, že čím vyšší počet obyvatelstva, tím více sňatků, je v této farnosti do určité míry neplatné.

Tabulka 2. *Vývoj počtu sňatků a průměrný počet sňatků na 1 rok ve farnosti Pěčín v letech 1785 – 1884*

Období	Počet	Průměrný počet sňatků na 1 rok
1785 - 1794	53	5,3
1795 - 1804	74	7,4
1805 - 1814	47	4,7
1815 - 1824	73	7,3
1825 - 1834	53	5,3
1835 - 1844	96	9,6
1845 - 1854	83	8,3
1855 - 1864	89	8,9
1865 - 1874	114	11,4
1875 - 1884	93	9,3
Celkem	775	7,75

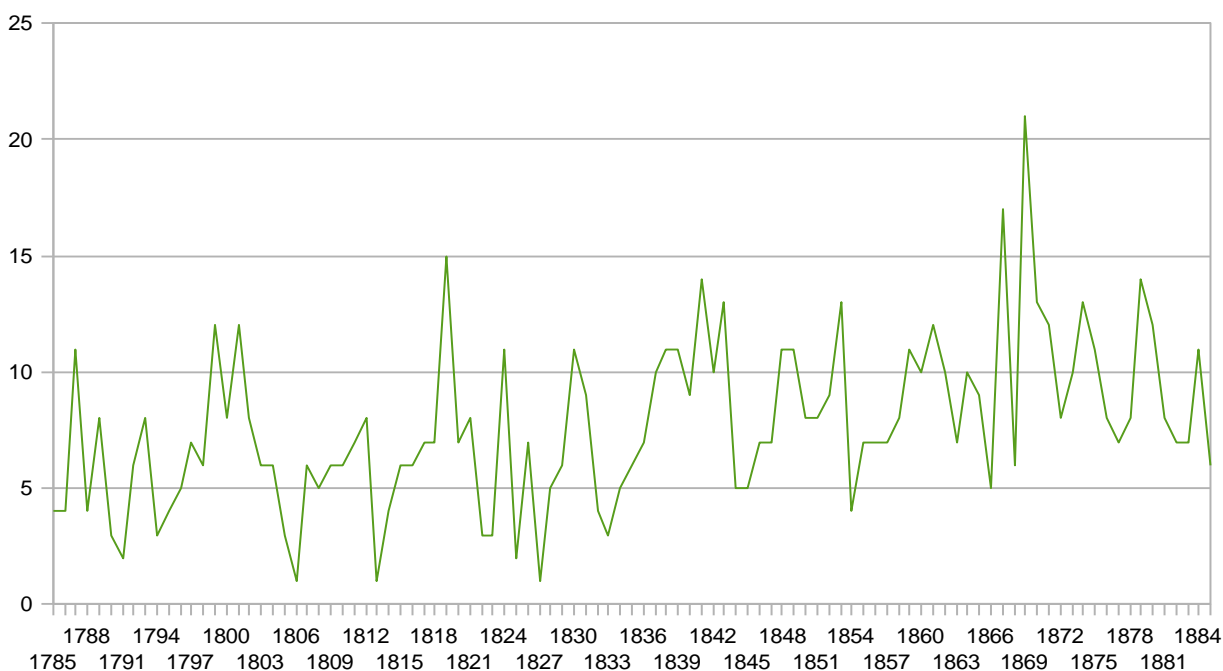
Uzavření sňatku záleželo na mnoha okolnostech. A sice na věku, na povolení k sňatku, na povinné vojenské službě a dalších. Samozřejmě záleželo také na tom, v jaké části století se sňatek odehrál a jaké zrovna v tu chvíli platily vyhlášky, které jsou zmíněny na začátku kapitoly.

Nejnižší počet sňatků se odehrál v letech 1805 – 1814, tedy ihned po začátku 19.

století. Jednalo se pouze o 47 sňatků. V těchto letech probíhaly napoleonské války a v našich zemích dohasínala epidemie neštovic, což mělo na sňatky značný vliv. Podobně malé číslo nacházíme v letech 1825 – 1834. Počet se zastavil na 53 sňatcích. S přihlédnutím do matrik zemřelých zjistíme, že tu v těchto letech řádila cholera, což byla poměrně neznámá nemoc, na kterou lidé často umírali. Proto tu bylo v těchto letech menší množství sňatků, než v letech dalších. V ostatních letech je totiž průměrný počet sňatků na desetiletí výrazně vyšší. Nejvyšší číslo nacházíme v letech 1865 – 1874, kdy se odehrálo plných 114 svateb, což je zároveň také jediné číslo v námi zkoumaném období, kdy byla překročena hranice 100 sňatků za desetileté období. Rozdíl mezi nejvyšším a nejnižším počtem sňatků je poměrně vysoké číslo 61 sňatků. Pro zajímavost bych ještě zmínil, že v letech 1806, 1813 a 1827 byl v pěčínské farnosti uzavřen jeden jediný sňatek. Mohlo se samozřejmě stát, že chybu udělal farář, který svatby zapisoval do matrik, ovšem podle mého názoru jsou matriky důvěryhodné. Naproti tomu se nikdy nesetkáme s tím, že by se v nějakém roce neodehrál sňatek žádný. Nejvyšší počet sňatků uzavřených v jednom jediném roce je 17. Stalo se tak v roce 1867.

Zpravidla platilo pravidlo, že na venkově docházelo k sňatkům častěji, než ve městech. Velmi často to totiž vyžadovala situace hospodářství, které nemohlo dlouho zůstat bez rukou hospodáře nebo hospodyně.

Graf 1. Vývoj počtu sňatků ve farnosti Pěčín v letech 1785 – 1884

4.2 Sezónnost uzavírání sňatků

Tato kapitola nám ukáže, v jakém měsíci se sňatky nejčastěji odehrávaly v námi sledovaném období. Nejnižší počet sňatků můžeme vidět v měsíci březnu a prosinci. V prosinci se odehrál jeden jediný sňatek za celých 100 let. Stalo se tak v roce 1788. Důvody mohly být jakéhokoli rázu, ovšem hlavní příčinu můžeme shledat v dodržování náboženských předpisů, podle kterých byly zakázány tzv. hlučné svatby v době adventu a půstu.⁵⁹ Jak je známo, doba adventu trvá skoro celý prosinec, pak je tedy jasné, proč zde byla jen jedna svatba. Denní průměr činil 0,03 sňatků, což je opravdu malé číslo. Co se týče Velikonoc a půstu, pak se zde jedná na rozdíl od adventu o pohyblivý svátek.⁶⁰ Je zde tudíž krásně vidět, že dalším měsícem, kdy se svatební obřady téměř neodehrávaly, byl po prosinci a březnu právě duben, kam Velikonoce také zasahovaly.

Tabulka 3. Počet sňatků podle měsíců ve farnosti Pěčín v letech 1785 – 1884

Měsíc	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Celkem
Počet	85	201	6	24	45	56	35	28	33	51	210	1	775
Denní průměr	2,7	7,1	0,2	0,8	1,5	1,9	1,13	0,9	1,1	1,6	7,0	0,03	2,2
Pořadí	3.	1.	11.	10.	6.	4.	7.	9.	8.	5.	2.	12.	x

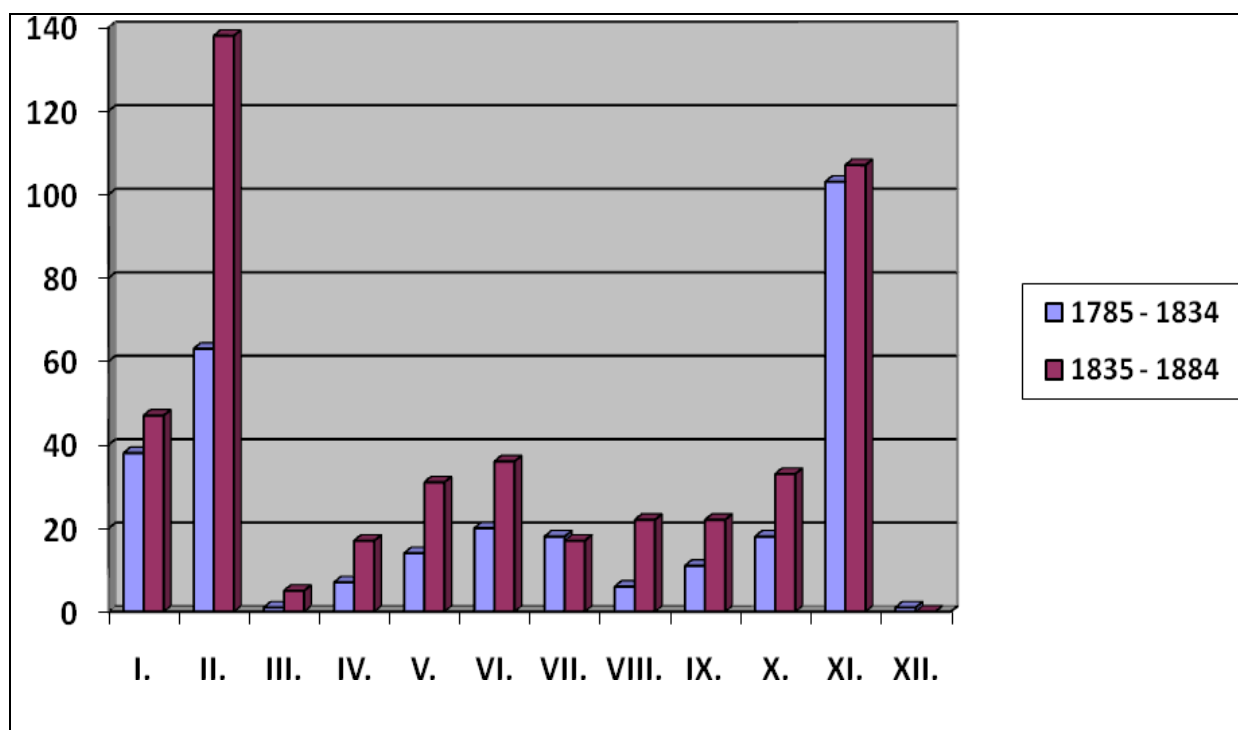
Naopak maxima dosahovaly měsíce únor a listopad, a to velmi obdivuhodným způsobem. V listopadu proběhlo 210 a v únoru 201 svateb. Na první místo v denním průměru se ovšem dostává únor, který má jen 28 dní, na rozdíl od listopadu s 30 dny v měsíci. Jejich suverénní postavení se dá poměrně rozumně vysvětlit, když přihlédneme k měsícům s minimem sňatků. Listopad předchází prosinci, tedy době adventu, kdy, jak již bylo řečeno, byly zakázány hlučné oslavy. Naproti tomu únor předchází březnu a již zmíněnému půstu. Určitým důvodem bude také to, že pěčínská farnost byla zemědělského rázu, a proto měli lidé v zimních obdobích dostatek času na přípravu svatby. Dalším důvodem uzavírání sňatků, především v měsíci listopadu, lze vysvětlit tím, že končili zemědělské práce, které s sebou přinesly také dostatek financí k uspořádání oslav spojených se svatebním obřadem a veselíci.

⁵⁹ *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska.* 3. sv. O – Ž. Praha, 2007, s. 933. ISBN 978-80-204-1713-8.

⁶⁰ Pondělí velikonoční může připadnout na den v rozmezí od 23. března do 26. dubna.

Podíváme-li se na nadcházející graf, můžeme v něm porovnat první polovinu námi sledovaného období s druhou. Minima i maxima jsou dobře vidět v obou polovinách období. Na první pohled jasně vyčnívá únor v letech 1835 – 1884, kdy bylo uzavřeno celkem 138 sňatků. Když nepočítáme prosinec a březen, kdy bylo svateb nejméně, je si nejvíce v počtu oddaných vyrovnaný právě listopad. V první polovině došlo ke 103 sňatkům a v druhé polovině bylo uzavřeno 107 sňatků. Zaměříme-li se i na ostatní měsíce, nežli jsou minima a maxima, pak je ještě hodně vysoko postaven leden. Květen s červnem stojí skoro na stejné hranici. Stejně tvrzení můžeme mít také u července, srpna a září. Říjen bychom pak zařadili spíše ke květnu a červnu, především co se druhé poloviny sledovaného období týče. Zatímco ve druhé polovině, jak již bylo řečeno, byl nejoblíbenějším měsícem únor, v první polovině to byl právě konkurenční listopad. V letních měsících je málo sňatků především kvůli zaměstnání. Tedy kvůli zemědělství, které bylo v této době hlavní obživou většiny obyvatelstva, a tak místo myšlenkami na svatbu, lidé trávili čas myšlenkami na polích.

Graf 2. Sezónní pohyb sňatků ve farnosti Pěčín v letech 1785 – 1884

4.3 Rodinný stav snoubenců

Následující podkapitola nám podá přehled o rodinném stavu snoubenců. Můžeme tak zjistit, v jakém počtu uzavírali sňatek svobodní muži se svobodnými ženami, vdovec se svobodnou nevěstou, vdova se svobodným mužem či vdovec s vdovou. Následující tabulka nám poskytne přesně takový přehled. Je rozdělena do desetiletých období, kde zkoumá tyto čtyři případy uzavření sňatku, kde pro přehled můžeme zjistit tento počet vyjadřující procenty. Na závěr každého období nechybí celkový počet uzavřených sňatků v daném období a dokonce ani celkový přehled uzavřených sňatků. Může nás tu zarazit snad jen konečné číslo uzavřených sňatků 767, jelikož již několikrát během této práce jsme se setkali s tím, že sňatků v námi zkoumaném období bylo uzavřeno 775. Je to způsobeno tím, že u 8 sňatků nebyl uveden rodinný stav snoubenců. Jedná se ovšem o malé číslo, které nám následující počty žádným zásadním způsobem neovlivní.

Při pohledu na tabulku je jasně vidět, že nejvíce bylo uzavřeno sňatků svobodných snoubenců. V žádném desetiletém období se nám nestalo, že by tento způsob sňatku nebyl číselně na prvním místě. Nejnižších hodnot, tedy 60%, bylo dosaženo v letech 1805 - 1814. Nejvyšší číslo nám pak ukazuje bez jedné desetiny 76 % z let 1825 - 1834. K tomuto číslu se také přiblížila léta 1815 - 1824 a 1855 - 1864.

Dále můžeme porovnat uzavírání sňatků mezi vdovcem a svobodnou nevěstou a vdovou a svobodným ženichem. Zde se nacházíme v číslech daleko menších, ovšem je zde jasně vidět, že častěji docházelo ke sňatku mezi vdovcem a svobodnou ženou, nežli naopak, a to zhruba o polovinu uzavřených sňatků.

Z počtu 767 svateb pak bylo jen 27 sňatků uzavřeno v tom případě, že žena i muž byli ovdovělí. Celkově to tvoří 3,5 % ze všech sňatků. V letech 1815 - 1824 dokonce k žádnému takovému sňatku nedošlo.

Tabulka 4. Snoubenci podle rodinného stavu ve farnosti Pěčín v letech 1785 – 1884

Období	Svobodný - svobodná		Vdovec - svobodná		Svobodný - vdova		Vdovec - vdova		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%
1785 - 1794	34	66,7	11	21,6	5	9,8	1	1,9	51	100
1795 - 1804	49	66,2	14	18,9	9	12,2	2	2,7	74	100
1805 - 1814	27	60,0	10	22,2	4	8,9	4	8,9	45	100
1815 - 1824	55	75,3	12	16,4	6	8,3	0	0,0	73	100
1825 - 1834	41	75,9	9	16,6	3	5,6	1	1,9	54	100
1835 - 1844	70	73,7	18	18,9	5	5,3	2	2,1	95	100
1845 - 1854	54	67,5	12	15,0	9	11,3	5	6,2	80	100
1855 - 1864	67	75,3	16	18,0	4	4,5	2	2,2	89	100
1865 - 1874	81	72,3	18	16,1	10	8,9	3	2,7	112	100
1875 - 1884	69	73,4	10	10,7	8	8,5	7	7,4	94	100
Celkem	547	71,3	130	17	63	8,2	27	3,5	767	100

Tzv. palingamní sňatky tvořilo 28,7 %. Palingamní sňatek neboli smíšený je takový sňatek, který je uzavřený mezi vdovcem a svobodnou ženou, vdovou a svobodným mužem či vdovcem a vdovou. Z tabulky je pak jasně vidět, že nejčastějším palingamním sňatkem byl sňatek vdovce se svobodnou.

Z celkového počtu 767 svateb⁶¹ uzavřelo sňatek celkem 609 svobodných mužů. 158 mužů tedy již měli nejméně jednu svatbu za sebou a vkráčeli do sňatku dalšího, popř. dalších. Žen bylo o 68 více provdaných za svobodna, jsme tedy na čísle 677 svobodně vdaných žen v období 1785 - 1884. Naopak žen, které již měly nějaký ten sňatek za sebou, je přesně 90.

Vdovců se tedy ženilo více než vdov. Vdovci měli obecně větší šanci se znovu oženit než vdovy. O vdovce byl totiž značný zájem, většinou to bylo z důvodu majetku. A proto se i častěji provdávaly ženy za vdovce, nežli naopak. Majetek byl také hlavní důvod, proč se mladé svobodné dívky nechávali zasnoubit se starším vdovcem. Vdovy v pokročilém věku

⁶¹ Nepočítáme-li již zmíněných 8 svateb z důvodu neuvedeného rodinného stavu.

měly velmi často na starosti také děti a o tyto ženy mladší muži zájem neměli. K takovýmto sňatkům docházelo nejčastěji po válkách a po různých epidemiích neštovic a cholery.

Tabulka 5. *Počet svobodných a ovdovělých podle pohlaví ve farnosti Pěčín*

Období	Svobodný	Vdovec	Svobodná	Vdova
1785 - 1794	39	12	45	6
1795 - 1804	58	16	63	11
1805 - 1814	31	14	37	8
1815 - 1824	61	12	67	6
1825 - 1834	43	11	50	4
1835 - 1844	75	20	88	7
1845 - 1854	63	17	66	14
1855 - 1864	71	18	83	6
1865 - 1874	91	21	99	13
1875 - 1884	77	17	79	15
Celkem	609	158	677	90

4.4 Sňatkový věk

Jak již samotný název podkapitoly napovídá, bude nyní pozornost věnována sňatkovému věku a věkovým rozdílům mezi snoubenci. Ukážeme si také na příslušných tabulkách, v kolika letech lidé odcházeli do prvních, či dalších sňatků. V období 1785-1884 bylo celkem uzavřeno 775 sňatků. Jeden sňatek však v této kapitole musíme vynechat, a to z toho důvodu, že evidence věku u něho nebyla úplná. Zabývat se tedy budeme 774 sňatky.

Představy o zasňobování kojenců a uzavírání sňatků v dětství jsou skutečné, ovšem týkají se jen vysoké šlechty. Ostatní pak uzavírali sňatek až ve věku zletilosti. Co ale znamená zletilost? Kdy byla dosažena? Nejstarší praxe určovala zletilost podle zralosti pohlavních znaků. Později byl tento postup odmítán, kvůli respektu k lidské důstojnosti. Prosadil se tedy zvyk považovat za dospělé chlapce mezi 16 - 18 lety a dívky mezi 14 - 16 lety. Přihlíželo se také na to, jakého společenského stavu určitá osoba dosahovala. Nicméně k uzavření manželství nebylo nutné, aby byl člověk plnoletý. Podle Občanského zákoníku z roku 1811 byl člověk plnoletý ve 24 letech, avšak tato hranice se týkala pouze rozhodovacích

pravomocí.⁶² Snoubencům mladším 24 let stačilo k uzavření svazku manželského povolení od rodičů.⁶³

Pro začátek si řekněme několik základních faktorů, které sňatkový věk ovlivňovaly. Mezi takové faktory určitě patřila vojenská služba. Roku 1858 vyšlo nařízení, které zakazovalo uzavření sňatku mužům, kteří doposud nebyli na vojně. Což tedy znamenalo, že muži mladší 22 let nemohli uzavírat sňatek. Mohlo se tak stát pouze za předpokladu, že by ten dotyčný dostal výjimku, kterou by mu udělil úřad, ovšem těchto výjimek bylo pramálo.⁶⁴

Vojáci nebyli ani zdaleka jediní, kteří byli v tomto ohledu omezováni. Byli to také například státní úředníci, kteří do svazku manželského směli vstoupit až po dosažení určitého služebního postavení a platu. Nebo učitelé, kteří směli uzavírat sňatek pouze v tu chvíli, když dostali vlastní školu. Týkalo se to také ale i četníků, kteří se směli oženit až po té, co byli povýšeni na velitele samostatné stanice.⁶⁵

V průběhu 18. století se dívky vdávaly mezi 20 a 25 lety. Muži se pak ženili povětšinou o čtyři až pět let starší nežli dívky. U prvního sňatku se pak v průběhu 19. století sňatkový věk postupně zvyšoval. Zároveň také stoupal počet osob, které zůstaly mimo manželství. Tyto skutečnosti se pak odrazily i v poklesu porodnosti.⁶⁶ Vyšší sňatkový věk byl pak způsobován především díky výše zmiňovaným faktorům. Důležitým hlediskem byl věk nevěsty, především proto, že ovlivňoval dobu strávenou v manželství a také dobu, po kterou mohla žena přivádět děti na svět, což přímo ovlivňuje porodnost.⁶⁷

---

⁶² LENDEROVÁ, M. *K hříchu*, s. 71 - 72.

⁶³ FIALOVÁ, Ludmila. Sňatečnost obyvatelstva v českých zemích v 19. století. In *Studie k sociálním dějinám 19. století* 7/1, 1997, s. 48.

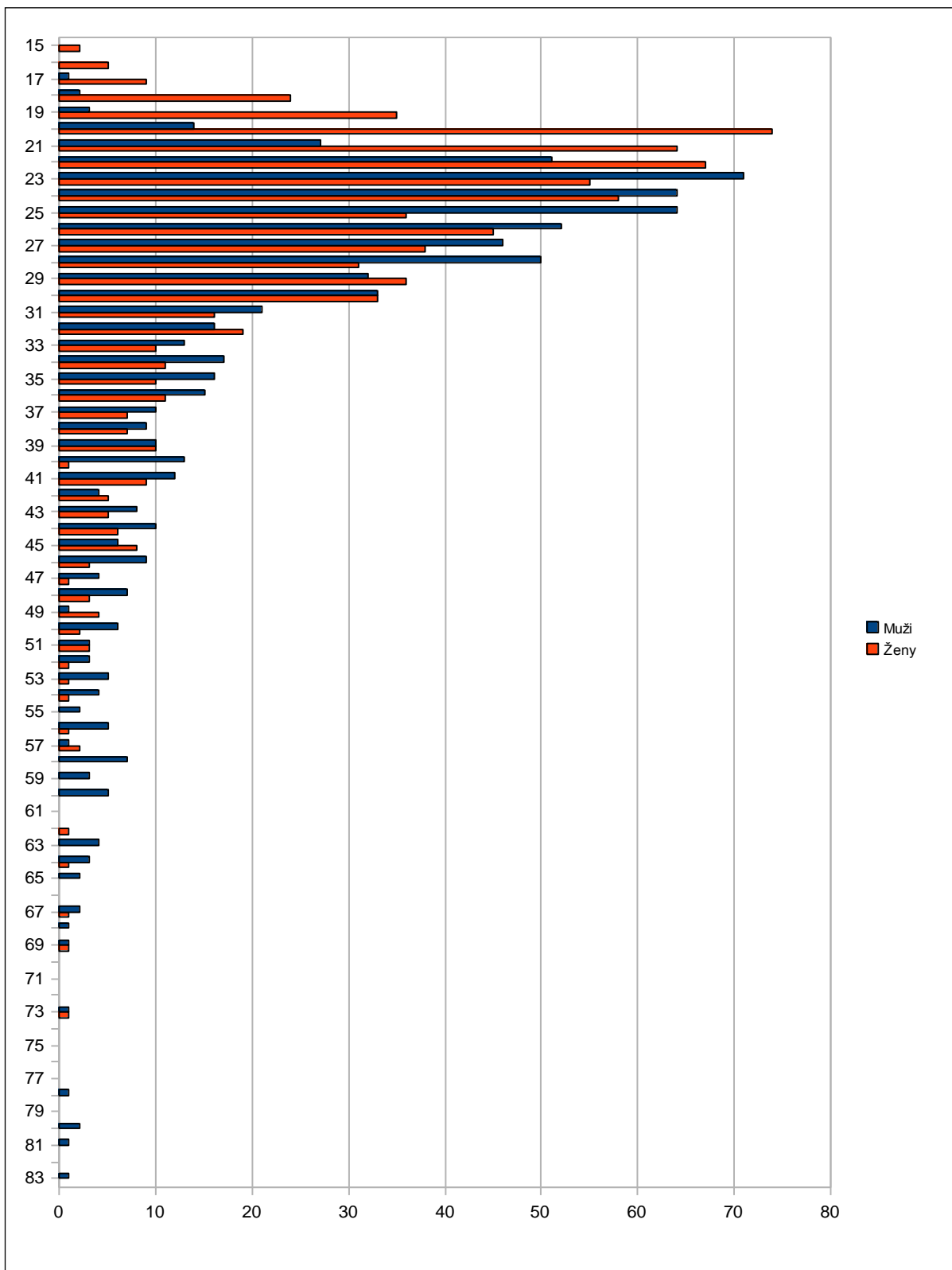
⁶⁴ KLABOUCH, J. *Manželství*, s. 187 - 192.

⁶⁵ *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha, 1998. s. 161 - 162.

⁶⁶ LENDEROVÁ, M. *K hříchu*, s. 73 - 74.

⁶⁷ FIALOVÁ, L. Vývoj sňatečnosti a plodnosti v českých zemích za demografické revoluce. In *Historická demografie* 12, 1986, s. 209 - 210. ISSN 0323-0937.

Graf 3. Věková skladba snoubenců v letech 1785 - 1884 (15 - 83 let)

Nejčastěji se odehrávaly svatby před dovršením 32 let, a to se týká obou pohlaví. Nejvíce mužů se ženilo ve věku 23 let. Mužů, kteří v tomto věku uzavřeli sňatek, bylo celkem 71, což tvoří hodnotu 9,3%. Velice často byly uzavírány sňatky i při dosažení následujících

roků – 24, 25, 26 a 28. Všude u těchto čísel byla překročena hranice 50 svateb. Přes hranici 50 svateb se pak dostal ještě věk 22. Jinde už se vyššího čísla nedočkáme. Nejmladšímu muži, který se ve farnosti Pěčín v tomto období oženil, bylo 17 let. Nejstaršímu bylo dokonce 83 let. Čím jdeme do vyšších let, tím se nám častěji stává, že se neodehrála žádná svatba. V našem případě se jedná například o věk 61, 62, 66, 70 a vyšší.

Ženy se nejvíce vdávaly ve 20 letech. V těchto letech uzavřelo sňatek celkem 74 žen (9,6%), což je zároveň i nejvyšší číslo ze všech dosažených věků mužů i žen. Nad 50 svateb se pak ještě uzavřelo, když žena dosáhla věku 21, 22, 23 a 24, tedy ihned v těch následujících letech po 20. Z grafu je pak také patrné, že starší se do svatby více hrnuli muži, nežli ženy. Jen 14 žen z celkových 774 se vdávalo po dosažení 50 let života. Nejstarší ženě pak bylo rovných 73 let, což je o 10 méně, než nejstaršímu muži. Naopak na rozdíl od mužů se u žen nacházejí i dívky vdané mladší 17 let. Těchto případů je v matrikách zaznamenáno přesně 7. Nejmladší z nich pak bylo 15 let.

Tabulka 6. Průměrný sňatkový věk v letech 1785 - 1884 (k dokončenému věku přičteno 0,5)

Období	První sňatek		Další sňatek		Celkem	
	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy
1785 - 1794	25,4	23,7	52,5	35,2	38,9	29,5
1795 - 1804	27,4	24,6	45,3	31,9	36,4	28,3
1805 - 1814	27,8	26,1	43,1	32,3	35,1	29,2
1815 - 1824	26,8	25,7	44,3	35,0	35,6	30,3
1825 - 1834	27,6	24,8	40,6	43,8	34,1	34,3
1835 - 1844	28,6	27,0	49,9	37,6	39,2	32,3
1845 - 1854	28,3	25,8	45,1	40,0	36,7	32,9
1855 - 1864	26,3	24,8	42,6	38,3	34,5	31,6
1865 - 1874	26,5	24,3	43,8	41,4	35,1	32,8
1875 - 1884	26,4	24,5	50,1	40,6	38,2	32,5
Celkem	27,1	25,1	45,7	37,6	36,4	31,3

Do sňatků vstupovali starší muži. Bylo tomu tak vždy v námi zkoumaném období až na jednu výjimku. Tu tvoří léta 1825 - 1834 u druhých či dalších sňatků. Ženy tu mají vyšší věk, a to o více jak 3 roky. V uvedených letech zemřelo velké množství mužů, kteří tu po sobě zanechali své manželky, nyní už vdovy. Některé z nich pak přešli do druhého manželství a proto je v této době u žen vyšší věk značný.

Do prvního sňatku ženy vstupovaly průměrně ve 25 letech, muži pak o dva roky později. Do dalšího manželství pak vstupovali muži téměř v 46 letech a ženy naopak skoro o

osm let dříve. To je určitě způsobeno větším počtem starších mužů, kteří manželství opakovali vícekrát. Ale důvody mohly být i jiné. Ženy ve vyšším věku neměly již takové možnosti jako muži, aby uzavřely další manželství. Nebyly pro muže lákadlem, jelikož byly staré, často měly děti z předchozího manželství apod. Proto bylo pro muže výhodnější vzít si mladou svobodnou „nezkaženou“ bezdětnou ženu. Vdova mohla být pro muže lákadlem tehdy, když měla co nabídnout – finance, dům, společenské povýšení, řemeslo, post mistra ...

V českých zemích dosáhl průměrný sňatkový věk vrcholu v roce 1857. V tomto roce muži vstupovali do manželství ve věku 32 let a ženy ve věku 27 let. Od tohoto maxima nastalo klesání průměrného věku a na konci 19. století se u mužů pohyboval okolo 30 let a u žen 26 let.⁶⁸

Tabulka 7. Věkové rozdíly mezi snoubenci ve farnosti Pěčín v letech 1785 - 1884

Věkový rozdíl	Období											
	1785 - 1804		1805 - 1824		1825 - 1844		1845 - 1864		1865 - 1884		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%
Ženy starší	24	19,35	32	27,35	34	22,82	43	25,29	50	24,04	183	23,83
19 +	0	0,00	0	0,00	0	0,00	2	1,18	1	0,48	3	0,39
15 - 19	1	0,81	2	1,71	3	2,01	3	1,76	2	0,96	11	1,43
10 - 14	1	0,81	3	2,56	3	2,01	6	3,53	5	2,40	18	2,34
5 - 9	5	4,03	8	6,84	8	5,37	10	5,88	15	7,21	46	5,99
1 - 4	17	13,71	19	16,24	20	13,42	22	12,94	27	12,98	105	13,67
Stejný věk	2	1,61	7	5,98	11	7,38	7	4,12	13	6,25	40	5,21
1 - 4	44	35,48	28	23,93	43	28,86	48	28,24	60	28,85	223	29,04
5 - 9	23	18,55	23	19,66	27	18,12	34	20,00	57	27,40	164	21,35
10 - 14	10	8,06	14	11,97	17	11,41	17	10,00	12	5,77	70	9,11
15 - 19	7	5,65	7	5,98	6	4,03	16	9,41	7	3,37	43	5,60
19 +	14	11,29	6	5,13	11	7,38	5	2,94	9	4,33	45	5,86
Muži starší	98	79,03	78	66,67	104	69,80	120	70,59	145	69,71	545	70,96
Celkem	124	100	117	100	149	100	170	100	208	100	768	100

⁶⁸ Dějiny obyvatelstva českých zemí, s. 162 - 164.

V nadcházejících tabulkách budeme pracovat s počtem 768 svateb. Je to z toho důvodu, že informace ohledně rodinného stavu snoubenců či věku nebyly kompletní. Samozřejmě nejčastěji docházelo ke svatbám, kde byl muž starší nežli žena. Stalo se tak v drtivé většině 545 svateb, což tvoří téměř 71% všech svateb. Na druhém místě z celkového počtu uzavřených sňatků v těchto letech pak stojí procentní číslo téměř 24%. Jedná se o takové sňatky, kdy ženy byly starší nežli muži. Celkem se tak stalo u 183 případů. Případů, že muž i žena dosahovaly shodného věku, bylo 40, což je procento lehce převyšující číslo 5.

Nejčastěji docházelo ke sňatkům, kdy ženich i nevěsta byli přibližně ve stejném věku. Věkový rozdíl tedy čítal hodnotu 1 - 4 roky. Můžeme určitě tvrdit, že při tomto stoletém období nedocházelo ke značným výkyvům. Oproti prvnímu dvacetiletí došlo k výraznějšímu nárůstu jenom u sňatků, kdy byli oba snoubenci stejného věku.

Sňatkový věk u svobodných snoubenců

Tabulka 8. *Věk mužů při prvním sňatku podle věkových skupin ve farnosti Pěčín v letech 1785 - 1884*

Věk	Muži									
	1785 - 1804		1805 - 1824		1825 - 1844		1845 - 1864		1865 - 1884	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%
15 - 19	5	5,15	1	1,08	0	0,00	0	0,00	0	0,00
20 - 24	40	41,24	37	39,78	35	29,41	45	33,33	67	39,64
25 - 29	33	34,02	35	37,63	42	35,29	52	38,52	75	44,38
30 - 34	10	10,31	10	10,75	20	16,81	24	17,78	15	8,88
35 - 39	4	4,12	3	3,23	17	14,29	10	7,41	8	4,73
40 - 44	3	3,09	2	2,15	5	4,20	4	2,96	2	1,18
45 - 49	1	1,03	3	3,23	0	0,00	0	0,00	2	1,18
50 - 54	0	0,00	2	2,15	0	0,00	0	0,00	0	0,00
55 - 59	1	1,03	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
60+	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Celkem	97	100,00	93	100,00	119	100,00	135	100,00	169	100,00

Na konci 18. století byl v českých zemích průměrný sňatkový věk svobodných snoubenců 22 - 25 let u žen a u mužů se pohyboval mezi 25 - 29 lety.⁶⁹ Ve farnosti Pěčín se na konci 18. století nečastěji ženili muži mezi 20 - 24 lety. Celkem se tak stalo ve 40 případech. Ihned na druhém místě stojí celozemský průměr 25 - 29 let s 33 svatbami. Ženy na konci 18.

⁶⁹ FIALOVÁ, L. Sňatečnost obyvatelstva, s 49.

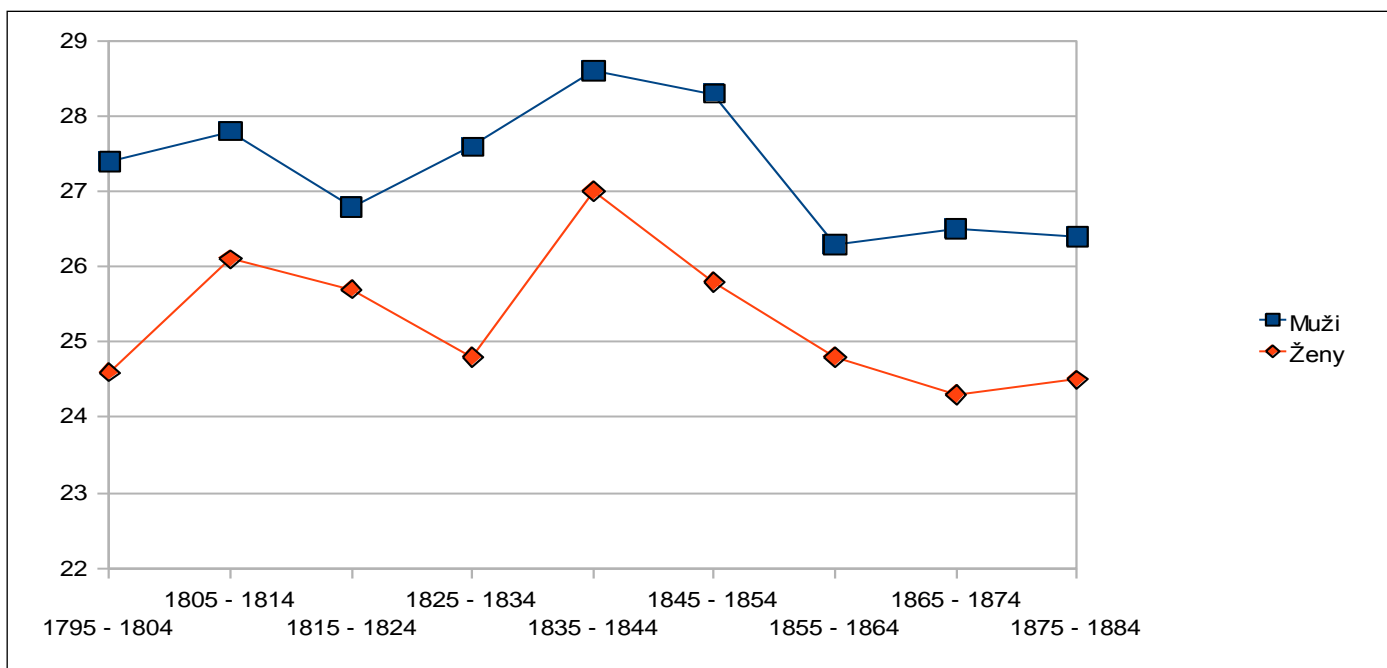
století v naší farnosti se nejčastěji vdávaly ve věku 20 - 24 let, což odpovídá i průměrnému sňatkovému věku v českých zemích. V následujících letech v 19. století přibývá obyvatel a stejně tak i počet svateb. Ovšem čísla zůstávají velice podobná. V těchto letech se muži i ženy po celou námi sledovanou dobu žení, resp. vdávají především ve výše preferovaných letech. U mužů, ale ani u žen se nestalo, že by do prvního sňatku vstupovala osoba starší 60 let. Nejstarší svobodné ženě bylo při sňatku 53 let. Stalo se tak v roce 1876. Nejstaršímu svobodnému muži bylo 58 let. Tento sňatek se odehrál v roce 1803 a bral si o 16 let mladší ženu.

Tabulka 9. *Věk žen při prvním sňatku podle věkových skupin ve farnosti Pěčín v letech 1785 - 1884*

Věk	Ženy									
	1785 - 1804		1805 - 1824		1825 - 1844		1845 - 1864		1865 - 1884	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%
15 - 19	20	18,52	12	11,54	12	8,70	12	8,00	19	10,67
20 - 24	49	45,37	45	43,27	52	37,68	74	49,33	87	48,88
25 - 29	19	17,59	33	31,73	37	26,81	35	23,33	54	30,34
30 - 34	12	11,11	6	5,77	25	18,12	18	12,00	9	5,06
35 - 39	6	5,56	2	1,92	8	5,80	6	4,00	5	2,81
40 - 44	1	0,93	2	1,92	2	1,45	2	1,33	2	1,12
45 - 49	0	0,00	4	3,85	2	1,45	3	2,00	0	0,00
50 - 54	1	0,93	0	0,00	0	0,00	0	0,00	2	1,12
55 - 59	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
60+	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Celkem	108	100,00	104	100,00	138	100,00	150	100,00	178	100,00

Nutno také říci, že do manželství vstupovalo více svobodných žen nežli mužů. Svobodných mužů uzavřelo sňatek 613, zatímco žen 678. O 65 žen více se tedy vdávalo poprvé, nežli tomu bylo u mužů.

Graf 4. Vývoj průměrného sňatkového věku při vstupu do 1. manželství ve farnosti Pěčín v letech 1785 - 1884

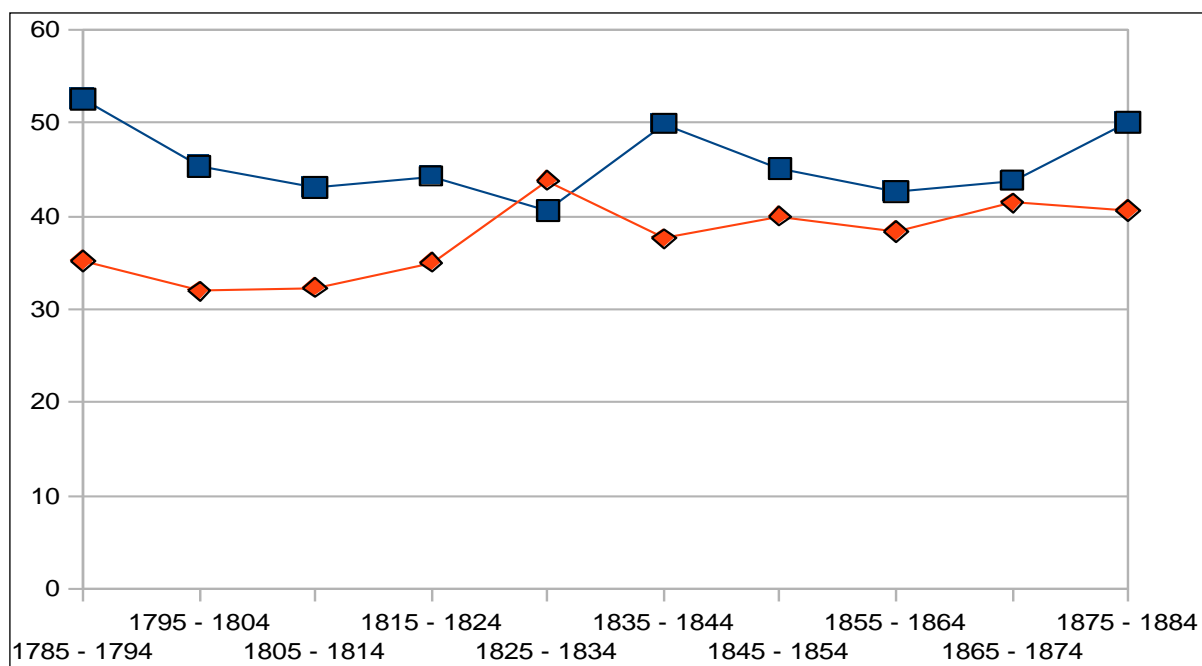

V tomto stoletém období je jasně zřetelné, že ve většině případů si jsou přímky mužů a žen podobné. Ženy prakticky kopírují přímku mužů, ovšem v průměru o tři roky níže. V letech 1825 - 1834 jde přímka u žen výrazně směrem dolů, naopak ta mužská mírně stoupá.

Sňatkový věk u palingamních sňatků

Nejvyšší průměrný sňatkový věk u mužů byl v prvně zkoumaném desetiletém období. Tehdy se pohyboval okolo 52 let. Na vysoké úrovni byl také v letech 1835 – 1844 a 1875 – 1884. To dosahoval úrovně 50 let. Nejnižší hodnoty dosahoval v letech 1825 – 1834, kdy byl průměrný sňatkový věk vdovců na hranici 40 let. Pokud vdovy vstupovaly do dalšího manželství, stávalo se tak kolem 37. roku. V první polovině našeho období je věk vdov vstupujících do opětovného manželství na nižší věkové hranici, nežli je tomu v polovině druhé. Velkým překvapením jsou pro nás pak léta 1825 – 1834. V těchto letech totiž ženy vstupovaly v průměru do dalšího manželství starší nežli muži. Způsobeno to může být především tím, že v těchto letech se jedná pouze o 4 vdovy, které uzavřely sňatek. Vdovců bylo naopak 11.

Graf 5. Vývoj průměrného sňatkového věku při uzavření druhého a dalšího sňatku ve farnosti Pěčín v letech 1785 - 1914

Vdovci nejčastěji uzavírali sňatek v rozmezí let 1840 - 1844. Naopak vdovce mladšího dvaceti let v této farnosti a v tomto časovém období nenajdeme. Vdovy uzavíraly nejčastěji sňatek ve věku 35 - 39 let. Nejmladší vdově, která uzavřela svůj druhý či další sňatek, bylo neuvěřitelných 18 let. Stalo se tak v roce 1816. Průměrný věk u mužů byl 45,7 a u žen 37,6.

Nejčastější podobou paligamního sňatku byl ten případ, kdy si vdovec bral svobodnou, mladší ženu. Naopak sňatky vdov se svobodnými mládenci byly zastoupeny mnohem méně, téměř o polovinu. Vdovy byly velmi často v mladém věku, a tak o ně měli enormní zájem. Především jim mohli zajistit například sociální povýšení, vyznaly se v hospodaření a byly vyzrálejší. Vdovy si s sebou ale velmi často přinášely děti z prvních manželství.

Tabulka 10. Věk ovdovělých podle věkových skupin ve farnosti Pěčín v letech 1785 – 1884

Věk	Muži						Ženy					
	1785 - 1834		1835 - 1884		Celkem		1785 - 1834		1835 - 1884		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%
15 - 19	0	0,00	0	0,00	0	0,00	1	2,86	0	0,00	1	1,11
20 - 24	2	3,13	0	0,00	2	1,29	4	11,43	4	7,27	8	8,89
25 - 29	1	1,56	5	5,49	6	3,87	8	22,86	3	5,45	11	12,22
30 - 34	9	14,06	10	10,99	19	12,26	4	11,43	11	20,00	15	16,67
35 - 39	11	17,19	10	10,99	21	13,55	6	17,14	12	21,82	18	20,00
40 - 44	7	10,94	24	26,37	31	20,00	9	25,71	8	14,55	17	18,89
45 - 49	10	15,63	10	10,99	20	12,90	3	8,57	7	12,73	10	11,11
50 - 54	8	12,50	11	12,09	19	12,26	0	0,00	5	9,09	5	5,56
55 - 59	8	12,50	9	9,89	17	10,97	0	0,00	3	5,45	3	3,33
60 - 64	3	4,69	9	9,89	12	7,74	0	0,00	2	3,64	2	2,22
65 - 69	5	7,81	0	0,00	5	3,23	0	0,00	0	0,00	0	0,00
70 +	0	0,00	3	3,30	3	1,94	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Celkem	64	100	91	100	155	100	35	100	55	100	90	100

5. Porodnost

Porodnost bude další částí této práce, které bude věnována pozornost. Řadím ji ihned za sňatečnost, jelikož jsou spolu úzce spojeny. Je spojena i s úmrtností, s kterou pak ovlivňuje tempo růstu populace. Porodnost, nebo také natalita, v sobě zahrnuje živě i mrtvě narozené děti. V této kapitole nás bude zajímat počet narozených ve farnosti Pěčín v letech 1785 - 1884, průměrný počet dětí na sňatek, sezónnost narozených, odhalíme otázku nemanželských dětí, zaměříme se také na pohlaví dětí a nakoukneme do oblasti vícečetných porodů.

Děti byly smyslem a cílem každého manželství. Všichni lidé ve všech dobách považovali mít děti jako samozřejmost.⁷⁰ Od dávných dob se o podstatě početí namluvilo mnoho. Vždy se spekulovalo o tom, jak a kdy počít, případně jak počít krásné dítě, pokud možno chlapce. Spermie byly objeveny až v roce 1677 německým přírodovědcem Ludwigem von Hammanem. Plození bylo považováno za velmi důležitou věc. Umění plodit děti bylo srovnáváno s uměním vařit.⁷¹

S příchodem člověka na svět bylo spojeno mnoho pověr, zvyků a obřadů rodinného charakteru. Těhotná žena byla považována za člověka v neustálém ohrožení a musela se řídit určitými pravidly chování. Lidé věřili v to, že co žena prožije během těhotenství, projeví se i na dítěti. Rodička byla zodpovědná za zdraví svého potomka. Pokud se pak narodilo postižené nebo mrtvé dítě, matka za to nesla odpovědnost. Po porodu byla novopečená matka dána i s dítětem do koutnice, což byla plachta, která je oddělovala během šestinedělí od okolního prostředí. Bylo to pro dobro všech, byla tím chráněna jak samotná rodička s dítětem, tak i okolí. Tradovalo se totiž, že by mohla způsobit nepříjemnosti a tragédie. Při porodu rodičce pomáhala porodní bába.⁷²

K početí postiženého nebo mrtvého dítěte vedla nevěra. Příliš častý pohlavní styk se nedoporučoval, jelikož prý oslabuje sperma a vede k plození mentálně postižených dětí, ve většině případů pak dívek. Předpokladem pro úspěch byl výběr vhodné partnerky, okamžiku a polohy. Existovaly dokonce i návody, jak počít génia. Doporučovala se přiměřená strava, především z masa, omezená frekvence soulože a umístění spermatu na pravou stranu dělohy. Zmíněné umístění pak mělo vést k početí chlapce. Právě u něho byl předpoklad zmíněné geniality. Početí syna se pak projevovalo veselou náladou matky a její zdravou barvou. Jednoduše řečeno, těhotenství s sebou přinášelo méně komplikací, nežli při početí dívky. V

---

⁷⁰ LENDEROVÁ, M. *K hříchu*, s. 105.

⁷¹ LENDEROVÁ, Milena - RÝDL, Karel. *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha, 2006, s. 32. ISBN 978-80-204-1712-1.

⁷² NESLÁDKOVÁ, L. *Reprodukce*, s. 132 - 145.

18. století se pak nenávisť k ženám poněkud zmírnila, ale chlapec byl stále považován jako společensky užitečnější. Ještě na konci 19. století lidé věřili, že pohlaví lze ovlivnit výživou budoucí matky. Dostatek bílkovin vedl prý k početí chlapce. Bohatá strava na sacharidy pak vedla k početí děvčete.⁷³

Za Marie Terezie a Josefa II. bylo porodnictví povýšeno z řemesla, které vykonávaly porodní báby, na vědecký obor na lékařské fakultě. Do poloviny 18. století stály porodní báby na okraji společnosti. Od poloviny 18. století se musely podrobovat zkouškám na fakultě nebo u krajského fyzika, aby se zjistilo, jestli smějí vykonávat tuto činnost. V roce 1753 byl vydán zdravotní řád, který například doporučoval, aby porodní báby nekonzumovaly víno a jiné alkoholické nápoje, měly slušné chování, při jakýchkoli komplikacích při porodu měly okamžitě zavolat lékaře. Ve zdravotním řádu bylo také uvedeno, že za napomáhání předčasného vypuzení plodu z těla matky hrozilo porodním bábám vysoké potrestání. Za Josefských reforem byly pro porodní báby zavedeny dokonce vzdělávací kurzy.⁷⁴

Za první příznak těhotenství bylo od dávných dob považováno vynechání menstruace. Podle autorů 19. století se počínající těhotenství poznalo podle různých symptomů, jakými byly například bolesti hlavy a zubů, závratě, pálení žáhy, silný tlukot srdce, únava, ospalost, nechut' k jídlu, brnění končetin apod. Je také nutné podotknout, že až do konce 19. století bylo možné se 100% jistotou označit těhotnou teprve v její druhé polovině těhotenství, a to na základě slyšitelnosti srdečních ozev dítěte.⁷⁵

Součástí každého porodu byly i porodní bolesti. Po celé 19. století byly díky silné autoritě církve porodní bolesti považovány jako nezbytná součást mateřství. Jen na Bohu pak záležel průběh porodu, jestli se narodí zdravé, nemocné nebo mrtvé dítě, i to, jestli sama rodička přežije. Porodní bolesti provázela také víra, že žena nábožensky pevně založená snáší bolesti mnohem lépe než ostatní ženy.⁷⁶

Takřka všechny porody probíhaly v domácnosti. Ženy na sobě měly většinou košili a noční čepeček. Po narození se porodní bába přesvědčila, jestli dítě dýchá a umyté novorozeně zabalila a položila do kolébky. Pak sledovala rodičku, jestli je vše v pořádku. Po porodu matka odpočívala.⁷⁷ Pakliže dítě zemřelo, matky i otcové to brali jako projev boží vůle, kterou se snažili přijmout.

Vyskytovala se také neplodnost. Ovšem lidé se jí pokoušeli čelit. Snažili se o různá

---

⁷³ LENDEROVÁ, M. - RÝDL, K. *Radostné dětství*, s. 32 - 33.

⁷⁴ NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha, 2004, s. 61 - 66. ISBN 80-7021-397-3.

⁷⁵ LENDEROVÁ, M. - RÝDL, K. *Radostné dětství*, s. 34.

⁷⁶ Tamtéž, s. 42.

⁷⁷ Tamtéž, s. 43.

zařikávání, účastnili se poutí nebo používali magii. V 19. století pak přichází lázeňská léčba.⁷⁸

Během šestinedělí byla žena považována za nečistou, byla tudíž izolována od ostatních částí domu a mimoto jí byl také omezen styk s lidmi. Po porodu matku navštěvovaly sousedky i příbuzné. Většinou s sebou přinášely jídlo nebo různé dary pro matku i dítě. Teprve porodem bylo naplněno manželství, což pro prvoroďičku znamenalo zapojení do společnosti. Izolace od ostatních končila po šestinedělí, když žena navštívila kostel a uskutečnil se tzv. úvod.⁷⁹

Ihned nebo několik pár dní po porodu proběhl křest. Křtem je člověk očištěn od hříchů a je posvěcen k životu věčnému. V nouzových situacích dítě křtila porodní bába, v ostatních případech křest prováděl farář. Spočívá v polévání křestní vodou, za přítomnosti kmotrů. Podle katolické církve měl probíhat ve farním kostele za přítomnosti kněze, prvního kmotra, druhého kmotra a dalších svědků. Otcova přítomnost vyžadována nebyla. Ke křtu nosila dítě kmotra nebo porodní bába, v kostele jej pak držel hlavní kmotr. V případě chlapce to byl muž, v případě dívky to byla žena. Druhý z kmotrů pak například zapaloval svíce v kostele.⁸⁰ Kmotrem nemohl být člověk nevěřící, exkomunikovaný, mladší 14 let a nemohl být ani opatem, mnichem, abatyší nebo jeptiškou. Zároveň úlohu kmotra na sebe nemohli vzít jeho rodiče. To je z logického důvodu. Kmotři se totiž o dítě měli postarat v případě, že by přišel o své rodiče.⁸¹

Farář, který obřad vykonával, se musel předem ujistit, jestli jsou určité osoby správnými adepty na pozici kmotra. Mezi kmotrem, dítětem, matkou a křtící osobou došlo ke vzniku příbuzenského vztahu. Hlavním úkolem kmotra, mimo to, že za dítě převzal plnou zodpovědnost v případě, že by se něco stalo s jeho rodiči, bylo také dohlížení na výchovu, aby bylo dítě správným křesťanem.⁸²

V rakouském občanském zákoníku z roku 1811, který byl novelizován až v roce 1914, se o pojetí dětství také mluví. Věkem do sedmi let je člověk považován za dítě. V letech od osmi do čtrnácti pak prožívá období nedospělosti a od patnácti do čtyřiaadvaceti období dospívání. Až do tohoto věku nebyl člověk považován za zletilého. Při přechodu člověka z jedné etapy lidského věku do dalšího bylo vidět například i na jeho úpravě vlasů, způsobu

⁷⁸ LENDEROVÁ, M. *K hřichu*, s. 105 - 106.

⁷⁹ MELKESKOVÁ, Miroslava. ADHIBERI SOLENT, QUI COMPATRES VOCANTUR. Kmotrovství ve venkovském prostředí raného novověku na základě výzkumu chýnovské farnosti. In *Historická demografie* 27, 2003, s. 63 - 66. ISBN 80-7330-037-0. ISSN 0323-0937.

NAVRÁTILOVÁ, A. *Narození a smrt*, s. 124 - 126.

⁸⁰ MELKESOVÁ, Miroslava. ADHIBERI SOLENT, s. 67 - 69.

⁸¹ Tamtéž, s. 70.

⁸² KLABOUC, J. *Manželství*, s. 65 - 67.

oblékání, ale také na změně místa u rodinného stolu či výměně lůžka.⁸³

Závěrem bych rád dodal, že rodina je velmi důležitá. Právě ona dává dítěti disciplínu, připravuje ho na život, probíhá v ní socializace a vzdělání. Od první poloviny 19. století začalo platit heslo „*Rodina je základ státu*“.⁸⁴

5.1 Počet narozených dětí

V letech 1785 - 1884 se ve farnosti Pěčín narodilo celkem 3 342 děti. Započítány v tom jsou také dvě mrtvěnarodzené děti, o kterých je zmínka v matrikách narozených. Naopak v tomto konečném čísle nejsou započítáni židé. Těch bylo zapsáno v matrikách celkem sedm.⁸⁵ Zbytek dětí je katolického náboženství. V těchto letech tu žádné protestantské dítě zaznamenané není.

Při studiu pohlaví bylo zjištěno, že více narozených v tomto období ve farnosti Pěčín bylo chlapců nežli dívek. Procentuelně vyjádřeno je to 50,9 % chlapců a 49,1 % dívek. Celkově se na našem území rodí více chlapců nežli dívek a naše farnost v tomto není výjimkou. Proběhly zde také vícečetné porody, kterých bylo celkově 21. Dvojčat se tu narodilo 19. Ve dvou případech se stalo, že se narodila trojčata. V jednom případě to byli samí chlapci a v druhém to byl jeden chlapec a dvě dívky.

Matriky, do kterých se zapisovaly narozené děti, jsou celkem čtyři.⁸⁶ V návaznosti mezi druhou a třetí matrikou se některé záznamy opakují. Druhá matrika končí měsícem květnem roku 1841. Matrika třetí ale začíná v lednu 1841, tudíž tu dochází ke shodě informací až do května. Ve zbylých matrikách takový problém není a dochází k normální návaznosti.

Tabulka 11. *Hrubá míra porodnosti ve farnosti Pěčín v 19. století*

Rok	Počet obyvatel	Počet narozených (pětiletý průměr)	Hrubá míra porodnosti farnosti Pěčín	Hrubá míra porodnosti české země
1833	941	25,4	27,0	39,8
1843	966	33,4	34,6	39,7
1850	1095	37,2	34,0	40,8
1869	1193	39,4	33,0	38,4
1880	1177	41,4	35,2	37,7

⁸³ LENDEROVÁ, M. - RÝDL, K. *Radostné dětství*, s. 133 - 134.

⁸⁴ Tamtéž, s. 140 - 151.

⁸⁵ Židé - 1850, 1851, 1856, 1859, 1861, 1863 a 1866.

⁸⁶ Matriky narozených - 1785-1829, 1829-1841, 1841-1856, 1857-1887.

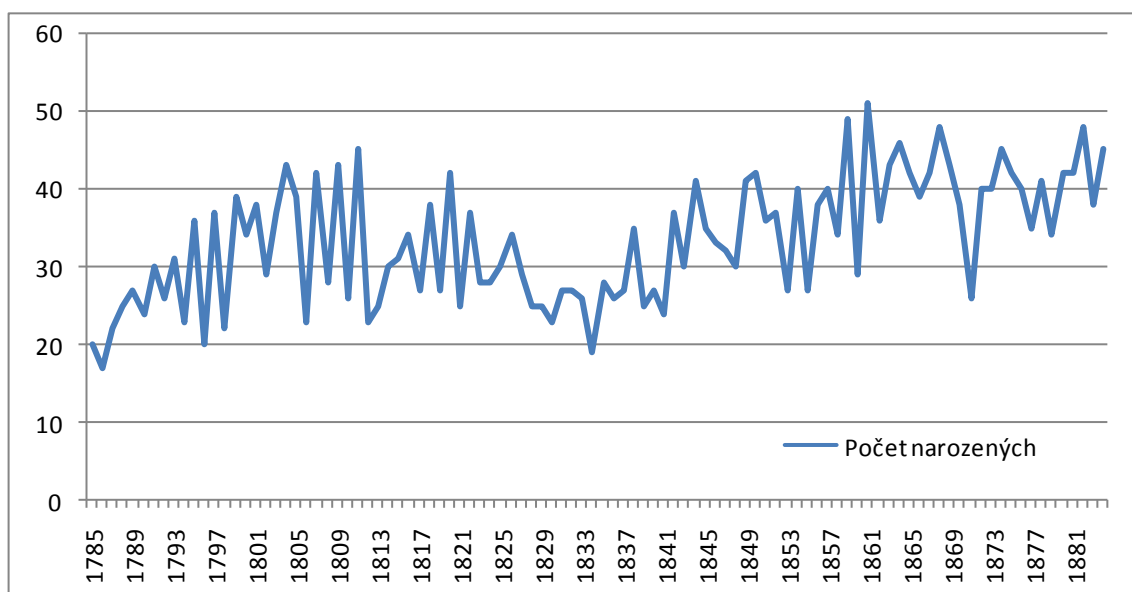
Hrubá míra porodnosti v českých zemích byla vždy o poznání vyšší nežli ve farnosti Pěčín v letech 1785 - 1884. Snad jen v roce 1880 se jí hrubá míra naší farnosti přiblížila nadosah. Za hrubou míru porodnosti považujeme počet narozených na tisíc obyvatel. V roce 1833 pěčínská farnost velmi zaostává za průměrem českých zemí. Zatímco v naší farnosti připadalo jen 27 narozených na 1 000 obyvatel, v českých zemích to bylo téměř 40 narozených. V letech 1843, 1850 a 1869 se počet narozených celozemskému průměru o něco přiblížil. V roce 1880 pak nastává nárůst hrubé míry porodnosti v Pěčíně, na rozdíl od poklesu v českých zemích.

Tabulka 12. Zastoupení narozených podle pohlaví ve farnosti Pěčín v letech 1785 – 1884

Období	Chlapci		Dívky		Celkem
	Počet	%	Počet	%	
1785 – 1804	293	50,5	287	49,5	580
1805 – 1824	331	51,6	310	48,4	641
1825 – 1844	277	49,0	288	51,0	565
1845 – 1864	381	51,1	365	48,9	746
1865 – 1884	419	51,7	391	48,3	810
Celkem	1701	50,9	1641	49,1	3342

V letech 1785 - 1884 se v pěčínské farnosti narodilo o něco málo více chlapců, nežli dívek. Čísla jsou ovšem velmi vyrovnaná. Řádově je tu rozdíl pouhých 60 narozených ve prospěch chlapců, procentuelně je tu pouze o dvě procenta více chlapců. Tento drobný rozdíl je ale trvalý. K jedinému porušení osy došlo v letech 1825 - 1844, kdy mají převahu dívky nad chlapci, a to také o dvě procenta. Ve všech ostatních případech pak chlapci tvoří nadpoloviční většinu.

Graf 6. Vývoj počtu narozených dětí ve farnosti Pěčín v letech 1785 – 1884

Na jeden rok tu připadalo více než 34 narozených dětí. Na počátku námi zkoumaného období a pak ještě jednou v roce 1834 se dostal počet narozených během jednoho roku pod číslo 20. Z grafu je jasně patrné, že na konci 18. století a zhruba po dalších 50 let bylo narozených v naší farnosti velmi málo. Můžeme tu také pozorovat velmi časté výkyvy v počtu narozených. Například tu máme jeden rok porodů 42, o rok později zase jen 23. Důvodem takového skoku budou zřejmě epidemie neštovic, které se tu v této době vyskytovaly. Nejvíce porodů se odehrálo v roce 1861, kdy se tu narodilo celkem 51 dětí. V letech 1860 - 1861 bylo uzavřeno poměrně velké množství sňatků a tak je navýšení počtu porodů na místě. Navíc epidemie neštovic, tyfu a cholery byly již zapomenuty a porodů postupně přibývalo.

5.2 Počet dětí v rodině

Ve srovnání s dnešní dobou se v 19. století rodilo mnohem více dětí. Vysoká natalita pak napomáhala k tomu, aby alespoň některé z dětí přežilo v té dané rodině a bylo pokračovatelem rodu. Ruku v ruce spolu šlo omezování natality s úbytkem dětské úmrtnosti. Zásahu také ale nesla např. stále se zdokonalující péče o budoucí matku a dítě.⁸⁷

Nejvíce dětí bylo na počátku 19. století, přesněji tomu tak bylo v letech 1805 - 1814, kdy připadalo skoro sedm narozených dětí na jeden uzavřený sňatek. Samozřejmě se musí

⁸⁷ LENDEROVÁ, M. - RÝDL, K. *Radostné dětství*, s. 134 - 135.

počítat také s vysokou dětskou úmrtností, takže jenom určité procento dětí se ve skutečnosti dožilo dospělého věku. Především z toho důvodu se rodilo více dětí, aby rodiče měli naději na to, aby alespoň některé dítě přežilo. Nejméně porodů na jeden sňatek ve zkoumaném období 1785 - 1884 bylo v letech 1835 - 1844. To připadaly na jeden sňatek průměrně pouhé tři děti. Průměrně se za námi zkoumané stoleté období narodily 4 děti na jeden uzavřený sňatek.

Tabulka 13. *Počet narozených dětí a počet dětí na 1 uzavřený sňatek ve farnosti Pěčín v letech 1785 - 1884*

Období	Počet narozených dětí	Počet sňatků	Počet dětí na 1 sňatek
1785 - 1794	245	53	4,6
1795 - 1804	335	74	4,5
1805 - 1814	324	47	6,9
1815 - 1824	317	73	4,3
1825 - 1834	265	53	5,0
1835 - 1844	300	96	3,1
1845 - 1854	353	83	4,3
1855 - 1864	393	89	4,4
1865 - 1874	403	114	3,6
1875 - 1884	407	93	4,4
Celkem	3342	775	4,3

V 19. století bylo těhotenství samozřejmost. Žena rodila nejvíce od sňatku do menopauzy, což je zhruba doba 20 let. V českých zemích se v 80 % rodin první dítě narodilo do jednoho roku po svatbě. Další děti se pak rodily téměř pravidelně zhruba po dvou letech. Běžný pár tak mohl zplodit okolo deseti dětí. To by ovšem nesměla být již zmíněná vysoká dětská úmrtnost, ale také tak silný vliv katolické církve, která ukládala sexuální zdrženlivost během půstu a adventu. Také tu je faktor zemědělský. Muselo se počítat s tím, aby porod nepřipadl na období intenzivních polních prací.⁸⁸

5.3 Vícečetné porody

V pěčínské farnosti proběhlo v letech 1785 - 1884 celkem 21 vícečetných porodů. Ve dvou případech se jedná dokonce o trojčata. V jednom případě trojčat se narodili samí chlapci, v případě druhém to byl jeden chlapec a dvě dívky. Trojčata chlapci se narodily 17. ledna 1843. Druhá trojčata se narodila 9. ledna 1861.

⁸⁸ Tamtéž, s. 135 - 139.

Tabulka 14. Vícečetné porody podle pohlaví ve farnosti Pěčín v letech 1785 – 1884

Období	Počet vícečetných porodů				
	ch + d	ch + ch	d + d	trojčata	celkem
1785 – 1804	1	0	2	0	3
1805 – 1824	2	2	3	0	7
1825 - 1844	3	1	1	1	6
1845 – 1864	2	0	0	1	3
1865 – 1884	0	1	1	0	2
Celkem	8	4	7	2	21

Poznámka: ch = chlapec, d = dívka

Největší zastoupení ve vícečetných porodech má poměr chlapec-dívka. Takovýchto porodů proběhlo celkem osm. Dvě dívky se narodily v sedmi případech a ve čtyřech případech se narodili dva chlapci. Z vícečetných porodů se tedy narodilo 44 dětí. Z toho se jedná o dvacet chlapců a dvacetčtyři dívky. Dívek bylo tedy více nežli chlapců, což nepotvrzuje předpoklad, že chlapců se rodilo více nežli dívek. Musíme ale uznat, že vícečetných porodů se ve farnosti Pěčín v letech 1785 - 1884 událo málo. Důležitý poznatek u těchto porodů je také ten, že se vždy jednalo o manželské děti. Ani v jednom případě neproběhl porod nemanželských dětí.

5.4 Nemanželské děti

Z celkového počtu 3 342 narozených dětí se narodilo 3 002 dětí do manželského páru. Ostatních 340, což je asi deset procent, se narodilo do neúplné rodiny. Nemanželských dětí pozvolna přibývalo, z původních 5 % dětí narozených do neúplné rodiny na konci 18. století se jejich počet více než zdvojnásobil. V letech 1825 - 1844 činil dokonce 13,5 % nemanželských dětí. Jestli se dítě narodí do manželské či nemanželské rodiny, záleží na mnoha faktorech. V letech, kde máme málo uzavřených sňatků, nám značně vzrůstá počet nemanželských dětí. Nejčastěji je tento jev vyskytován v dobách válek a epidemií.

Tabulka 15. Přehled počtu nemanželských dětí ve farnosti Pěčín v letech 1785 – 1884

Období	Narození			
	Celkem	Manželské	Nemanželské	Nemanželské (v %)
1785 – 1804	580	550	30	5,2
1805 – 1824	641	576	65	10,1
1825 – 1844	565	489	76	13,5
1845 – 1864	746	676	70	9,4
1865 – 1884	810	711	99	12,2
Celkem	3342	3002	340	10,2

Jak již tedy víme, ne všechny děti se rodily do úplné rodiny. Pouhý fakt nemanželského původu mohl znamenat jistý handicap na celý život. Už jen to, že byl manželského původu, zaručovalo dítěti přijetí do učení, církevní a úřední kariéru a také rovnocenný sňatek. V době osvícenského absolutismu se zakládaly porodnice a nalezince, ve snaze o zmírnění osudu nelegitimních dětí. Josef II. vydal roku 1787 "manželský patent", ve kterém byly nemanželské děti zrovnoprávněny s manželskými. Ovšem to bylo jen na papíře, a praxe za teorií, jak už to tak bývá, po celé 19. století pokulhávala.⁸⁹

V této době byl veliký rozdíl v postavení svobodných matek s dětmi s vdanými ženami s dětmi. V mnoha případech se od svobodných matek odklonila jak společnost, tak i rodina, bývávala propuštěna z práce apod. Některé svobodné ženy se pokoušely dokonce o umělý potrat, který byl ovšem nezákonný.⁹⁰

Pokud proběhlo narození dítěte do neúplné rodiny a byl znám otec dítěte, nemuselo to znamenat pohromu. Otec se totiž mohl postarat o zajištění určitých jistot dítěte. Veřejnost pak dítě většinou přijala, ale pokud byl u dítěte otec neznámý, dostalo se mu postavení horšího. Z toho tedy vyplývá, že pro dítě bylo velmi důležité, aby byl veřejnosti otec dítěte představen a neschováván. Od roku 1813 mohl být nemanželský otec do matriky zapsán jen tehdy, pokud byl matkou označen za otce. Dříve se tak stalo, nahlásila-li jeho jména matka dítěte, nebo pokud o to otec sám požádal.

⁸⁹ LENDEROVÁ, M - RÝDL, K. *Radostné dětství*, s. 267.

⁹⁰ KLABOUC, J. *Manželství*, s. 232.

5.5 Sezónnost porodů

Na úvod této problematiky můžeme tvrdit, že k žádným výrazným výkyvům mezi měsíci nedocházelo. V průměru se v každém měsíci narodilo přibližně devět dětí. Nejvíce dětí se rodilo v prosinci, avšak vzhledem k tomu, že má 31 dní, dostali se před něho z průměrného hlediska ještě měsíce únor a listopad. Ve všech těchto měsících došlo téměř k deseti porodům. V květnu a červenci se narodilo shodně 9,6 dětí, řadí je to tedy na shodné čtvrté místo. Suverénně nejméně dětí se rodilo v dubnu, docházelo tu průměrně k osmi porodům.

Tabulka 16. Počet narozených dětí podle měsíců ve farnosti Pěčín v letech 1785 - 1884

Měsíc	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Celkem
Počet	286	276	271	248	297	261	297	269	263	278	294	302	3342
Denní průměr	9,2	9,8	8,7	8,3	9,6	8,7	9,6	9,0	8,5	9,3	9,5	10,1	9,2
Pořadí	5.	1.	8.	11.	4.	9.	4.	10.	7.	6.	2.	3.	x

Při přepočítávání počtu narozených na jeden den si musíme dát pozor na počet dní v jednotlivých měsících, jelikož ten je všude jiný. Nejvýraznější hodnotu má květen v letech 1865 - 1884 s průměrným počtem porodů 2,7. Podprůměrnou hodnotu má měsíc srpen v letech 1825 - 1844 s počtem 1 porodu denně. Na konci 18. století a před polovinou století 19. století jsou hodnoty na nízké úrovni. Převážně se pohybují mezi 1 - 1,5 porody denně. V ostatních letech je průměrná denní hodnota vyšší, především pak v letech 1865 - 1884. Zde se v některých případech přibližujeme ke třem porodům denně. Pod dva porody se dostaneme v těchto letech jen v jednom případě. To se týká měsíce listopadu.

Tabulka 17. Sezónní pohyb porodů ve farnosti Pěčín v letech 1785 - 1884

Měsíc	Počet	Denní průměr	Počet	Denní průměr	Počet	Denní průměr	Počet	Denní průměr	Počet	Denní průměr
	1785 - 1804		1805 - 1824		1825 - 1844		1845 - 1864		1865 - 1884	
I.	54	1,7	50	1,6	61	2,0	55	1,8	66	2,1
II.	49	1,8	46	1,6	42	1,5	69	2,5	70	2,5
III.	49	1,6	51	1,7	48	1,6	60	1,9	63	2,0
IV.	40	1,3	47	1,6	42	1,4	47	1,6	72	2,4
V.	50	1,6	53	1,7	42	1,4	68	2,2	84	2,7
VI.	39	1,3	48	1,6	45	1,5	50	1,7	79	2,6
VII.	39	1,3	73	2,4	48	1,5	64	2,1	73	2,4
VIII.	50	1,6	53	1,7	32	1,0	77	2,5	57	1,8
IX.	38	1,3	48	1,6	51	1,7	65	2,2	61	2,0
X.	60	1,9	54	1,7	43	1,4	57	1,8	64	2,1
XI.	59	2,0	60	2,0	58	1,9	60	2,0	57	1,9
XII.	53	1,7	58	1,9	53	1,7	74	2,4	64	2,1
Celkem	580	1,6	641	1,8	565	1,6	746	2,1	810	2,2

5.6 Kmotrovství

Cílem této kapitoly je sledování sociálního postavení kmotrů a to v 15letém období v letech 1870 – 1884. Ostatní body jako počet kmotrů, den křtu nebo jaké jméno dítě dostávalo, jestli po rodičích, kmotrech či světcích, byly vynechány pro případné budoucí studie.

S narozením dítěte byla spojována řada úkonů, které se vyvinuly postupem doby z důvodů překonání zranitelnosti dítěte, ochránění matčina zdraví a potřeby vytvořit co nejlepší podmínky ke šťastné budoucnosti. Po narození čekalo na dítě velké množství činností a obřadů, které měly zabezpečit jeho fyziologickou a sociální stránku bytí a měly uvolňovat cestu k úspěšnému pozemskému i nebeskému životu. Hlavním obřadem, který dával člověku možnost, aby vedl křesťanský život, byla křest.⁹¹ Od dávných dob je v křesťanské společnosti křest chápán jako očištný rituál, na jehož základě je novorozenecké dítě do této společnosti přijímáno. V rámci římskokatolické církve patří křest k nejdůležitějším ze sedmi svátostí.⁹² Mezi základní povinnosti náleží příslib boje proti hříchu spolu s vyznáním jediné víry. Je ale jasné, že dítě nevládne vlastním rozumem a nemůže mít proto osobní víru ani ji vyznávat.

⁹¹ MELKESOVÁ, M. ADHIBERI SOLENT, s. 63 – 64.

⁹² NEKVAPIL, Ladislav. Kmotrovské vazby ve farnosti Hlinsko v letech 1645 – 1650 z hlediska sociálně náboženského. In *Historická demografie* 35, 2011, s. 33 – 34.

Církev ale usuzovala, že ani děti by neměly být vylučovány z možnosti přijmout křest. Jejich víru za ni mají dosvědčovat kmotrové a ostatní přítomní u křtu.⁹³

V minulosti měla v ideálním případě křestní slavnost novorozenců probíhat ve farním chrámu za přítomnosti kněze, prvního kmotra "levans", který při křtu držel dítě na rukou, druhého, označovaného jako "patrinus", a dalších přizvaných svědků "testis". Jejich maximální počet nebyl nikdy stanoven. Do matriky se uváděli levans a patrinus. V 17. století bývalo kmotrů až dvanáct i více. V 19. století docházelo k ustálení počtu kmotrů při křtu na 1 - 3. Kmotři se zapisovali podle váženosti. V případě křtu chlapce měl být prvním kmotrem muž, u děvčete žena.⁹⁴ Stávalo se také, že hlavní kmotrou u narozeného chlapce byla žena a naopak. Takové případy jsou i v naší farnosti, ale je jich opravdu málo. Můžeme tedy mluvit spíše o výjimkách. U křtu byli zhruba v 90% vždy dva kmotři. Zbytek tvořil buď jeden, nebo tři kmotři.

Kmotrům se vykalo, a to i když byli mladší, a líbaly se jim při setkání ruce. Kmotři byli ti, kdo určovali den křtu a ve většině případů dávali dítěti i své jméno. Kdo by alespoň nenabídl kmotru, aby se dítě jmenovalo po něm, urazil by ho a podruhé by se kmotrovství marně doprošoval. Kmotři byli zodpovědní za zdraví dítěte, a jestliže se mu nevedlo dobře, dalším dětem se vybrali jiní. Důvěra v kmotry byla natolik velká, že jim vkládali do náruče umírající dítě, aby mu usnadnili smrt. Kmotrovstvím, které se dědilo, se upevňovaly vzájemné vztahy mezi oběma rodinami. Žádost o kmotrovství byla pokládána za prokázanou poctu, kterou většinou nikdo neodmítl. Odmítnutí kmotrovství znamenalo velkou hanbu, hřích a také urážku. Odřeknutí nabízeného kmotrovství mělo dítěti přinést neštěstí.⁹⁵

Přítomnost otce nebyla při křtu dlouho podmínkou a matka měla vstup do kostela vždy zakázán. Dítě ke křtu proto přinášela většinou kmotra nebo porodní bába v doprovodu ostatních. Během křtu dítě držel hlavní kmotr. Při křtění chlapce to byl zpravidla muž a při křtění dívky to byla žena.⁹⁶ Ačkoli bylo kmotrovství uměle vytvořený svazek, kmotři se k sobě chovali jako příbuzní. Manželství mezi zkmotřenými osobami bylo pokládáno za krvesmilstvo, cizoložství a hřích. Povědomí o tomto zákazu se v lidové tradici udrželo do konce 19. století. V 19. století také zjišťujeme, že hlavním kritériem pro výběr kmotra se stalo krevní příbuzenství. Za kmotry začali být vybíráni rodinní příslušníci i manželské páry. Nemanželským dětem chodili za kmotry obvykle chudí kostelníci, žebráci a často

---

⁹³ MELKESOVÁ, Miroslava. ADHIBERI SOLENT, s. 65.

⁹⁴ NEKVAPIL, Ladislav. Kmotrovské vazby ve farnosti Hlinsko v letech 1645 – 1650 z hlediska sociálně náboženského. In *Historická demografie* 35, 2011, s. 35 – 36.

⁹⁵ NAVRÁTILOVÁ, A. *Narození a smrt*, s. 88 – 89.

⁹⁶ MELKESOVÁ, M. ADHIBERI SOLENT, s. 66.

vypomáhaly i porodní báby.⁹⁷

Role kmotrů byla důležitá jak při křtu, tak i po něm. Po duchovní stránce docházelo k navázání nového příbuzenství mezi kmotrem, křtící osobou a jeho rodiči. Kmotři byli svědci, kteří dosvědčovali za narozené dítě jeho křesťanskou víru, kterou samotné nebylo schopné rozumově vyznat. Farář musel před každým křtem prověřit kandidáty na pozici kmotra ze znalosti článků křesťanské doktríny. Kmotři se také zavazovali pomoci s jeho výchovou, k hmotnému zabezpečení křtěnce v případě úmrtí rodičů nebo k obdarování novorozence, kterému vkládali něco do vínku. Mezi další povinnost kmotra patřilo materiální zajištění rodiny po dobu šestinedělí matky. Rodiče dítěte proto často vybírali z kmotrů, kteří na tom byli majetkově dobře.⁹⁸ Mezi kmotrem a dítětem se tedy vytvořil trvalý, celoživotní vztah projevující se vzájemnými povinnostmi a závazky. Při nejrůznějších příležitostech chodily děti ke svým kmotrům koledovat, kmotři jim kupovali oblečení, poskytovali peníze na školní potřeby, chodili se na ně dívat při veřejných zkouškách ve škole, děti jim ukazovaly svá vysvědčení atd. Kmotr sehrával důležitou úlohu při všech významných příležitostech života svého kmotřence. Přibíral se např. k vyjednávání o svatbách, prodejích, k různým svárům a smírům a jeho slovo se vždycky rádo uposlechlo. Na svatbách byli kmotři usazováni na čestném místě. Často chodili novomanželům za svědky. U sirotků zastupovali rodiče. Když měl kmotřenec svatbu, musel vždy pozvat všechny své kmotry.⁹⁹

Roli kmotra či kmotry nemohl zastávat každý. Stát se jimi nemohly například osoby nevěřící, kacíři, exkomunikovaní, mladší 14 let, mniši, jeptišky, opati a abatyše, křtěncovi rodiče, lidé němí, duševně nemocní, zločinci, hříšníci a lidé působící hanbu. O kmotrovství bylo žádáno většinou písemnou formou. Ve venkovském prostředí nejčastěji chodila jménem rodičů zvat na křtiny porodní bába. Kritérií pro výběr kmotrů bylo několik. Patřila mezi ně pohlaví, věk, místo bydliště, charakterové vlastnosti dotyčné osoby, ale do značné míry byla ovlivněna také jejím sociálním postavením.¹⁰⁰

V letech 1870 - 1884 bylo ve farnosti Pěčín evidováno celkem 596 pokřtěných dětí. Všichni kmotři byli katolického vyznání. V naprosté většině případů také pocházeli přímo z Pěčína, ale také zde najdeme kmotry z Javornice, Slatiny, Rokytnice, Prorubí, Orlice, Skuhrova, Bělé, Kunvaldu, či i Náchoda a Pardubic.

Sociální postavení hrálo velkou roli při volbě kmotra. Především souviselo i s četností jejich účasti při křestních obřadech. Například ve farnosti Hlinsko byl pekař Jan Potměšil

---

⁹⁷ NAVRÁTILOVÁ, A. *Narození a smrt*, s. 90 – 91.

⁹⁸ NEKVAPIL, L. *Kmotrovské vazby*, s. 37 – 41.

⁹⁹ NAVRÁTILOVÁ, A. *Narození a smrt*, s. 92 - 95.

¹⁰⁰ MELKESOVÁ, M. ADHIBERI SOLENT, s. 69 - 71.

celkově u 32 křtů.¹⁰¹ Pak je ale důležitá otázka, jak mohl být v takovém případě dostatečně zabezpečen závazek pomoci s výchovou kmotřence a jeho hmotného zabezpečení v případě úmrtí, a to i přes vysokou dětskou úmrtnost. V naší farnosti žádný takový extrém zaznamenán nebyl.

Tabulka 18. Sociální postavení kmotrů ve farnosti Pěčín v letech 1870 - 1884

Postavení	1870 - 1874			1875 - 1879			1880 - 1884			1870 - 1884		
	M	Ž	Cel.	M	Ž	Cel.	M	Ž	Cel.	M	Ž	Cel.
Rolník	46	59	105	48	35	83	61	64	125	155	158	313
Sedlák	33	81	114	16	66	82	15	22	37	64	169	233
Domkář	33	31	64	42	52	94	71	96	167	146	179	325
Pekař	11	6	17	8	7	15	6	1	7	25	14	39
Krejčí	2	2	4	2	0	2	2	3	5	6	5	11
Hospodský	3	2	5	1	1	2	0	0	0	4	3	7
Truhlář	7	3	10	1	6	7	3	2	5	11	11	22
Mlynář	2	1	3	3	1	4	1	0	1	6	2	8
Kovář	3	0	3	6	3	9	1	4	5	10	7	17
Gruntovník	0	2	2	4	5	9	2	2	4	6	9	15
Kolář	3	1	4	3	3	6	2	4	6	8	8	16
Šenkýř	2	1	3	4	6	10	0	2	2	6	9	15
Řezník	4	2	6	3	0	3	2	1	3	9	3	12
Podruh	1	1	2	1	3	4	4	9	13	6	13	19
Švec	0	2	2	0	3	3	1	6	7	1	11	12
Chalupník	2	7	9	0	0	0	0	1	1	2	8	10
Neuvedeno	7	5	12	6	26	32	7	15	22	20	46	66
Ostatní	8	9	17	12	13	25	6	9	15	26	31	57
Celkem	167	215	382	160	230	390	184	241	425	511	686	1197

* M = muži, Ž = ženy, Cel. = celkem

V tabulce o sociálním postavení kmotrů jsou zahrnuty námi dostupné záznamy z matriky narozených. Tím je myšleno, že povolání nemuselo patřit určeným osobám, ale mohli to být jejich pozůstalí, synové, bratři, dcery, manželky, vdovy apod. Do rubriky ostatní patří povolání jako zedník, tkadlec, obuvník, barvič, hajný, školník, ředitel chovu apod. Můžeme se zde setkat i s pohřešovanou od vojína Jindry, s pokoutním prodávčem kořalky nebo se strojvedoucím u pily ze Žamberka. V kolonce neuvedeno jsou zahrnuty i osoby, u kterých bylo v matrice poznamenáno, že jsou obyvatelé, ale žádné sociální postavení u nich zapsáno nebylo. V matrice dochází k rozeznávání stejného povolání. Jedná se o rolníka a sedláka, ovšem nevíme, z jakého důvodu dochází k jejich rozeznávání a tak jsme zachovali původní názvy z matrik.

¹⁰¹ NEKVAPIL, L. Kmotrovské vazby, s. 42 – 43.

Nejvíce zastoupeni byli v naší farnosti v těchto letech domkáři, rolníci a sedláci, kteří společně tvořili 72,8% všech povolání. Poměrně výrazného počtu se dočkali ještě pekaři a truhláři. Takto postavení kmotři pocházeli takřka ve všech případech z Pěčína. Pekaři, truhláři a podruzi byli oproti ostatním postavením také hojně zastoupeni. V letech 1870 – 1874 bylo nejvíce sedláků, a sice 114. Přes hranici 100 se dostali ještě rolníci, kterých bylo dohromady 105. V následujícím pětiletém období se přes tuto hranici žádné sociální postavení nedostalo, nejvíce bylo domkářů – 94. V období 1880 – 1884 velmi výrazně klesla přítomnost sedláků u křtu, naopak rolníci a domkáři stále navyšovali svůj počet. Za celkové námi sledované období v těchto letech dosáhli nejvyšších čísel také podruhové a ševci.

Celkem bylo za 15leté období ve farnosti přítomno 1 197 kmotrů u 596 křtů. Z toho bylo 511 mužů a 686 žen. Ve všech zkoumaných pětiletých obdobích bylo mužů méně nežli žen. To je způsobeno zejména vyšším počtem narozených děvčat než chlapců.

7. Úmrtnost

Úmrtnost, nebo také mortalita, bude naším posledním tématem, kterému budeme věnovat prostor v této bakalářské práci. V tomto období je zkoumání tématu smrti velice zajímavým. Tvoří zde předěl mezi dobou, kdy smrt byla součástí každodenního života, a dobou, kdy se smrti snažili lidé postavit, omezit a oddálit.

Smrt je v této době vždy spojována s několika aspekty. Důležitou, ne-li hlavní úlohu, hrály v tomto případě hospodářské a ekonomické situace v zemi. Je jasné, že nejvíce lidí umíralo za dob válečných tažení, propuknutí epidemií, neúrodných polí a s tím byly také spojené hladomory. V 19. století již nenajdeme žádná období moru, který byl otázkou především středověku a raného novověku, bohužel se ale setkáváme s několika případy vyskytnutí nových nemocí (jako je cholera a tuberkulóza) a řádění epidemií. V 19. století došlo bezpochyby ke zvýšení věku úmrtí, především pak díky snížení počtu zemřelých v nízkém věku. Jsou za tím samozřejmě různé důvody. Nejzákladnějšími z nich je zlepšená hygiena, vylepšování produkce potravin, nové léky (očkování), zdravotní péče a technika, která šla v tomto století velmi dopředu.

V první polovině 19. století se začaly zlepšovat metody boje medicíny se smrtí. Petr Svobodný a Ludmila Hlaváčková ve svém článku *Lékař a smrt velmi dobře tuto tematiku vystihli: „Klasickým posláním lékaře byla od počátku snaha uzdravit nemocného a tím oddálit jeho jinak nevyhnutelnou smrt nebo alespoň zmírnit jeho potíže a ulehčit mu tak umírání.“*¹⁰² Z toho lze usoudit, že i nyní je smrt každodenním faktem doby, konečně se ale proti ní začalo „bojovat“.

Od poloviny století docházelo k razantním pokrokům k záchraně lidského života. Pro příklad uveďme počátky rentgenu a jeho vývoje, rodící se chemoterapii a již zmiňovanou důslednější hygienu. Začíná také vývoj moderního nemocničního systému v českých zemích. Vznikají léčebné ústavy typu všeobecných nemocnic, porodnic, nalezinců, ústavů pro choromyslné apod. Úmrtnost v nemocnicích byla především zpočátku velice vysoká, ale tito lidé by doma zemřeli také, a to patrně dříve a v méně důstojných podmínkách.¹⁰³

Duch osvícenských reforem ve jménu hygieny vyhostil mrtvé z kostelů a hřbitovy přenesl za hradby měst. Ve vesnicích začínaly být hřbitovy nacházející se poblíž kostela zpravidla přeplněné a hledaly se jim tak nová místa, většinou na okrajích vesnic. Bohužel, jak

---

¹⁰² SVOBODNÝ, Petr – HLAVÁČKOVÁ, Ludmila. Lékař a smrt. In LORENZOVA, Helena – PETRASOVÁ, Taťána (eds.), *Fenomén smrti v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 20. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 9. - 11. března 2000*. Praha, 2001, s. 383 – 398. ISBN 80-85917-79-3.

¹⁰³ Tamtéž, s. 390 - 391.

tomu bylo v Pěčíně, se nedovíme, ale jelikož se dnes hřbitov nachází u kostela Narození sv. Jana Křtitele, předpokládejme, že je původní.

Kolem roku 1800 se navzdory skepsi většina lidí stále modlila za „dobrou smrt“ a kladl se důraz na to, aby smrtelník odešel z tohoto světa v pokoji, obklopen svými blízkými, zaopatřen svátostmi a smířen s Bohem i s lidmi. Na konci 19. století už stále více lidí umírá mimo svou domácnost a smrt na nemocničním lůžku přestává být společensky degradující. Mizí rituály spojené s umíráním jako rozloučení se s rodinou a poslední požehnání. Výslovně vyloučeny byly z těchto aktů děti, které dříve naopak měly být umírání přítomné z důvodů didaktických. Soubor opatření z přelomu 18. a 19. století povoluje zakládání soukromých pohřebišť a hřbitovy se staly místy spravovanými nikoli církví, ale příslušnými magistráty. Císař František Josef I. pak roku 1850 opět nastolil pravomoc duchovních nad hroby, ale pohřebiště znovu vysvěcena nebyla. Začaly se praktikovat rodinné návštěvy na hřbitovech a mezi hroby se postupně praktikovaly schůzky lidí (vykupování spásy svých duší, uzavírání obchodů apod.). Hřbitov 19. století je také sochařskou a architektonickou galerií pod širým nebem, což se o hřbitovech barokních říct nedá. V tomto období také začíná na náhrobcích dominovat znak kříže. Do této doby se stavěly pyramidy, zlomené sloupy atd. Hrob byl znakem společenského postavení.¹⁰⁴

Až do moderní doby obecně platilo, že život byl velmi křehký a různé infekce, často jen pouhé nachlazení, mohly vést k rychlému konci. Umírající se pak začal připravovat na křesťanskou smrt. Smrt byla v církevním pojetí jen branou na onen svět, víra ve spasení, poslední soud a věčný život znamenala pro křesťany velkou naději a posilovala je ve chvílích smrti. Ve světě baroka, na rozdíl od 19. století, žili mrtví svůj druhý život mezi živými. Obdobně jako křtinám a svatbě i odchodu člověka ze světa se věnovala náležitá pozornost. Smrt měla v průběhu let hned několik podob. Začneme u démona, neviditelného stínu, který člověka nahání, přes smrt v ženské podobě v bílém oděvu (kmoťrička smrt), po smrt v podobě kostlivce s kosou v ruce.¹⁰⁵

Ke křesťanskému umírání patřil nejen tzv. kšaft (rozdělení majetku), ale i zaopatření knězem. V potridentské době se církev loučila se svým členem posledním pomazáním. Místnost, v níž se umíralo, byla obvykle zvlášť upravena, přítomní se neustále modlili, prostor byl vykropen svěcenou vodou a u postele byla zapálena úmrtní svíce. Voda a oheň měly zahnat zlé síly a pomoci umírajícímu k lehké smrti. Po smrti se otevřelo okno, aby mohla duše

---

¹⁰⁴ VLNAS, Vít. Druhý život barokního pohřbu. In LORENZOVA, Helena – PETRASOVÁ, Taťána (eds.). *Fenoméni smrti v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 20. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 9. - 11. března 2000.* Praha, 2001, s. 13 - 22. ISBN 80-85917-79-3.

¹⁰⁵ NAVRÁTILOVÁ, A. *Narození a smrt*, s. 143 – 145.

uletět a nebožtíkovi se zatlačily oči. Zajímavé je, že pokud byl mrtvý v domě, nesmělo se nic dělat (vařit, prát, péct ani zametat). Mrtvola pak byla připravována na pohřeb mytím a oblékáním. Pohřební průvody byly v 19. století skromnější a více rodinné než v baroku. Na cestě ke hřbitovu se průvod opakovaně zastavoval na místech označovaných církevními symboly (kříž, boží muka, kapličky, hranice obce). Smrt se označovala zvoněním umíráčku, délka zvonění ukazovala na sociální postavení zemřelého. Smrt hospodáře nebo hospodyně byla oznamována i dobytku. Na hřbitově nad hrobem byla rakev spuštěna za doprovodu hudby nebo zpěvu a lidé se loučili vhozením hlíny na rakev nebo chvojím. Zpátky odcházel průvod za doprovodu veselejší hudby. Za nedílnou součást pohřbu se považovala smuteční hostina. Především na vesnicích se na ni scházeli nejen příbuzní, ale také sousedé a známí.¹⁰⁶

Závěrem ještě zmiňme, že až do 18. století nedisponovali venkovští poddaní zcela volně svým majetkem a neměli ani závětní právo (kšaftovní). Nesměli tedy sami rozhodovat, kdo se po jejich smrti ujme hospodářství. Postupem doby, ale tato možnost nastala a postupně se vyvíjela až do dnešní podoby.¹⁰⁷

---

¹⁰⁶ NESLÁDKOVÁ, L. *Reprodukce*, s. 158 – 164.

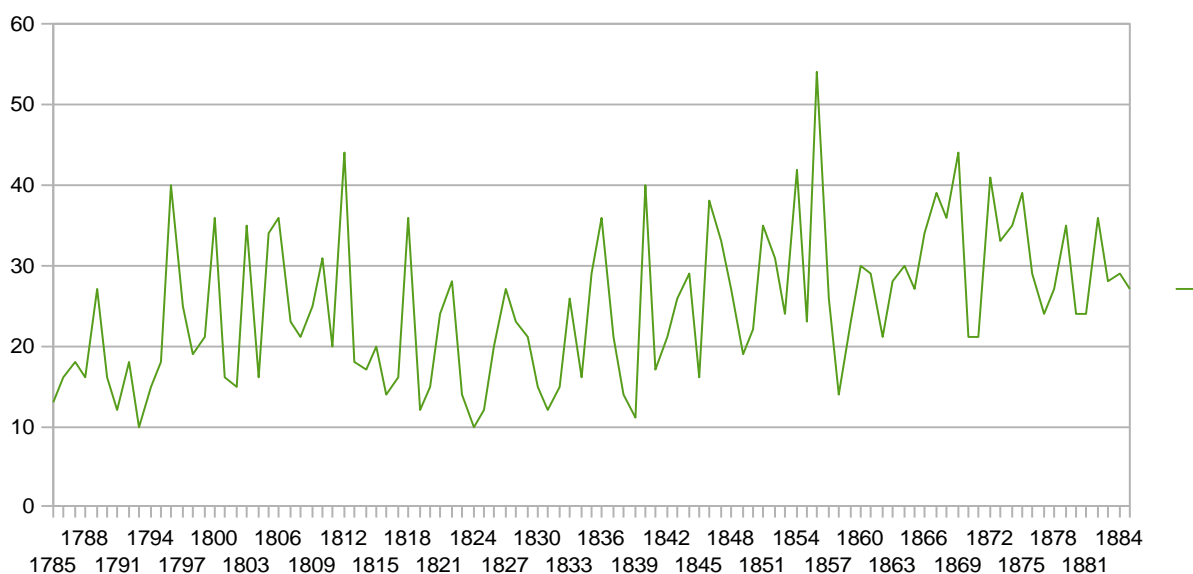
¹⁰⁷ NAVRÁTILOVÁ, A. *Narození a smrt*, s. 150.

7.1 Počet zemřelých

Ve farnosti Pěčín zemřelo v letech 1785 – 1884 celkem 2483 osob. Nejvíce jich zemřelo v roce 1856, když odešlo na onen svět dohromady 54 lidí. V této době v našich zemích vrcholila hladová léta a doznívaly epidemie tyfu, dysenterie a místy i cholery a neštovic. Na tyfus v Pěčíně v tomto roce zemřeli pouze dva lidé. Pominu-li běžné důvody umírání, je v naší farnosti roku 1856 znát jasný nárůst zemřelých na zánět tlustého střeva neboli červenou úplavici. Tato nemoc byla příčinou smrti u 12% zemřelých tohoto roku. Ostatní umíraly na běžné nemoci, jakými byly například: psotník (božec), vodnatelnost, souchotiny (TBC) a samozřejmě úmrtí při porodu a stářím (sešlost věkem). Hladová léta u nás byla v letech 1847 – 1849 a pak ještě v roce 1855. Šlo především o neúrodu obilovin a o hnilobu brambor.¹⁰⁸ Na naší oblasti to ovšem z hlediska zemřelých nemělo žádný významný vliv. Lidé v těchto letech nejvíce umírali na psotník, souchotiny, spálu a na stáří, slabost či při porodu. Nechyběli tu ale i nehody, mrtvice, srdeční, mozkové a plicní příčiny smrti. Tyto nemoci se ale vyskytovaly jen zřídka.

Naproti tomu nejméně osob zemřelo v letech 1793 a 1824. V obou případech bylo v matrikách zemřelých zaznamenáno jen 10 úmrtí. Celkově můžeme konstatovat, že v námi zkoumaném stoletém období zemřelo ve farnosti Pěčín každý rok průměrně 25 osob.

Graf 7. *Vývoj počtu zemřelých ve farnosti Pěčín v letech 1785 – 1884*

¹⁰⁸ MAUR, Eduard. Smrt ve světle demografické statistiky. In LORENZOVÁ, Helena – PETRASOVÁ, Taťána (eds.), *Fenomén smrti v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 20. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 9. - 11. března 2000*. Praha, 2001, s. 245 - 247. ISBN 80-85917-79-3.

Z celkového počtu 2 483 mrtvých zemřelo 1 215 mužů (48,9%) a 1 268 žen (51,1%). Procentuelně je to tedy skoro 50 na 50 mezi pohlavími, ale o něco více zemřelo žen. Porovnáme-li počet zemřelých mužů a žen s počty narozených chlapců a dívek, dostáváme opačná čísla. Zatímco žen zemřelo o 2,2% více než mužů, chlapců se narodilo o 1,9% více než dívek.

Tabulka 19. Zastoupení zemřelých podle pohlaví ve farnosti Pěčín v letech 1785 – 1884

Období	Muži		Ženy		Celkem
	Počet	%	Počet	%	
1785 - 1804	215	53,5	187	46,5	402
1805 - 1824	226	49,3	232	50,7	458
1825 - 1844	187	43,4	244	56,6	431
1845 - 1864	274	48,4	292	51,6	566
1865 - 1884	313	50,0	313	50,0	626
Celkem	1215	48,9	1268	51,1	2483

Na konci přelomu 18. a 19. století došlo k poslednímu populačnímu otřesu starého typu. Došlo k řadám válečných událostí a vyskytly se epidemie zejména neštovic, kterým v českých zemích podlehla spousta lidí.¹⁰⁹ První známky očkování proti neštovicím nám jsou známé od roku 1801. Dlouho však byla prováděna nedostatečným způsobem. Velké epidemie neštovic jsou v našich zemích datovány pro 18. století k letům 1798 – 1799 a pro 19. století k letům 1873 a 1878. Vyskytovaly se ale i nové, neznámé nemoci, jako například cholera. Přišla k nám do českých zemí z Východu. Našla u nás dobré podmínky pro šíření ve městech a v okolí vodních toků, do nichž byl sváděn městský odpad. Nejvíce nás zasáhla v roce 1832 a v letech 1836 – 1837.¹¹⁰

¹⁰⁹ KÁRNÍKOVÁ, L. *Vývoj obyvatelstva*, s. 71-72.

¹¹⁰ MAUR, E. *Smrt ve světle*, s. 248 - 249.

Tabulka 20. *Hrubá míra úmrtnosti ve farnosti Pěčín v 19. století*
(hodnoty uvedeny v promilích)

Rok	Počet Obyvatel	Počet zemřelých (pětiletý průměr)	Hrubá míra zemřelých farnosti Pěčín	Hrubá míra zemřelých české země ¹¹¹
1833	941	19,6	20,8	23,5
1843	966	21,8	22,6	26,0
1850	1095	26,8	24,5	34,1
1869	1193	32,2	27,0	23,8
1880	1177	29,2	24,8	23,8

V první polovině 19. století byla hrubá míra zemřelých ve farnosti Pěčín nižší, nežli tomu bylo v českých zemích. V Pěčíně hrubá míra zemřelých povyroستla od roku 1833 do roku 1869 z 20,8 promile až na celých 27 promile. Určitě tomu napomáhaly faktory hladomorů a epidemií, o kterých jsme se zmiňovali výše. V posledním sledovaném roce 1880 - můžeme sledovat pokles hodnoty ve farnosti Pěčín směrem dolů a dostáváme se takřka na hodnotu průměru hrubé míry v celých českých zemích. Průměrně byla úmrtnost ve farnosti Pěčín nižší, nežli v českých zemích v 19. století. Výrazně vyšší byla jen v roce 1869, jinak úmrtnost dosahovala nižších nebo velmi podobných hodnot.

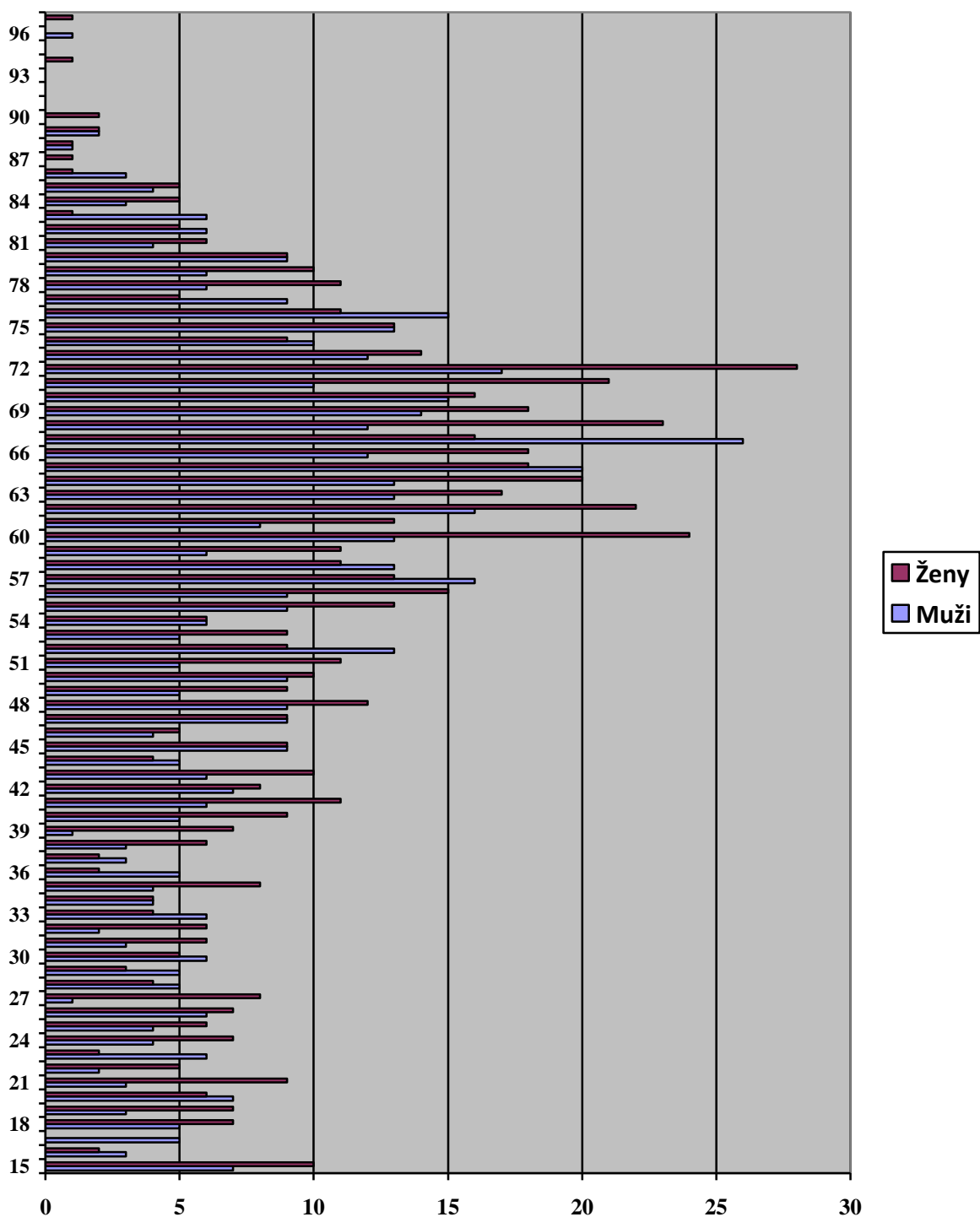
7.2 Průměrný věk zemřelých

Nežli se budeme zabývat věkovou skladbou, nahlédneme do problematiky průměrného věku zemřelých. V následujícím grafu, který se zabývá zemřelými od 15 do 97 let, můžeme velmi dobře vidět, v kolika dožitých letech se umíralo a můžeme jej porovnat mezi muži a ženy zvláště. Chlapcům a dívkám mladších 15 let budeme věnovat speciální kapitolu, proto v uvedeném grafu vyobrazeny nejsou. Nejstarší muž se dožil 96 let a nejstarší žena dokonce 97 let. Zatímco tento muž zemřel v roce 1803, nejstarší žena zemřela na stáří v roce 1872. Nejvíce žen umíralo ve věku, kdy jim bylo 72 let. Muži umírali nejvíce v mladším věku, a sice v dožitých 67 letech.

¹¹¹ KÁRNÍKOVÁ, L. *Vývoj obyvatelstva*, s. 336.

Uvedené hodnoty se plně neshodují s námi vybranými daty, ale jsou si velice blízko a pro náš výzkum je můžeme považovat jako dostačující.

Graf 8. Věková skladba zemřelých ve farnosti Pěčín v letech 1785 – 1884

Velmi často ještě v těchto letech docházelo v českých zemích k zaokrouhlování skutečného věku, ale v naší farnosti tato skutečnost potvrzena není.

Ve všech následujících tabulkách, kde budeme pracovat s věkem zemřelého, nebudeme již používat celkové číslo 2 483 zemřelých, ale budeme pracovat s 2 482

zesnulými. Je to z toho důvodu, že u jednoho zemřelého chlapce nám není znám jeho věk. Chlapec byl nalezen mrtev v záchodové jímce školního stavení 16. 6. 1863 a jeho věk v matrice zapsán nebyl.

Tabulka 21. Průměrný věk zemřelých ve farnosti Pěčín v letech 1785 – 1884
(k dokončenému věku přičteno 0,5)

Období	Muži	Ženy	Celkem	Z toho ve věku 15+		
				Muži	Ženy	Celkem
1785 - 1794	32,1	34,0	33,1	51,6	58,8	55,2
1795 - 1804	36,5	29,6	33,1	57,8	54,8	56,3
1805 - 1814	37,2	39,8	38,5	61,5	57,0	59,3
1815 - 1824	35,1	42,5	38,8	58,3	56,9	57,6
1825 - 1834	47,6	47,1	47,4	61,9	60,2	61,1
1835 - 1844	45,8	45,2	45,5	55,8	55,1	55,5
1845 - 1854	38,8	42,1	40,5	57,2	57,8	57,5
1855 - 1864	41,9	43,6	42,8	59,0	54,6	56,8
1865 - 1874	36,4	45,2	40,8	53,7	56,3	55,0
1875 - 1884	49,2	45,5	47,4	58,6	56,4	57,5
Celkem	40,1	41,5	40,8	57,5	56,8	57,2

Průměrný věk zemřelých se lišil podle doby i podle pohlaví. Je jasné, že průměrný věk všech osob dosahuje nižších hodnot, nežli průměrný věk osob starších 15 let. Velmi často totiž docházelo k úmrtím novorozenců a kojenců. Celkový průměrný věk je počítán od jednoho roku života. Zatímco v celkovém průměru umírali mladší muži, v průměru kde minimální věk jedince je 15 let, umíraly mladší ženy. Zajímavé jsou také rozdíly v dobách. Například na konci 18. století dosahoval průměrný věk zesnulých mužů 32 let. O bez mála sto let později se muži dožívali průměrně o 17 let vyššího věku.

Průměrný věk žen se nám po toto stoleté období pohybuje od 30 do 47 let. Věk, kdy ženu postihla smrt, bylo průměrně v dožitých 41,5 letech. Pokud do průměru nebudeme započítávat dívky do 15 let, průměr se nám zvedne o více jak 15 let vzhůru na dožitých 56,8 let. V případě celkového průměru se o jeden rok méně dožívali muži a to 40,1 let. Nepočítáme-li muže, kteří se nedožili věku 15 let, pak můžeme tvrdit, že se muži dožívali vyššího věku než ženy. Přesněji je to 57,5 let, což ale není ani o celý jeden rok více než u žen. Při započítání každého zemřelého v letech 1785 – 1884, byl průměrný věk úmrtí 40,8 let. Když nebudeme počítat chlapce a dívky do 15 let, pak je tento celkový průměr 57,2 let.

7.3 Věková skladba zemřelých

Nejpočetnější vrstvou obyvatelstva, která se nejčastěji potýkala se smrtí, byli po dlouhá léta lidé zařazení v naší první kategorii. Umírali v útlém věku do 14 let. Během námi zkoumaného období to bylo více než 50% zemřelého obyvatelstva v Pěčíně. Ke konci 18. století tato skupina tvořila přes 60% všech zemřelých. Naproti tomu v blízkém se konci 19. století tvořili tito zemřelí „jen“ skupinu 40%. Vývoj hygieny, očkování a techniky byl tedy více než zřejmý. Dále je to také díky snižování počtu narozených, díky kterému docházelo k nižší dětské úmrtnosti. Skutečností také je, že o 8% více umírali v takto útlém věku chlapani nežli dívky. Hlavním důvodem, proč nejčastěji umírali takto mladí lidé, jsou nemoci typu neštovic a dalších infekčních chorob. Po celé 19. století je ale jasně vidět, že dochází k snižování dětské úmrtnosti.

Tabulka 22. *Skladba zemřelých osob podle věkových skupin ve farnosti Pěčín v letech 1785 – 1884 (v %)*

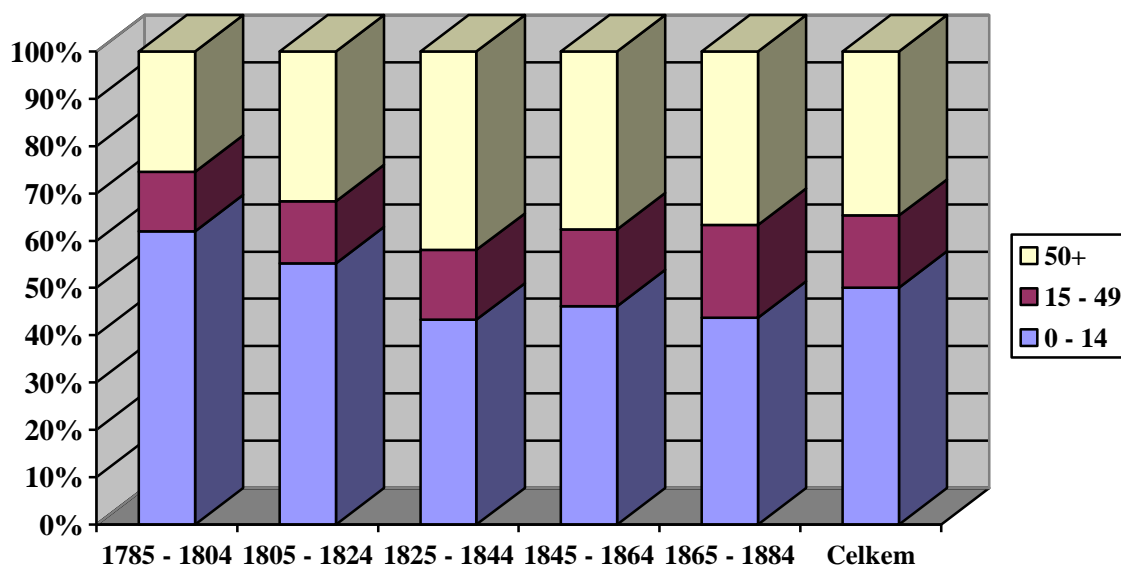
Období	0 - 14			15 – 49			50+		
	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem
1785 - 1794	65,9	55,3	60,6	16,5	10,5	13,5	17,6	34,2	25,9
1795 - 1804	59,2	67,6	63,4	11,5	11,7	11,6	29,3	20,7	25,0
1805 - 1814	64,4	47,0	55,7	8,9	17,2	13,1	26,7	35,8	31,2
1815 - 1824	61,5	48,0	54,7	8,8	17,3	13,1	29,7	34,7	32,2
1825 - 1834	50,0	42,5	46,2	9,5	9,7	9,6	40,5	47,8	44,2
1835 - 1844	39,8	41,2	40,5	21,3	18,3	19,8	38,9	40,5	39,7
1845 - 1854	52,6	42,1	47,3	16,3	17,1	16,7	31,1	40,8	36,0
1855 - 1864	52,2	37,9	45,1	9,4	22,1	15,7	38,4	40,0	39,2
1865 - 1874	53,5	39,0	46,3	18,6	22,0	20,3	27,9	39,0	33,4
1875 - 1884	43,3	39,0	41,1	16,3	21,4	18,9	40,4	39,6	40,0
Celkem	54,2	46,0	50,1	13,7	16,7	15,2	32,1	37,3	34,7

Nejméně zastoupenou skupinou umírajících po celou námi zkoumanou dobu jsou lidé v produktivním věku, a sice 15 – 49 let. Celkově jich zemřelo necelých 15% za celé stoleté období. Na přelomu 18. a 19. století se nacházeli dokonce ještě pod touto procentuální hranicí. Od 40. let 19. století pak již nikdy pod 15% nespádli. Naopak se přibližovali stále více hranici 20% a v 60. a 70. letech ji dokonce překročili. Ke zvyšování podílu na celkové úmrtnosti docházelo díky klesání dětské úmrtnosti. Lidé středního věku měli vyšší fyzickou odolnost a tím pádem i menší náchylnost k nemocem. Na rozdíl od skupiny do 14 let v této umíralo více žen nežli mužů. Ženy mohly být vyčerpané z častých porodů, byly tedy náchylnější k nemocem a umírali častěji než muži.

O poslední skupině zemřelých, kteří se dožili 50 a více let, můžeme tvrdit pravý opak nežli u lidí do 14 let života. Na počátku zkoumání tvořili tito lidé asi 25% zemřelých. V průběhu století se toto číslo rapidně zvyšovalo a zastavilo se až na 44% v letech 1825 – 1834. Následně docházelo k několika výkyvům, ale už nikdy nedošlo k návratu na nízké hodnoty. Bylo to způsobeno jak z důvodu poklesu dětské úmrtnosti, tak i z dodržování hygieny, dostupnosti lékařské péče i úbytku epidemií či výskytu nových nemocí. Lidé se tak v průběhu 19. století dožívali stále vyššího věku.

Na nadcházejícím grafu vidíme značný vliv dětské úmrtnosti na celkový průměrný věk zemřelých.

Graf 9. Vývoj věkové skladby zemřelých osob podle věkových skupin bez rozdílu pohlaví ve farnosti Pěčín v letech 1785 – 1884 (v%)

Postupné snižování úmrtí kojenců a novorozenců a zvyšování zemřelých ve věku nad 50 let nám dokazuje, že po celé 19. století docházelo k prodlužování života.

7.4 Kojenecká a dětská úmrtnost

Dětská úmrtnost měla v celkovém součtu věku zemřelých hlavní slovo. Její procento bylo i ke konci 19. století stále vyšší, nežli u ostatních věkových skladeb. Nejvyššího počtu v rámci dětské úmrtnosti dosahovala úmrtnost kojenecká, tedy dětí, které se v rámci života nedožili ani stáří 1 roku. Zajímavé je, že ve farnosti Pěčín v námi zkoumaném období se

situace nikterak nelepšila, držela se v rozmezí 50 – 65% dětské úmrtnosti a naopak byla ke konci 19. století o celých 8% horší nežli ke konci 18. století. Důvodem mohla být například poloha farnosti a její velikost, novinky z hygieny a lékařství sem ještě nemusely dorazit. V 19. Století v českých zemích zemřelo více než každé 4. Živě narozené dítě.¹¹² Samozřejmě důvodů, proč docházelo k tam častým úmrtím, bylo více, nežli jen špatnou hygienou. Svou roli tu určitě hrálo neodborné vedení porodů, nedostačující poporodní ošetření dítěte a také náhradní umělá výživa, která byla až do doby objevení bezpečných potravinářských technik velmi životu nebezpečná. Dalším důvodem byla různá onemocnění, především onemocnění zažívacího traktu.¹¹³

Tabulka 23. Poměr jednotlivých věkových kategorií dětské úmrtnosti ve farnosti Pěčín v letech 1785 – 1884 (v%)

Rok	Pohlaví	0	1 - 4	5 - 9	10 - 14	Celkem
1785 - 1804	ch.	60,3	30,5	6,1	3,1	100
	d.	43,7	42,9	6,7	6,7	100
	cel.	52,0	36,7	6,4	4,9	100
1805 - 1824	ch.	53,8	30,1	11,2	4,9	100
	d.	52,7	33,6	11,0	2,7	100
	cel.	53,3	31,8	11,1	3,8	100
1825 - 1844	ch.	63,4	24,4	6,1	6,1	100
	d.	58,8	26,5	10,8	3,9	100
	cel.	61,1	25,4	8,5	5,0	100
1845 - 1864	ch.	53,1	30,1	13,3	3,5	100
	d.	48,7	31,6	15,4	4,3	100
	cel.	50,9	30,9	14,3	3,9	100
1865 - 1884	ch.	64,1	27,5	7,2	1,3	100
	d.	57,4	27,0	9,0	6,6	100
	cel.	60,8	27,2	8,1	3,9	100
Celkem	ch.	58,9	28,5	8,8	3,8	100
	d.	52,3	32,3	10,6	4,8	100
	cel.	55,6	30,4	9,7	4,3	100

pozn.: ch. = chlapec, d. = dívka, cel. = celkem

¹¹² KARNÍKOVÁ, L. *Vývoj obyvatelstva*, s. 130.

¹¹³ LENDEROVÁ, M. – RÝDL, K. *Radostné dětství* s. 107 – 110.

Druhou nejvíce zastoupenou skupinou v dětské úmrtnosti byly děti zemřelé v období od 1 do 4 let života. Vždy se pohybovala okolo 30% zemřelých dětí. U této skupiny můžeme konstatovat, že postupem času docházelo k menšímu množství zemřelých s ohledem na ostatní úmrtí. Od 5. do 9. roku zemřelo ve farnosti asi 10% dětí a nejmenší zastoupení v úmrtnosti dětí, které se nedožili 15 let, má skupina, kde se děti dožily 10 – 14 let. V tomto případě to bylo něco málo přes 4% zemřelých dětí.

Porovnáme-li obě pohlaví, pak v nedožitém věku 1 roku umíralo více chlapců, nežli děvčat. Ve všech ostatních kategoriích mají vždy dívky početnější zastoupení. Od 5 do 14 let se jedná o nepatrný rozdíl. Naopak v kategorii 1 – 4 let děvčata umírala průměrně o 4% více. Napříč stoletím narážíme jak na takřka vyrovnané hodnoty, tak i na hodnoty naprosto odlišné. Jako příklad si uveďme, že v letech 1785 – 1804 zemřelo ve věku nedožitého 1 roku o bezmála 17% více chlapců nežli dívek. O deset let později byl tento rozdíl úmrtí mezi pohlavími pouhé 1%.

Tabulka 24. Kojenecká úmrtnost ve farnosti Pěčín v letech 1785 – 1884

Období	Počet narozených dětí	Kojenecká úmrtnost (do 1 roku)		Novorozenecká úmrtnost (0-27 dní)		Ponovorozenecká úmrtnost (28 – 364 dní)	
		Počet	‰	Počet	‰	Počet	‰
1785 - 94	245	50	204,0	26	106,1	24	97,9
1795 - 04	335	81	241,8	34	101,5	47	140,3
1805 - 14	324	78	240,7	34	104,9	44	135,8
1815 - 24	317	70	220,8	27	85,2	43	135,6
1825 - 34	265	53	200,0	24	90,6	29	109,4
1835 - 44	300	59	196,7	26	86,7	33	110,0
1845 - 54	353	63	178,5	26	73,7	37	104,8
1855 - 64	393	70	178,1	42	106,9	28	71,2
1865 - 74	403	88	218,3	45	111,6	43	106,7
1875 - 84	407	80	196,6	45	110,6	35	86,0
Celkem	3342	692	207,0	329	98,4	363	108,6

Z celkového počtu 3342 živě narozených dětí jich v kojeneckém věku zemřelo 692. Z toho se jich 329 nedožilo ani 27 dní. Na 1000 živě narozených v naší farnosti zemřelo 207,0 dětí. Tento fakt můžeme porovnat s průměrem českých zemí za námi sledované stoleté období. V českých zemích zemřelo na 1000 živě narozených 259,9 dětí v kojeneckém věku.¹¹⁴ Rozdíl v tomto kvocientu je 52,9 zemřelých dětí. V naší farnosti, tedy vzhledem

¹¹⁴ KÁRNÍKOVÁ, L. *Vývoj obyvatelstva*, s. 338.

k celozemskému průměru, umíralo o pětinu kojenců méně. Je to dané především tím, že kojenecká úmrtnost byla vždy vyšší ve městech než na vesnicích. Velká města pak rapidně zvyšovala celozemský průměr. Nejnižší kvocient v Pěčíně byl 178,1 promile a byl v letech 1855 – 1864. Naopak nejvyšší kvocient úmrtnosti v kojeneckém věku byl v letech 1795 – 1804, dosáhl hodnoty 241,8 promile.

Kojenecká úmrtnost, tedy úmrtnost do 1 roku života, se pro její velké zastoupení rozděluje na novorozeneckou (do 27 dní) a ponovorozeneckou (do 1 roku). Novorozenecká úmrtnost se dále rozděluje do dalších 3 kategorií: poporodní (do 2 dnů), časná (do 6 dní) a novorozenecká (do 27 dní).¹¹⁵ V novorozenecké úmrtnosti je nejvíce zastoupena úmrtnost novorozenecká, tedy zemřelých do 27 dní života. Celkem jich za těchto 100 let zemřelo 147.

Tabulka 25. *Novorozenecká úmrtnost ve farnosti Pěčín v letech 1785 – 1884*

Období	Počet narozených dětí	Novorozenecká úmrtnost							
		0 – 2 dny		3 – 6 dní		7 – 27 dní		Celkem	
		Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%
1785 - 1794	245	7	28,6	6	24,5	13	53,1	26	106,1
1795 - 1804	335	16	47,8	6	17,9	12	35,8	34	101,5
1805 - 1814	324	13	40,1	6	18,5	15	46,3	34	104,9
1815 - 1824	317	14	44,2	5	15,8	9	28,4	28	88,3
1825 - 1834	265	6	22,6	1	3,8	17	64,2	24	90,6
1835 - 1844	300	12	40,0	3	10,0	11	36,7	26	86,7
1845 - 1854	353	13	36,8	2	5,7	11	31,2	26	73,7
1855 - 1864	393	16	40,7	10	25,4	16	40,7	42	106,9
1865 - 1874	403	14	34,7	12	29,8	19	47,2	45	111,7
1875 - 1884	407	9	22,1	12	29,5	24	59,0	45	110,6
Celkem	3342	120	35,9	63	18,8	147	44,0	330	98,7

¹¹⁵ MAUR, E. *Základy historické*, s. 138.

7.5 Mrtvorozenost

Informace o mrtvorozených najdeme obecně v matrikách narozených i v matrikách zemřelých. V matrikách narozených se v našem případě nachází pouhé 2 mrtvorozené děti. Jedná se manželského chlapce mrtvorozeného 21. 9. 1869 a o mrtvorozenou nemanželskou dívku 27. 3. 1876. V matrikách zemřelých najdeme všech zbylých 32 případů mrtvorozenosti, které faráři zaznamenali. V některých případech mrtvorozenosti se stává, že je jeden případ zaznamenán jak v matrice narozených, tak v matrice zemřelých. V naší farnosti k tomu ovšem v této době nedošlo. U všech mrtvorozených bylo uvedeno pohlaví, což také nebylo vždy zvykem. Někdy se totiž farář spokojil se statutem „mrtvorozené dítě“. Jestli 34 mrtvorozených ve farnosti Pěčín v letech 1785 - 1884 je číslo konečné, však s určitostí říci nemůžeme. Velmi často totiž farář místo toho, aby uznal dítě za mrtvorozené, zapsal například do matriky, že dítě žilo 5 minut, 10 minut, 15 minut... V našich matrikách je spousty dětí zapsaných, že žily minutu, hodinu, půl dne apod. Třeba v roce 1855 zemřela dvojčata chlapci 30 minut po porodu. Započítána jako mrtvorozená nejsou, ale jestli to tak ve skutečnosti bylo, můžeme jen spekulovat. K těmto případům docházelo poměrně často. Dělo se tak například kvůli řádnému pohřbu. Aby mohlo být tělíčko mrtvého chlapce či dívky řádně pohřbeno, porodní bába pronesla nad mrtvým tělíčkem křtící formuly.

Tabulka 26. Podíl mrtvorozených v počtu narozených ve farnosti Pěčín v letech 1785 - 1884

Období	Počet narozených dětí	Z celkového počtu		
		Živé	Mrtvé	Mrtvé v %
1785 - 1794	245	245	0	0,0
1795 - 1804	335	335	0	0,0
1805 - 1814	324	323	1	0,3
1815 - 1824	317	316	1	0,3
1825 - 1834	265	264	1	0,4
1835 - 1844	300	293	7	2,3
1845 - 1854	353	344	9	2,6
1855 - 1864	393	387	6	1,5
1865 - 1874	403	396	7	1,7
1875 - 1884	407	405	2	0,5
Celkem	3342	3308	34	1,0

Většinou se v matrikách také nachází důvod mrtvorozenosti, jestli tomu došlo předčasným porodem, nebo komplikacemi při porodu.

Mrtvorození tedy oficiálně tvořili 1% všech narozených dětí ve farnosti Pěčín v letech

1785 – 1884. Jasně můžeme vidět jejich postupný nárůst. Může to být způsobeno zpočátku špatnou registrací těchto porodů. Mrtvorozených chlapců je zaevidováno 23 a mrtvorozených dívek 11. Značnou převahu tedy měly chlapci.

7.6 Sezónní pohyb úmrtnosti

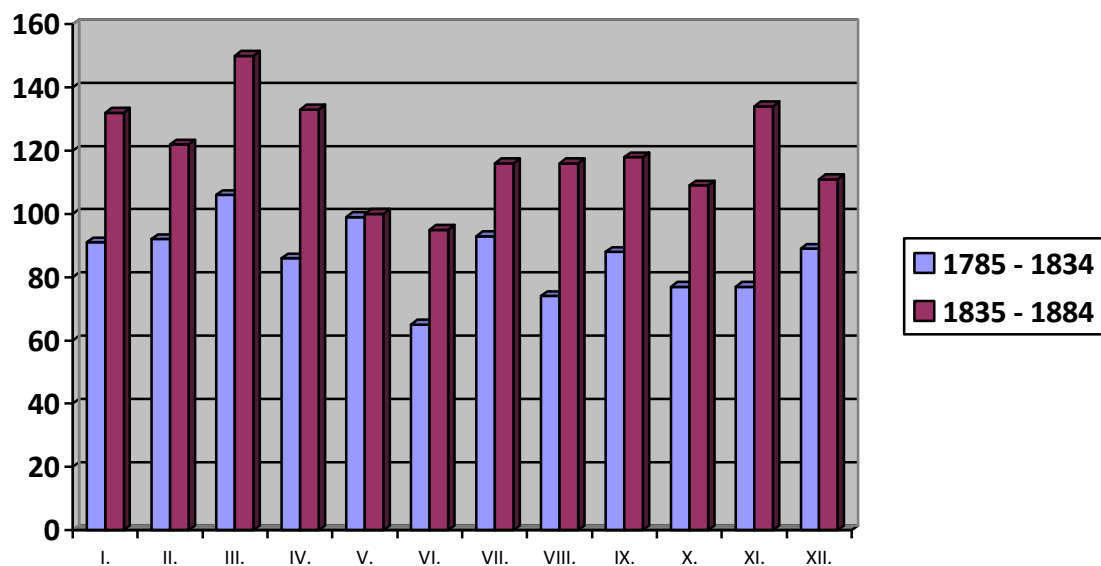
I v úmrtnosti můžeme sledovat sezónní pohyb. Na rozdíl od sňatečnosti a porodnosti, kde si člověk mohl více či méně vybrat datum svatby nebo naplánovat početí dítěte, pokud jim v tom nebránily církevní nebo zemědělské povinnosti. Smrt se samozřejmě naplánovat nedala a nedá. Nejčastěji se umíralo v dobách války a při infekčních epidemiích. Obecně můžeme říci, že v zimních měsících lidé umírali z důvodu nepříznivého klimatu. Ještě v 19. století byly špatné podmínky pro uchovávání potravin, postupem zimy bylo zásob méně a méně, a tak docházelo i k vyčerpávání organismu. Dalším důvodem mohl být i nedostatek slunečního záření, extrémní výkyvy teplot apod. Přes jaro a léto se naopak umíralo méně, jelikož došlo k obnovení ztracených vitamínů a minerálů, k ustáleným teplotám, slunečnímu svitu a především k obnovení obživy.

Tabulka 27. Počet úmrtí podle měsíců ve farnosti Pěčín v letech 1785 – 1884

Měsíc	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Celkem
Počet	223	214	256	229	199	160	209	190	206	186	211	200	2483
Denní průměr	7,2	7,6	8,3	7,6	6,4	5,3	6,7	6,1	6,9	6,0	7,0	6,5	6,8
Pořadí	4.	3.	1.	2.	9.	12.	7.	10.	6.	11.	5.	8.	x

Podle počtu zemřelých ve farnosti Pěčín v letech 1785 – 1884 umíralo nejvíce lidí v březnu (256 zemřelých). V průměru zemřelo každý rok v měsíci březnu více jak 8 lidí. Celkově to byl vždy začátek roku. První čtyři měsíce zaujímají i první čtyři místa v sezónnosti úmrtí. Nejméně lidí umíralo v červnu. To umíralo více než pět lidí, což je o 3 lidí měsíčně méně než v měsíci březnu.

Graf 10. Sezónní pohyb úmrtí ve farnosti Pěčín v letech 1785 – 1884

7. Závěr

Předkládaná bakalářská práce je věnovaná demografickému vývoji farnosti Pěčín v letech 1785 - 1884. Výzkum byl založený na anonymní excerpci katolických matrik oddaných, narozených a zemřelých. Období bylo vybráno s ohledem na návaznosti dochovaných matrik. Obec patří k zemědělsky orientovaným lokalitám. Náboženská skladba obyvatel byla ryze katolická. Na základě získaných dat můžeme pochopit tehdejší dobu a vnímání lidí v 19. století. Studium matrik nám ukázalo základní demografické jevy a také sezónní rozložení událostí. V období, kterému je tato práce věnována, nenáležely pod správu farnosti Pěčina žádné další obce. Bohužel jsou témata podobného charakteru velmi časově náročná při zpracovávání dat z církevních matrik, a proto nejsou tolik využívána. O vývoji počtu obyvatelstva máme málo informací, neboť během námi sledovaného období víme jenom o pěti případech, s přesným údajem o počtu obyvatelstva. Podle těchto záznamů došlo od roku 1833 do roku 1880 k nárůstu o 236 občanů.

Matriky oddaných nám poskytly informace o počtu uzavřených sňatků, rodinném stavu snoubenců, sňatkovém věku a také o sezónnosti uzavírání sňatků. Hrubá míra sňatečnosti byla v tomto období ve všech případech o něco málo vyšší, nežli tomu bylo v českých zemích. Celkem bylo ve farnosti Pěčín v těchto letech uzavřeno 775 sňatků. Každý rok se tedy narodilo průměrně 7,75 dětí. Největšího průměru dosáhlo desetiletí 1865 - 1874, kdy došlo ke 114 uzavřeným sňatkům. Naopak nejméně jich bylo uzavřeno v letech 1825 - 1834, když došlo k 53 svatbám. Uzavírání sňatků bylo ovlivňováno několika faktory, mezi které patří hospodářské události, epidemie, církevní nařízení, války apod. Ohledně sezónnosti, bylo nejvíce sňatků uzavřeno v únoru (201) a nejméně v prosinci (1). Nejvíce docházelo ke sňatkům svobodných snoubenců. Takto uzavřené sňatky tvořili 71,3 % všech svateb a bylo jich 547. Vdovců, kteří vstupovali do svého druhého či několikátého sňatku a brali si svobodnou ženu, bylo celkem 130, což tvoří přesně 17 %. Na druhé straně, sňatky vdov tvořily 8,2 %. Nejméně sňatků proběhlo mezi vdovou a vdovcem. Těch bylo 27 (3,5 %). Průměrný sňatkový věk se pohyboval na průměrných hodnotách, které jsou typické pro české země. Muži se nejvíce ženili mezi 25 - 29 lety a ženy se nejčastěji provdávaly mezi 20 - 24 lety života.

Dalším demografickým jevem, kterému jsme v práci věnovali pozornost, byla porodnost. Zaměřili jsme se na témata jako počet narozených, počet dětí v rodině, nemanželské děti, vícečetné porody, kmotrovství a sezónnost porodů. U porodnosti, na rozdíl od sňatečnosti, byla ve farnosti Pěčín hrubá míra porodnosti nižší, nežli tomu tak bylo v

českých zemích. Průměrně tomu tak bylo o 5 promilových bodů. Celkem se zde narodilo 3 342 živě narozených dětí. Chlapců bylo o něco málo více a s počtem 1 701 narozených chlapců tvořili 50,9 %. Dívek tedy bylo 1 641 se zastoupením 49,1 %. Na jeden rok tu připadalo více než 34 narozených dětí. Postupem let porodů postupně přibývalo. Počet narozených dětí v jedné rodině mělo průběhem let klesající tendenci. Průměrně se do jednoho uzavřeného sňatku narodily více jak 4 děti. V letech 1805 - 1814 to bylo skoro 7 dětí, naopak například v letech 1835 - 1844 to byly děti 3. To bylo dáno především snížením kojenecké a dětské úmrtnosti a také postupným zlepšováním hygieny a lékařské péče. Ve zkoumaném období došlo také k 21 vícečetným porodům. Ve dvou případech se narodila trojčata, ve všech ostatních dvojčata. Většina dětí se rodila do řádně uzavřeného manželství, přesto se vyskytly porody nemanželských dětí. Z celkového počtu 3 342 narozených se jich 340 narodilo jako nemanželských, tedy do neúplné rodiny. Celkově tyto děti tvoří 10,2 % všech narozených. Nejčastěji se děti rodily v prosinci, nejméně v měsíci dubnu. V oblasti kmotrovství jsme se zaměřili na sociální postavení kmotrů v letech 1870 - 1884. Nejvíce tu jsou zastoupeni domkáři, rolníci a sedláci. Vzhledem k tomu, že Pěčín byl oblastí zemědělskou, jsou tyto výsledky adekvátní. Dalším důvodem je, že sedlák patřil na vesnici k těm nejzámožnějším.

Úmrtnost, to je poslední demografický jev, kterému jsme v práci věnovali pozornost. Hrubá míra byla v první polovině zkoumaného období průměrně o 5 promilových bodů nižší, nežli v českých zemích. Ve druhé polovině se to ale otočilo a hrubá míra úmrtnosti byla v českých zemích vyšší nežli v Pěčíně. Výkyvy v úmrtnosti jsou zapříčiněny například válečnými událostmi, neúrodou, hladomory a různými epidemiemi. Na počtu zemřelých se výrazně podílela dětská úmrtnost, jejíž podíl se ale postupně snižoval. Další vlivy můžeme hledat v postupném zlepšování produkce potravin, zdravotní péče a hygieny. Celkem zemřelo v letech 1785 - 1884 ve farnosti Pěčín 2 483 lidí. Nejvíce žen umíralo ve věku 72 let a muži umírali nejvíce ve stáří 67 let. Muži i ženy umírali v průměru v nedožitých 41 letech. Nebudeme-li počítat děti mladší 15 let, průměr úmrtí nám stoupne na 57,2 let. Úmrtnost do 14 let tvořila ve farnosti Pěčín více jak 50% všech zemřelých. Nejčastější příčinou úmrtí v naší farnosti, alespoň v letech 1846 - 1855, byla sešlost věkem a psotník. Psotník byla křečová nemoc, na kterou umíraly malé děti a kojenci. Nejvíce lidé umírali v zimních měsících, s vrcholem v březnu, kdy denně zemřelo více jak 8 obyvatel. V matrikách zemřelých a narozených bylo také zaznamenáno 34 mrtvorozených dětí. Ty tvořily 1,0 % celkové úmrtnosti. Jejich skutečný počet mohl být ale mnohem vyšší. V tomto případě totiž záleželo na faráři, prohlásil-li dítě za mrtvorozené, nebo ho pokřtil a do matriky zapsal např. 5 minut života.

Tato práce nemusí být pro zpracovávání dějin farnosti Pěčina prací konečnou. Mohla by být rozšířena o mnohé další aspekty. Již tato práce dala řadu podnětů k dalšímu studiu. Ve sňatečnosti to může být například den svatby nebo sociální postavení snoubenců. V porodnosti by za další bádání stál například den křtu nebo výskyt jmen a jejich výběr, po kom se jim toho určeného jména dostalo. U úmrtnosti to jsou zcela jistě příčiny úmrtí.

Vykonávání práce bylo velice zajímavé a zároveň i náročné. Byla to má první zkušenost s demografií a doufám, že nebyla zkušeností poslední.

8. Použitá literatura, prameny a internetové zdroje

8. 1 Literatura

BARTŮNĚK, Václav. Historický vývoj matrik. In *Časopis rodopisné společnosti* 12, Praha, 1940, s. 6 - 17.

Dějiny obyvatelstva českých zemí. 2. vydání, Praha, 1998. ISBN 80-204-0720-0.

DOLEŽAL, Antonín. *Od babictví k porodnictví*. Praha, 2001. ISBN 80-246-0277-6.

DOSKOČIL, Karel. Vývoj farních matrik v českých zemích ve světle právních předpisů. In *Časopis Rodopisné společnosti v Praze*. Praha, 1940.

FIALOVÁ, Ludmila. Sezónnost demografických událostí v českých zemích v 17. až 20. století. In *Demografie* 37, 1995, s. 9 – 21. ISSN 0011-8265.

FIALOVÁ, Ludmila. Sňatečnost obyvatelstva v českých zemích v 19. století. In *Studie k sociálním dějinám 19. století* 7/1, 1997, s. 45 - 58.

FIALOVÁ, Ludmila. Vývoj sňatečnosti a plodnosti obyvatelstva českých zemí v 19. století. In *Historická demografie* 12, 1986, s. 207 - 224. ISSN 0323-0937.

GRULICH, Josef. „Slavnostní okamžiky“ – Svatební a křestní obřad v období raného novověku. In *Historická demografie* 24, 2000, s. 49 – 82. ISBN 80-85950-87-1. ISSN 0323-0937.

HEROLDOVÁ, Iva. Uzavírání sňatků a svatební obyčeje v Čechách ve 2. polovině 18. a v 1. polovině 19. století. In *Český lid* 62, 1975, č. 3, s. 129 – 139.

Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005. Praha, 2008.

KÁRNÍKOVÁ, Ludmila. *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754 - 1914*. Praha, 1965.

KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha, 1962.

KRČMÁŘ, Jan. *Obec Pěčín v Orlických horách: Vlastivědný popis*. Vamberk, 1936.

LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*. Praha, 1999. ISBN 80-204-0737-5.

LENDEROVÁ, Milena - RÝDL, Karel. *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha, 2006. ISBN 80-7185-647-9.

Lidová kultura. *Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. Věcná část O-Ž*. Praha, 2007. ISBN 978-80-204-1713-8.

MAUR, Eduard. Církevní matriky jako historický pramen (se zvláštním zřetelem k historické demografii). In *Sborník archivních prací* 20, 1970, č. 2, s. 425 – 457.

MAUR, Eduard. O počátcích a vývoji církevních matrik. In *Historická demografie* 3, 1969, s. 4 – 19.

MAUR, Eduard. Smrt ve světle demografické statistiky. In LORENZOVÁ, Helena (ed.) –

PETRASOVÁ, Taťána (ed.). *Fenomén smrti v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 20. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 9. – 11. března 2000*. Praha, 2001, s. 245 – 254. ISBN 80-85917-79-3.

MAUR, Eduard. Vývoj matričního zápisu v Čechách. In *Historická demografie* 6, 1972, s. 40 – 55.

MAUR, Eduard. *Základy historické demografie*. Praha, 1983.

MELKESOVÁ, Miroslava. ADHIBERI SOLENT, QUI COMPATRES VOCANTUR. Kmotrovství ve venkovském prostředí raného novověku na základě výzkumu chýnovské farnosti. In *Historická demografie* 27, 2003, s. 63 – 122. ISBN 80-7330-037-0. ISSN 0323-0937.

NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha, 2004. ISBN 80-7021-397-3.

NEKVAPIL, Ladislav. Kmotrovské vazby ve farnosti Hlinsko v letech 1645 – 1650 z hlediska sociálně náboženského. In *Historická demografie* 35, 2011, s. 33 – 44.

NESLÁDKOVÁ, Ludmila. *Reprodukce kulturně odlišných skupin obyvatelstva jižní Moravy v novověku na příkladu křesťanů a židů*. Praha, 2003. ISBN 80-901674-7-0.

PALACKÝ, František. *Popis království Českého, čili, Podrobné poznamenání všech dosavadních krajůw, panství, statkůw, měst, městeček a wesnic, někdejších hradůw a twrzí, též samot a zpustlých osad mnohých w zemi České, s udáním jejich obywatelstwa dle popisu r.*

MDCCCXLIII. Praha, 1848.

Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky 1850 – 1970. Praha, 1978.

SLAVÍKOVÁ, Věra. *Pěčínské církevní památky.* Pěčín, 2001.

SOMMER, Gottfried. *Das Königreich Böhmen, statistisch-topographisch dargestellt.* Prag, 1936.

SVOBODNÝ, Petr – HLAVÁČKOVÁ, Ludmila. *Dějiny lékařství v českých zemích.* Praha, 2004. ISBN 80-7254-424-1.

VLNAS, Vít. Druhý život barokního pohřbu. In LORENZOVÁ, Helena – PETRASOVÁ, Taťána (eds.). *Fenomén smrti v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 20. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 9. – 11. března 2000.* Praha, 2001, s. 13 – 22. ISBN 80-85917-79-3.

8.2 Prameny

Státní oblastní archiv Zámorsk, Fond Sbirka matrik východočeského kraje – FÚ Pěčín.

Matrika narozených Pěčín 1785 – 1829, inv. č. 6986, sign. 126-1.

Matrika narozených Pěčín 1829 – 1840, inv. č. 6987, sign. 126-2.

Matrika narozených Pěčín 1841 – 1856, inv. č. 6988, sign. 126-3.

Matrika narozených Pěčín 1857 – 1887, inv. č. 6989, sign. 126-3922.

Matrika oddaných Pěčín 1785 – 1832, inv. č. 6990, sign. 126-4.

Matrika oddaných Pěčín 1833 – 1854, inv. č. 6991, sign. 126-5.

Matrika oddaných Pěčín 1855 – 1897, inv. č. 6992, sign. 126-3911.

Matrika zemřelých Pěčín 1785 – 1846, inv. č. 6993, sign. 126-6.

Matrika zemřelých Pěčín 1846 – 1894, inv. č. 6994, sign. 126-3905.

Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou, Fond Archiv města Rokytнице v Orlických horách (1636 – 1944).

Kronika obce Rokytнице v Orlických horách (1360) 1840 – 1860.

JUZA, Josef. *Sdružený a skupinový inventář*. 1981, s. 18.

Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou, Fond Farní úřad Pěčín.

Pamětní kniha farního úřadu Pěčín (1841 – 1985).

9.3 Internetové zdroje

URL:[http://www.mistopisy.cz/historie_pecin_10594.html. 2012-3-21]

URL:[http://www.fotohistorie.cz/kralovehradecky/Rychnov_nad_Kneznou/Rokytнице_v_Orlickych_hor/Pecin/Default.aspx. 2012-3-21]

10. Seznam tabulek a grafů

10.1 Tabulky

Číslo	Název	Strana
1	Hrubá míra sňatečnosti	17
2	Vývoj počtu sňatků a průměrný počet sňatků na 1 rok	18
3	Počet sňatků podle měsíců	20
4	Snoubenci podle rodinného stavu	23
5	Počet svobodných a ovdovělých podle pohlaví	24
6	Průměrný sňatkový věk	27
7	Věkové rozdíly mezi snoubenci	28
8	Věk mužů při prvním sňatku podle věkových skupin	29
9	Věk žen při prvním sňatku podle věkových skupin	30
10	Věk ovdovělých podle věkových skupin	33
11	Hrubá míra plodnosti	37
12	Zastoupení narozených podle pohlaví	38
13	Počet narozených dětí a počet dětí na 1 uzavřený sňatek	40
14	Vícečetné porody podle pohlaví	41
15	Přehled počtu nemanželských dětí	42
16	Počet narozených dětí podle měsíců	43
17	Sezónní pohyb porodů	44
18	Sociální postavení kmotrů	47
19	Zastoupení zemřelých podle pohlaví	53
20	Hrubá míra úmrtnosti	54
21	Průměrný věk zemřelých	56
22	Skladba zemřelých osob podle věkových skupin	57
23	Poměr jednotlivých věkových kategorií dětské úmrtnosti	59
24	Kojenecká úmrtnost	60
25	Novorozenecká úmrtnost	61
26	Podíl mrtvorozených v počtu narozených	62
27	Počet úmrtí podle měsíců	63

10.2 Grafy

Číslo	Název	Strana
1	Vývoj počtu sňatků	19
2	Sezónní pohyb sňatků	21
3	Věková skladba snoubenců	26
4	Vývoj průměrného sňatkového věku při vstupu do 1. manželství	31
5	Vývoj průměrného sňatkového věku při uzavření druhého a dalšího man.	32
6	Vývoj počtu narozených dětí	39
7	Vývoj počtu zemřelých	52
8	Věková skladba zemřelých	55
9	Vývoj věkové skladby zemřelých osob podle věkových skupin	58
10	Sezónní pohyb úmrtí	64

11. Seznam příloh

Číslo	Název	Strana
1	Přehled počtu narozených, oddaných, zemřelých a přirozená měna	75-77
2	Počet narozených v desetiletích podle měsíců	78
3	Počet oddaných v desetiletích podle měsíců	79
4	Počet zemřelých v desetiletích podle měsíců	80
5	Devítileté klouzavé průměry počtu oddaných, narozených a zemřelých	81
6	Vývoj počtu oddaných a jejich devítiletý klouzavý průměr	82
7	Vývoj počtu narozených a jejich devítiletý klouzavý průměr	83
8	Vývoj počtu zemřelých a jejich devítiletý klouzavý průměr	84
9	Pohlednice Pěčina z přelomu 19. a 20. století	85
10	Škola a kostel s farou	86

Příloha č. 1
Přehled počtu narozených, oddaných a zemřelých

Rok	Počet narozených	Počet oddaných	Počet zemřelých	Přirozená měna
1785	20	4	13	7
1786	17	4	16	1
1787	22	11	18	4
1788	25	4	16	9
1789	27	8	27	0
1790	24	3	16	8
1791	30	2	12	18
1792	26	6	18	8
1793	31	8	10	21
1794	23	3	15	8
1795	36	4	18	18
1796	20	5	40	-20
1797	37	7	25	12
1798	22	6	19	3
1799	39	12	21	18
1800	34	8	36	-2
1801	38	12	16	22
1802	29	8	15	14
1803	37	6	35	2
1804	43	6	16	27
1805	39	3	34	5
1806	23	1	36	-13
1807	42	6	23	19
1808	28	5	21	7
1809	43	6	25	18
1810	26	6	31	-5
1811	45	7	20	25
1812	23	8	44	-21
1813	25	1	18	7
1814	30	4	17	13
1815	31	6	20	11
1816	34	6	14	20
1817	27	7	16	11
1818	38	7	36	2
1819	27	15	12	15
1820	42	7	15	27
1821	25	8	24	1
1822	37	3	28	9
1823	28	3	14	14
1824	28	11	10	18
1825	30	2	12	18
1826	34	7	20	14
1827	29	1	27	2
1828	25	5	23	2

Rok	Počet narozených	Počet oddaných	Počet zemřelých	Přirozená měna
1829	25	6	21	4
1830	23	11	15	8
1831	27	9	12	15
1832	27	4	15	12
1833	26	3	26	0
1834	19	5	16	3
1835	28	6	29	-1
1836	26	7	36	-10
1837	27	10	21	6
1838	35	11	14	21
1839	25	11	11	14
1840	27	9	40	-13
1841	24	14	17	7
1842	37	10	21	16
1843	30	13	26	4
1844	41	5	29	12
1845	35	5	16	19
1846	33	7	38	-5
1847	32	7	33	-1
1848	30	11	27	3
1849	41	11	19	22
1850	42	8	22	20
1851	36	8	35	1
1852	37	9	31	6
1853	27	13	24	3
1854	40	4	42	-2
1855	27	7	23	4
1856	38	7	54	-16
1857	40	7	26	14
1858	34	8	14	20
1859	49	11	23	26
1860	29	10	30	-1
1861	51	12	29	22
1862	36	10	21	15
1863	43	7	28	15
1864	46	10	30	16
1865	42	9	27	15
1866	39	5	34	5
1867	42	17	39	3
1868	48	6	36	12
1869	43	21	44	-1
1870	38	13	21	17
1871	26	12	21	5
1872	40	8	41	-1
1873	40	10	33	7
1874	45	13	35	10

Rok	Počet narozených	Počet oddaných	Počet zemřelých	Přirozená měna
1875	42	11	39	3
1876	40	8	29	11
1877	35	7	24	11
1878	41	8	27	14
1879	34	14	35	-1
1880	42	12	24	18
1881	42	8	24	18
1882	48	7	36	12
1883	38	7	28	10
1884	45	11	29	16
Celkem	3 342	775	2 483	859

Příloha č. 2

Počet narozených v desetiletích podle měsíců

Období	Měsíc												Celkem
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
	4.	6.	7.	11.	2.	10.	2.	8.	9.	5.	3.	1.	
1785-94	20	17	14	19	23	16	15	25	17	25	31	23	245
1795-04	34	32	35	21	27	23	24	25	21	35	28	30	335
1805-14	34	26	21	28	32	18	32	32	22	28	22	29	324
1815-24	16	20	30	19	21	30	41	21	26	26	38	29	317
1825-34	27	24	23	18	21	20	21	11	30	16	34	20	265
1835-44	34	18	25	26	21	25	27	21	21	27	24	33	302
1845-54	24	24	27	18	33	30	35	41	29	28	29	35	353
1855-64	31	45	33	29	35	20	29	36	36	29	31	38	392
1865-74	37	34	28	31	52	39	35	29	29	30	32	27	403
1875-84	29	36	35	41	32	40	38	28	31	34	25	37	406
Celkem	286	276	271	250	297	261	297	269	262	278	294	301	3 342

*I, II, III... = leden, únor, březen...

*4., 6., 7.,... = pořadí jednotlivých měsíců podle hodnot

Příloha č. 3

Počet oddaných v desetiletích podle měsíců

Období	Měsíc												Celkem
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
	3.	2.	11.	10.	6.	4.	7.	9.	8.	5.	1.	12.	
1785-94	9	7	0	1	1	6	3	1	1	3	20	1	53
1795-04	9	9	0	1	2	2	7	4	3	8	29	0	74
1805-14	9	7	0	2	4	1	2	0	3	4	15	0	47
1815-24	8	21	0	3	1	6	3	1	3	1	26	0	73
1825-34	3	19	1	0	6	5	3	0	1	2	13	0	53
1835-44	7	33	1	1	8	7	1	2	0	7	29	0	96
1845-54	10	31	0	2	2	5	2	5	3	6	17	0	83
1855-64	5	24	2	4	5	6	4	4	6	4	25	0	89
1865-74	14	30	2	5	8	9	5	6	6	8	21	0	114
1875-84	11	20	0	5	8	9	5	5	7	8	15	0	93
Celkem	85	201	6	24	45	56	35	28	33	51	210	1	775

*I, II, III... = leden, únor, březen...

*4., 6., 7.,... = pořadí jednotlivých měsíců podle hodnot

Příloha č. 4

Počet zemřelých v desetiletích podle měsíců

Období	Měsíc												Celkem
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
	3.	4.	1.	2.	8.	11.	6.	9.	7.	10.	5.	8.	
1785-94	13	10	15	14	17	9	19	8	13	10	17	16	161
1795-04	20	21	28	22	29	10	21	22	13	15	23	17	241
1805-14	24	24	19	26	28	9	25	18	32	26	13	25	269
1815-24	20	18	20	16	11	20	13	14	12	16	16	13	189
1825-34	14	19	24	18	14	17	15	12	18	10	8	18	187
1835-44	21	22	27	19	6	11	10	28	32	24	21	23	244
1845-54	27	22	22	24	15	14	25	23	20	18	41	36	287
1855-64	24	21	24	32	24	19	24	26	23	27	20	15	279
1865-74	30	28	38	37	28	26	32	18	27	18	25	24	331
1875-84	30	29	39	21	27	25	25	21	17	22	27	12	295
Celkem	223	214	256	229	199	160	209	190	207	186	211	199	2483

*I, II, III... = leden, únor, březen...

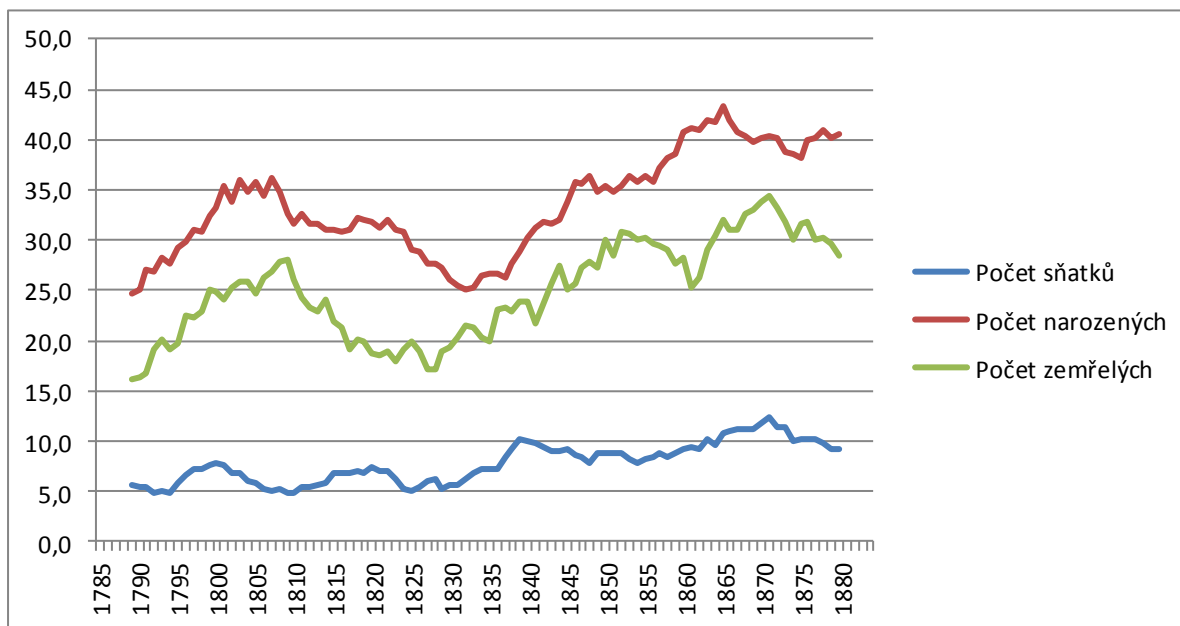
*4., 6., 7.,... = pořadí jednotlivých měsíců podle hodnot

Příloha č. 5

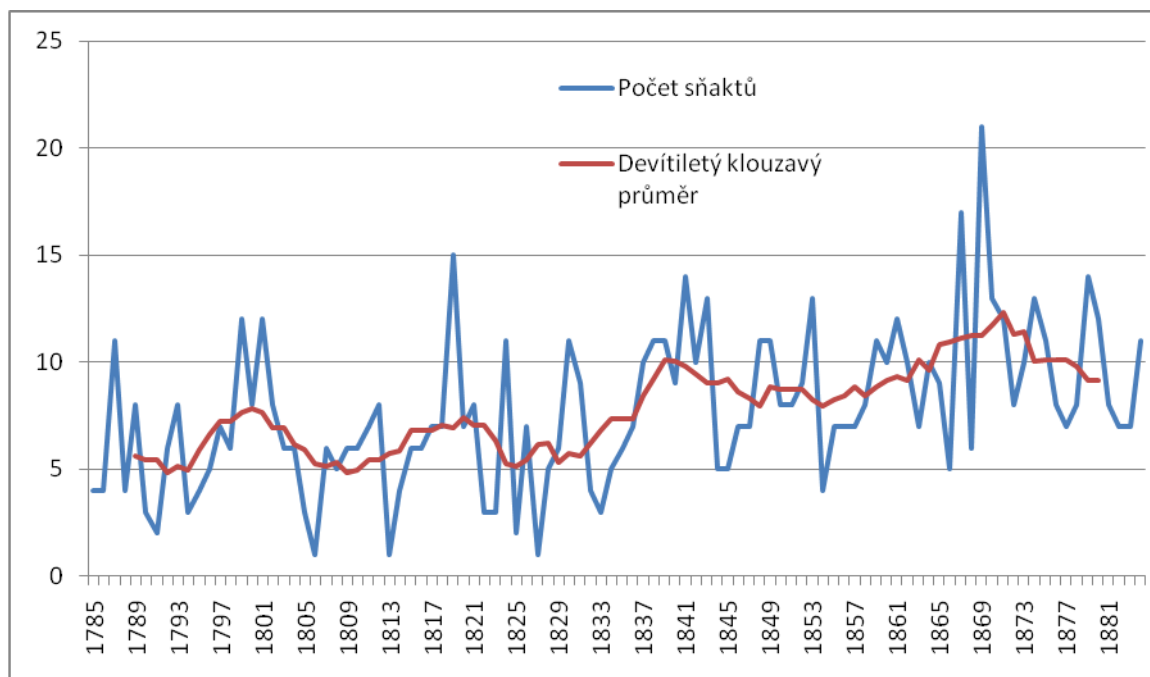
Vývoj počtu oddaných, narozených a zemřelých ve farnosti Pěčín v letech 1785 – 1884

(devítileté klouzavé průměry)

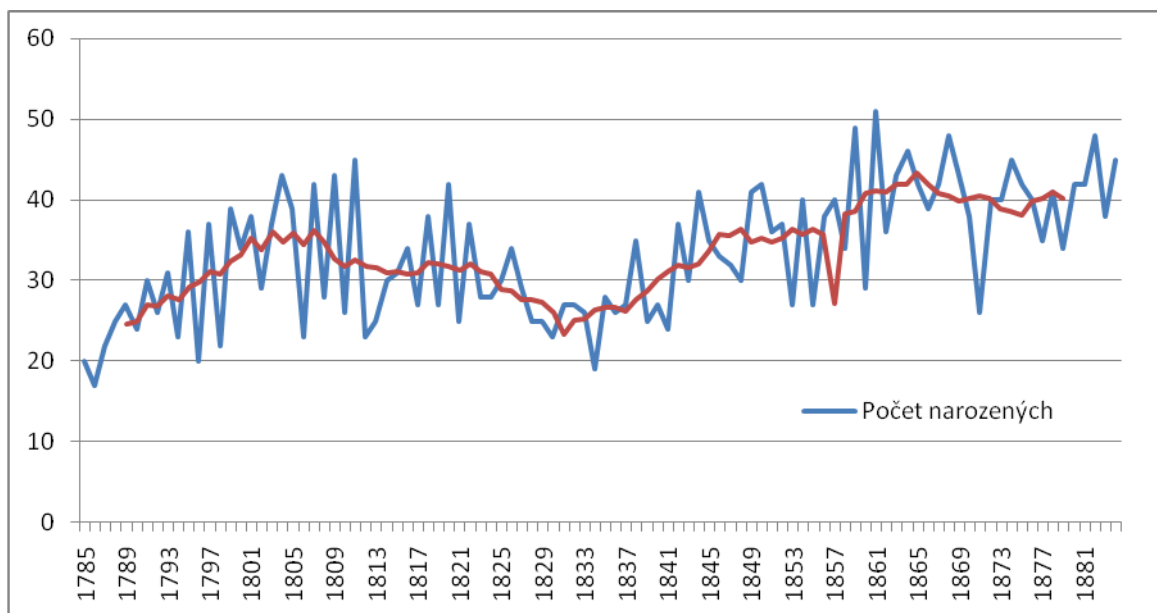
Příloha č. 6

Vývoj počtu oddaných a jejich devítiletý klouzavý průměr ve farnosti Pěčín v letech 1785 – 1884

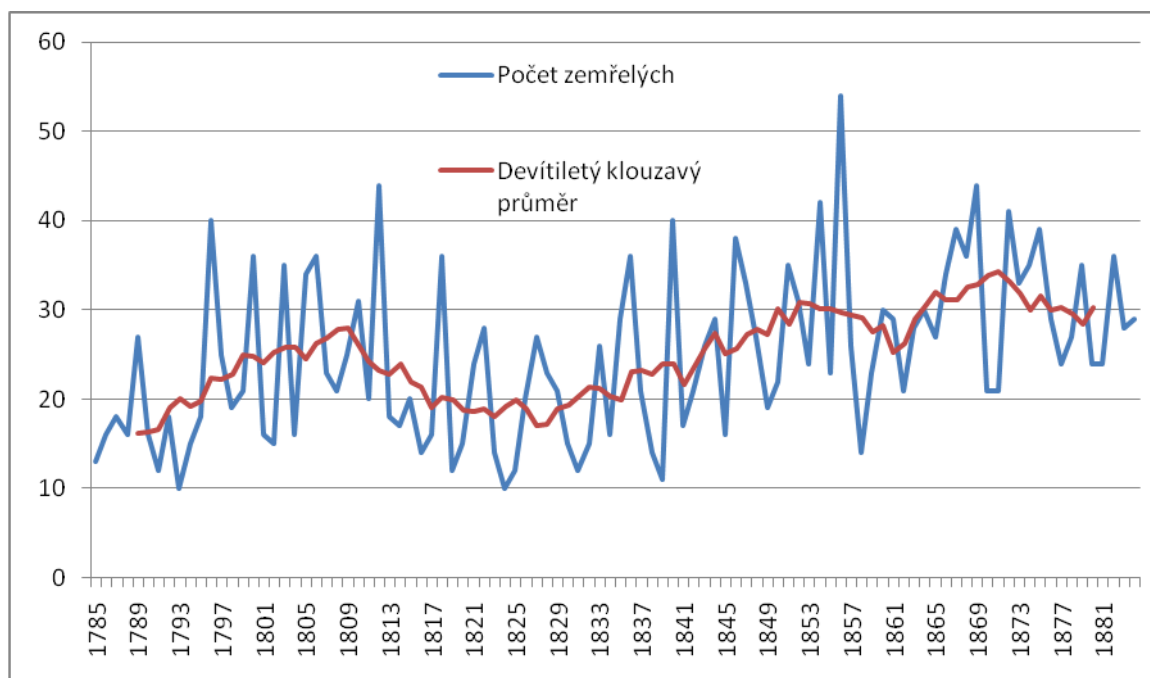
Příloha č. 7

Vývoj počtu narozených a jejich devítiletý klouzavý průměr ve farnosti Pěčín v letech 1785 - 1884

Příloha č. 8

Vývoj počtu zemřelých a jejich devítiletý klouzavý průměr ve farnosti Pěčín v letech 1785 - 1884

Příloha č. 9
Pohlednice Pěčina z přelomu 19. a 20. století

URL:[http://www.fotohistorie.cz/kralovehradecky/Rychnov_nad_Kneznou/Rokytnice_v_Orlickych_hor/Pecin/Default.aspx. 2012-3-21]

Příloha č. 10
Škola a kostel s farou

KRČMÁŘ, Jan. *Obec Pěčín v Orlických horách: Vlastivědný popis*. Vamberk, 1936, s. 41.

Resume

The topic of this thesis is the demographic development of Pěčín parish in 19th century. More precisely it is the period from 1785 to 1884. Information is achieved thanks to an anonymous excerpts data from church registers which are easily accessible preserved and intact for this period. No other villages belonged to the parish community Pěčín thus it was an area of one religion and the population was not a small or large one. On average, there lived 1100 people. The village Pěčín is situated in Eastern Bohemia in Hradec Kralove Region in the district of Rychnov nad Kněžnou. The people here lived exclusively on agriculture.

In my work I firstly drew attention to the used sources and literature, and then gave a brief history of Pěčín. There we emphasized the life in 19th century, schools and religious buildings particularly the Church of st. John the Baptist. The greatest attention was paid to the development of natural change in birthrate, mortality and marriage.

The first demographic issue we dealt with was a marriage. We examined the number of marriages in the parish Pěčín, marriage age, marital status of a groom and a bride and seasonality of marriages in our analyzed period. The study of registers of births allowed us to deal with the number of births, number of children in families, illegitimate children, multiple births, seasonality of births and the status of godfathers in terms of social status. In the issue concerning mortality, we examined the number of deaths, their average age, the age structure of deaths, stillbirth, infant and child mortality and seasonality of the deceased similarly as with marriage and birthrate.

Unfortunately, themes connected to processing data from church registers are very time consuming and therefore not much used. This work may not be the final work in the processing of history of the parish Pěčín. It could be extended by many other aspects, e.g. the social status of bride and groom, the date of birth or baptism or of the causes of death.